

ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 452
Παρασκευή
23 Νοεμβρίου 1990
Δρχ. 250

ΚΕΙΜΕΝΑ

Βέντερς
Γκάρτον Ας
Καρότιτς
Καστοριάδης
Κέντε
Κόνραντ
Κούντερα
Λιϊτσεάνου
Μαρτινίδης
Μίχνικ
Μουζέλης
Ντινέσκου
Σμόλαρ
Τεοντορέσκου
Φαντέγιεφ
Φότεφ
Χάβελ

ΕΝΑΣ ΧΡΟΝΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ
ΤΟΥ «ΥΠΑΡΚΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ»

ΑΝΤΡΕΪ
ΤΑΡΚΟΦΣΚΙ

ΜΑΡΤΥΡΟΛΟΓΙΟ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ
1970-1986

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΙΣΑΡΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

**ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**
Δημοχάρους 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 72.32.713 - 72.49.300
72.32.819 - 72.48.240
FAX: 72.26.107 - TELEX: 214179 ANTI

• Περίοδος Β'
• Χρόνος 17ος
• Τεύχος 452
Παρασκευή 23 Νοεμβρίου 1990
δρχ. 250

• Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα

• Διαφημίσεις:
ΠΟΛΥΝΑ ΓΚΙΟΚΑ

• Γραμματεία-Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ

• Σελιδοποίηση, Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

• Φωτοστοιχειοθεσία —
Αναπαραγωγή φώλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
Δημοχάρους 60
Τηλ. 72.49.300

• Εκτύπωση:
«ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ» Α.Ε.
Λ. Ηρακλείου 145
Τηλ. 25.15.340

• Κάθε ενυπόγραφο άρθρο
εκφράζει τις απόψεις του
συγγραφέα του.
• Χειρόγραφα δεν
επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού
Εξάμ. 2.200 δρχ.
Ετήσια 4.400
Ετήσια Οργανισμών,
Τραπεζών, κτλ.: 15.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 3.800

Εξωτερικού
Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 25
ετήσια: δολ. 50
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 28
ετήσια: δολ. 56

• Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 200
ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 300

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.48.240
- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου.
Α. Πουλουκτσή και Σια Ε.Ε.
Λασσάνη 9,
Τηλ. (031) 285.857
54 622 Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

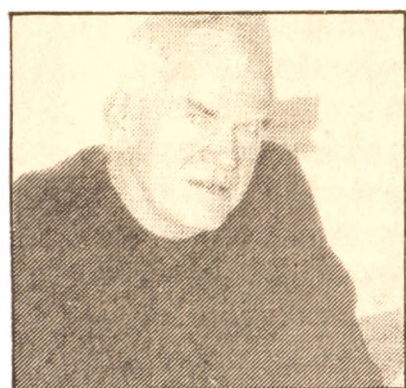
ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ
Αντι-Επιστολή(ς) — 4

ΝΙΚΟΣ ΧΙΟΣ
Σημειώσεις Α' Έτους — 5

ΓΚΥΟΡΓΚΙ ΚΟΝΡΑΝΤ
Η Μελαγχολία της Αναγέννησης — 10

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΠΕΤΑΝΓΙΑΝΝΗΣ
Οι εύθραυστες Δημοκρατίες — 12

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ
Ανατολικά της «Εδέμ» — 14

ΒΙΤΑΛΙ ΚΑΡΟΤΙΤΣ
Επιστρέφουμε στην Ανθρωπότητα — 16

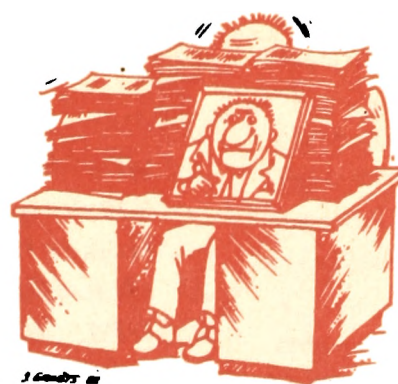
ΑΛΙΝ ΤΕΟΝΤΟΡΕΣΚΟΥ
Ρουμανία: Η Δύσκολη Μετάβαση — 18

ΑΝΤΑΜ ΜΙΧΝΙΚ
Η Μετακομμουνιστική Ευρώπη — 20

ΜΙΡΤΣΕΑ ΝΤΙΝΕΣΚΟΥ
Επί Ξυρού Ακμής — 24

ΠΙΕΡ ΚΕΝΤΕ
Ένας χρόνος ελευθερίας στην Ουγγαρία — 26

ΜΙΛΑΝ ΚΟΥΝΤΕΡΑ
Η Αρπαγή της Κεντρικής Ευρώπης — 28

ΓΚΛΑΖΟΥΝΟΦ
«Η Αιώνια Ρωσία» — 32

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ
Ο Ψυχρός Πόλεμος ως παιδικό ανάγνωσμα — 34

ΒΑΤΣΛΑΒ ΧΑΒΕΛ
Για μια Αντιπολιτική Πολιτική — 38

ΑΛΕΞΑΝΤΡ ΣΜΟΛΑΡ
Η Δυναμική της Παρακμής — 40

ΝΙΚΟΣ ΜΟΥΖΕΛΗΣ
Εξέλιξη και Δημοκρατία — 42

ΝΙΚΟΣ ΧΕΙΛΑΣ
Α. Γερμανία: Το τίμημα της Αμαρτίας — 44

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Η Αυτοκτονία του Φαντέγιεφ — 46

ΓΚΕΡΓΚΙ ΦΟΤΕΦ
Το Παράδοξο της Βουλγαρίας — 50

ΤΙΜΟΘΥ ΓΚΑΡΤΟΝ ΑΣ
Η Επανάσταση της Λατέρνα Μάτζικα — 54

ΤΕΤΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
Το Χθες και το Σήμερα των Ονομάτων — 58

Έχει κιάλας περάσει ένας χρόνος από την κατάρρευση των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού»: το «ΑΝΤΙ» παρακολουθεί από κοντά τις εξελίξεις στις χώρες αυτές. Το Μάρτιο, από κοινού με το «Πάντειο Πανεπιστήμιο», διοργανώσαμε Διεθνές Συμπόσιο με ένα αντιπροσωπευτικό πάνελ προσκεκλημένων αναζητώντας τις προοπτικές που διαγράφονται στις χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης.

Σήμερα, με το ειδικό τεύχος επιχειρούμε την καταγραφή ορισμένων προβλημάτων, τάσεων, βαθύτερων ιστορικών διεργασιών προκειμένου να φωτισθεί, κατά το δυνατόν, μία πορεία που ενώνει παρελθόν, παρόν και μέλλον.

Το κόστος της ειδικής αυτής έκδοσης μας υποχρέωσε σε μια μικρή αναπροσαρμογή της τιμής του. Το παρόν

τεύχος θα παραμείνει στα περίπτερα και τα βιβλιοπωλεία έως και τις 13 Δεκεμβρίου.

ΔΑΣΕ, Περσικός, Νέφος, Τρομοκρατία και η πορεία της καθάρσης: αυτά είναι τα θέματα που μπορείτε να διαβάσετε στο τχ. 451 που κυκλοφόρησε την περασμένη Παρασκευή και θα παραμείνει στα περίπτερα ως την Πέμπτη 29/11. Αναζητείστε πάλι το τακτικό τεύχος, την επομένη Παρασκευή 30/11, με ειδική αναφορά στον Μεγάλο Συμβιβασμό, στο μείζον θέμα της Καθάρσης τον οποίον επιχειρεί, κατά τρόπο έκνομο, η πολιτική τάξη της χώρας.

Επιμέλεια τεύχους: **ΤΕΤΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ**

ΑΝΤΙ-ΕΠΙΣΤΟΛΗ(Σ)

ΜΙΑ νέα εποχή ανέτειλε για την Ευρώπη και μια νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων διαγράφεται ρεαλιστικά στον ορίζοντα μετά την υπογραφή στο Παρίσι της ιστορικής συμφωνίας για τη μείωση των συμβατικών εξοπλισμών.

ΗΤΑΝ η κατάληξη μιας νέας περιόδου στις διεθνείς σχέσεις που εγκαινίασε η θαρραλέα πολιτική του Γκορμπατσώφ και παράλληλα η αφετηρία για την οικοδόμηση του «κοινού ευρωπαϊκού σπιτιού» της Ευρώπης.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ του ψυχρού πολέμου είναι γεγονός. Τα τείχη κατεδαφίστηκαν. Νέοι θεσμοί, όπως η Διάσκεψη για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ) καθορίζουν τη συνύπαρξη και συνεργασία των 34 χωρών.

Ένα νέο πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας.

ΔΕΝ είναι τυχαίο ότι οι εξελίξεις αυτές συμπίπτουν με το νέο ρόλο που αναζητούν και επιδιώκουν να διαδραματίσουν στο κοινό ευρωπαϊκό γίγνεσθαι οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Ο «ΥΠΑΡΚΤΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ» κατέρρευσε σαν χάρτινος πύργος στο σωτήριο και κοσμοϊστορικό έτος 1989, πέντε χρόνια μόλις μετά από το φιλολογικά ιστορικό, αλλά καθόλου εξωπραγματικό, έτος της αποθέωσης του ολοκληρωτισμού: το «1984» του Τζώρτζ Όργουελ.

ΕΝΑ ΧΡΟΝΟ μετά, το ερώτημα γιατί η κατάρρευση αυτή επήλθε με τέτοια εκπληκτική ταχύτητα, σπάνια ίσως στον ιστορικό χρόνο, δεν έχει ακόμα επαρκώς απαντηθεί, τουλάχιστον από την Αριστερά.

ΚΑΙ η απάντηση δεν έχει ρητορική σημασία.

ΙΔΙΑΙΓΕΡΑ για την Αριστερά στην Ελλάδα, όπως κυρίως εκφράζεται από την κομμουνιστική της παράδοση, που δεν έχει ακόμα συνέλθει από το οδυνηρό και δεινό ιδεολογικό και πολιτικό πλήγμα που δέχτηκε. Δεν είναι ακόμα σε θέση να απορροφήσει το σοκ. Το χειρότερο είναι ότι αναπτύσσει αντιστάσεις περιφράσσοντας την ορθοδοξία της, την οποία ουδείς έχει ανάγκη σήμερα και στην οποία ουδείς πιστεύει.

ΤΟ ΕΙΔΙΚΟ τεύχος του «ΑΝΤΙ» για την Ανατολική Ευρώπη δεν μπορεί βέβαια να απαντήσει σε όλα τα μεγάλα ερωτήματα που εξακολουθούν να αιωρούνται. Άρθρα, αναλύσεις, συνεντεύξεις, απόψεις, σχόλια στο τεύχος αυτό συντείνουν στο σχηματισμό μιας εικόνας για την τροχιά που διέγραψαν οι χώρες αυτές μέσα σε ένα χρόνο. Ανιχνεύουν παρά απαντούν σε ερωτήματα. Είναι φυσικό οι προσεγγίσεις να διαφέρουν.

ΑΛΛΑ κοινός παρανομαστής παραμένει η αγωνία για την ελευθερία και τη δημοκρατία και η επιδίωξη μιας καλύτερης κοινωνίας η γέννηση της οποίας δεν μπορεί παρά να είναι επώδυνη.

ΠΩΣ μπορούμε να συλλάβουμε τα βασικά χαρακτηριστικά, και τις κινητήριες δυνάμεις μιας νέας ιστορικής εποχής, και πώς μπορούμε να ανατροφοδοτήσουμε ελπίδες, όνειρα, σχέδια κοινωνικής αλλαγής που παραμένουν πάντα επίκαιρα; Η νέα Ευρώπη χρειάζεται μια νέα Αριστερά.

Σημειώσεις Α' έτους

του Νίκου Χίου

ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Σε μία από τις κρίσιμότερες συνεδριάσεις, στις 7 Φεβρουαρίου, η ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΣΕ θα αποδεχθεί την τροποποίηση του άρθρου 6 του Συντάγματος που ορίζει το μονοπώλιο του Κ.Κ. στην άσκηση της εξουσίας. Οι μεταρρυθμίσεις στο πολιτικό σύστημα θα συμπεριλάβουν επίσης και τη χορήγηση περισσότερων εξουσιών στον Πρόεδρο του κράτους.

«Παράνομη και άκυρη» θα χαρακτηρίσει ο Μ. Γκορμπατσώφ τη διακήρυξη ανεξαρτησίας της Λιθουανίας (13 Μαρτίου), ενώ θα ακολουθήσει παρατεταμένος οικονομικός αποκλεισμός της Δημοκρατίας αυτής.

Ο Μ. Γκορμπατσώφ θα εκλεγεί στις 14 Μαρτίου πρώτος Πρόεδρος της ΕΣΣΔ. Ενισχυμένες εξουσίες αποκτά και το προεδρικό συμβούλιο.

«Πιστεύω ότι αντιμετωπίζει σοβαρή πίεση στην πατρίδα του, ιδιαίτερα στον οικονομικό τομέα και κατά διαστήματα ανησυχώ μήπως υπάρξουν ενέργειες που θα μπορούσαν να αναστείλουν τις προσπάθειές του» θα δηλώσει ο Αμερικανός πρόεδρος Τζωρτζ Μπους για το Σοβιετικό ομολόγό του, στις 3 Μαΐου.

Την επομένη ημέρα το Ανώτατο Σοβιέτ της Λετονίας θα ψηφίσει Διακήρυξη σύμφωνα με την οποία «η κυρίαρχη Δημοκρατία της Λετονίας (1920-1940), ντε γιούρε, δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται και σήμερα αποκαθίσταται ντε φάκτο». Θα ακολουθήσει στις 8 Μαΐου το κοινοβούλιο της Εσθονίας.

Ο Μπορίς Γιέλτσιν θα αναδειχθεί στις 29 Μαΐου μετά από τρεις ψηφοφορίες πρόεδρος του Ανωτάτου Σοβιέτ της Ρωσικής Ομοσπονδίας με 535 ψήφους έναντι 467 του Αλ. Βλασώφ. Στην πρώτη του συνέντευξη θα ζητήσει την παραίτηση της κυβέρνησης Ριζκόφ.

«Λοιπόν, είμαι κομμουνιστής» θα επιμείνει σε συνέντευξή του στα τέλη Μαΐου στο περιοδικό TIME ο Μ. Γκορμπατσώφ.

Εθνικιστικές ταραχές στα σύνορα Κιργιζίας και Ουζμπεκιστάν με δεκάδες νεκρούς και τραυματίες θα συγκλονίσουν τις δύο Δημοκρατίες στο πρώτο δεκαήμερο του Ιουνίου.

Η Ρωσία ανακηρύσσεται, στις 12 Ιουνίου, κυρίαρχο κράτος από το Συνέδριο των Λαϊκών Αντιπροσώπων της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Θα ακολουθήσει το ιδρυτικό Συνέδριο του Κ.Κ. Ρωσίας, το οποίο και θα εκλέξει στη θέση του γραμματέα τον Ι. Πολυζκόφ.

Η σειρά της Μολδαβίας να διακηρύξει την ανεξαρτησία της, στις 25 Ιουνίου.

2 Ιουλίου. Αρχίζουν οι εργασίες του 28ου Συνεδρίου του ΚΚΣΕ. Το κλίμα χαρακτηρίζεται από την έντονη αντιπαράθεση των τάσεων που επικρατούν στους κόλπους του. Τελικώς θα επικρατήσει, κατά δεξιοτεχνικό τρόπο, ο Μ. Γκορμπατσώφ αφού οι ισχυρότεροι αντίπαλοί του (Ι. Λιγκατσώφ) συνταξιοδοτούνται και οι σημαντικότεροι συνεργάτες του περνούν από το Π.Γ. στο προεδρικό συμβούλιο. Το Πολιτικό Γραφείο απονευρώνεται ως πολιτικό όργανο και μετασχηματίζεται σε ένα είδος «συντονιστικής γραμματείας» όπου συμμετέχουν αυτόχρονα οι γραμματείς των οργάνων των Σοβιετικών Δημοκρατιών. Παράλληλα, θεσμοθετείται η θέση του αναπληρωτή γ.γ. με αμιγώς κομματικά καθήκοντα στην οποία εκλέγεται ο Βλ. Ιβάσκο με 3.109 ψήφους έναντι 776 του Ι. Λιγκατσώφ. Γενικός Γραμματέας του κόμματος θα επανεκλεγεί ο Μ. Γκορμπατσώφ με 3.411 ψήφους σε σύνολο 4.538 ψηφισάντων. Ο αντίπαλός του Τ. Αβαλιάνι θα λάβει 501 ψήφους.

Πριν τη λήξη των εργασιών του Συνεδρίου, ο Μπορίς Γιέλτσιν θα ανακοινώσει την αποχώρησή του από το ΚΚΣΕ δηλώνοντας ότι ως «πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας δεν μπορεί πλέον να εκτελεί μόνον τις αποφάσεις του κόμματος».

Η Ουκρανική Βουλή θα διακηρύξει, στις 16 Ιουλίου, την ανεξαρτησία της Δημοκρατίας της Ουκρανίας, την ακεραιότητα του εδάφους της, την πρόθεσή της να αποκτήσει το καθεστώς ουδέτερης χώρας, δικαίωμα να συγκροτήσει δικές της ένοπλες δυνάμεις και να αποκτήσει δικό της νόμισμα.

Ο Γκ. Ρεβένκο, μέλος του προεδρικού συμβουλίου, θα δηλώσει στις 24 Ιουλίου ότι επίκειται η επεξεργασία Συνθήκης, η οποία θα προσδιορίζει το νέο καθεστώς συγκρότησης της Σοβιετικής Ένωσης, ως ένωσης κυρίαρχων κρατών. «Δεν μας αφορά» θα απαντήσουν οι Πρόεδροι των τριών Δημοκρατιών της Βαλτικής.

Το κοινοβούλιο της Λευκορωσίας θα διακηρύξει και αυτό, στις 27 Ιουλίου, την αυτοδιάθεση της Δημοκρατίας.

Οι ένοπλες ομάδες στην Αρμενία και τη Γεωργία αρνούνται να παραδώσουν τα όπλα και να διαλυθούν, αγνοώντας το σχετικό προεδρικό διάταγμα που εκδόθηκε στις 25 Ιουλίου.

Η πρώτη συμφωνία Γκορμπατσώφ -

Γιέλτσιν θα επιτευχθεί, στις 28 Ιουλίου, και θα αφορά τη συγκρότηση της «επιτροπής Σατάλιν» η οποία θα επεξεργασθεί το κοινό οικονομικό πρόγραμμα των «500 ημερών».

Ο ηγέτης του Εθνικού Αρμενικού Κινήματος Λεβόν Τερ-Πετροσιάν θα εκλεγεί, στις 4 Αυγούστου, πρόεδρος του Ανωτάτου Σοβιέτ της Αρμενίας, ενώ, στις 23 Αυγούστου, το Κοινοβούλιο θα διακηρύξει την ανεξαρτησία της.

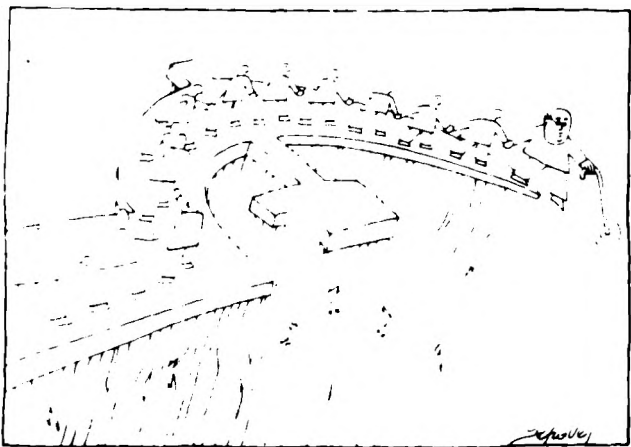
Στις 14 Αυγούστου θα εκδοθεί προεδρικό διάταγμα με το οποίο αποκαθίστανται όλα τα θύματα των πολιτικών διώξεων της εποχής 1920-1950.

24 Αυγούστου. Από τις 15 Σοβιετικές Δημοκρατίες μόνον η Κιργιζία και το Καζακστάν δεν έχουν διακηρύξει την ανεξαρτησία τους. Την ίδια ημέρα ο σοβιετικός Πρόεδρος θα δηλώσει: «Το σημαντικότερο καθήκον της χώρας είναι η μετάβαση στην οικονομία της αγοράς και η αναγέννηση της Σοβιετικής Ένωσης σε ανανεωμένες αρχές».

Στη συνέχεια ο Μ. Γκορμπατσώφ θα αποδεχθεί επί της ουσίας το «Σχέδιο Σατάλιν» με το οποίο διαφώνησε ο πρωθυπουργός Ν. Ριζκώφ και υπερασπίστηκε ένθερμα ο Μπ. Γιέλτσιν.

Στις 17 Νοεμβρίου σε έκτακτη συνεδρίαση του Ανωτάτου Σοβιέτ ο Μ. Γκορμπατσώφ θα προτείνει την κατάργηση της θέσης του πρωθυπουργού και την αντικατάστασή της με το αξίωμα του αντιπροέδρου της ΕΣΣΔ. Θα προτείνει επίσης να διαλυθεί το Προεδρικό Συμβούλιο και να συγκροτηθεί Συμβούλιο Ασφαλείας παρά τω προέδρω. Τόσο η ανασύνθεση της κυβέρνησης όσο και οι αλλαγές στη δομή της εκτελεστικής εξουσίας πρόκειται να συζητηθούν διεξοδικά στο Ανώτατο Σοβιέτ στα τέλη του μηνός Νοεμβρίου.

ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ

«Η Τσεχοσλοβακία επιστρέφει στην Ευρώπη» θα διακηρύξει (21 Φεβρουαρίου) σε ομιλία του προς το αμερικανικό Κογκρέσο, ο Βάτσλαβ Χάβελ στο

πλαίσιο τριήμερης επίσκεψής του στις ΗΠΑ.

Στις 26 Φεβρουαρίου, ο Βάτσλαβ Χάβελ θα επισκεφθεί την ΕΣΣΔ, όπου και θα συμφωνήσει με τον Μ. Γκορμπατσώφ, ότι οι «διμερείς σχέσεις θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τα συμφέροντα των δύο χωρών και τις απαιτήσεις των καιρών». Την ίδια ημέρα, οι υπουργοί Εξωτερικών και των δύο χωρών θα υπογράψουν στην Πράγα συμφωνία, με την οποία προβλέπεται η αποχώρηση των σοβιετικών στρατευμάτων από την Τσεχοσλοβακία έως την 1η Ιουλίου 1991.

Τσεχο-σλοβακική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία είναι πλέον η επίσημη ονομασία της χώρας, ύστερα από ταραχώδη συνεδρίαση της Βουλής στις 29 Μαρτίου. Η παύλα θα τίθεται μόνο στη σλοβακική γλώσσα, αφού οι Σλοβάκοι ζητούν, μέσω της μετονομασίας της χώρας, να δοθεί έμφαση στην εθνική τους ταυτότητα.

Την απαλλοτρίωση της ακίνητης περιουσίας του ΚΚ θα αποφασίσει η κυβέρνηση στις 21 Μαΐου.

Ακριβώς 22 χρόνια θα αργοπορήσει ο στρατηγός Ιβάν Γιερσώφ, που έδωσε εντολή να εισβάλλουν τα σοβιετικά τανκς στην Πράγα, να ζητήσει συγνώμη από τον Αλ. Ντούμπτσεκ και τους άλλους ηγέτες της *Ανοιξης της Πράγας*, και να ανάψει ένα κερι στον τάφο του Ίαν Πάλατς (Μαΐος). «Το θέμα έκλεισε με τη διακήρυξη της σοβιετικής κυβέρνησης», θα δηλώσει αργότερα ο Μ. Γκορμπατσώφ στον Αλ. Ντούμπτσεκ.

Δύο ημέρες πριν από τις εκλογές, πέντε κορυφαία στελέχη του ΚΚ θα συλληφθούν και θα οδηγηθούν στον ανακριτή, για το «ρόλο που διαδραμάτισαν την εποχή της εισβολής», καθώς και για «άλλες εγκληματικές ενέργειες». Μεταξύ αυτών ο πρώην ηγέτης του ΚΚ Μίκλος Γιάκες και ο Βασίλ Μπίλακ.

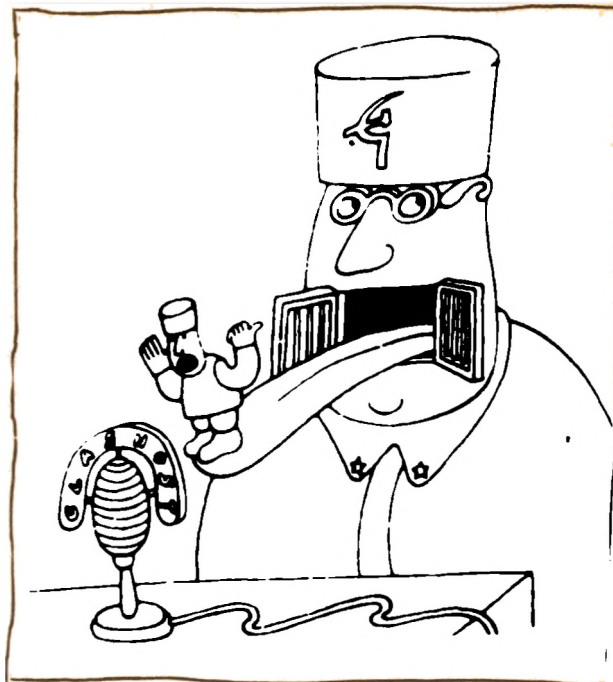
Νικητής των εκλογών της 8ης Ιουνίου θα αναδειχθεί το *Φόρουμ των Πολιτών*, το οποίο, σε συνεργασία με το κίνημα *Πολίτες εναντίον της Βίας*, διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία στο σύνολο των 300 εδρών του Κοινοβουλίου. Το ΚΚ θα λάβει 13% των ψήφων, ενώ αξιοπρόσεκτη είναι και η παρουσία στο νέο κοινοβούλιο των *Σλοβάκων εθνικιστών*, των *Μοράβιων της Τσεχίας* και της *Ουγγρικής μειονότητας* στη Σλοβακία. Ο Β. Χάβελ θα αναθέσει και πάλι την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Μάριον Τσάλφα στις 12 Ιουνίου.

Με συντριπτική πλειοψηφία 234 βου-

λευτών, ο Β. Χάβελ θα επανεκλεγεί, στις 5 Ιουλίου, Πρόεδρος της χώρας για άλλα δύο χρόνια.

«Η αλήθεια θριάμβευσε. Η δαμόκλειος σπάθη δεν κρέμεται πλέον πάνω από τα κεφάλια μας», θα πει ο Αλ. Ντούμπτσεκ στην επέτειο της σοβιετικής εισβολής.

ΠΟΛΩΝΙΑ

Από τις πρώτες έγνοιες της κυβέρνησης *Μαζοβιέτσκι*, που ανέλαβε στις 19 Αυγούστου 1989, ήταν οι μεταρρυθμίσεις στην οικονομία και το πολιτικό σύστημα. Η κυβέρνηση επεξεργάστηκε και έθεσε σε εφαρμογή, στις αρχές του έτους, το *Σχέδιο Μπαλτσέροβιτς* (υπουργός Εθνικής Οικονομίας). Αργότερα, το σχέδιο αυτό απέσπασε την προσοχή και άλλων ανατολικών κυβερνήσεων, αναβαθμιζόμενο σε θεωρητικό μοντέλο το οποίο έλαβε την ονομασία «*θεραπεία με σοκ*». Το Σχέδιο περιλαμβάνει την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, την απελευθέρωση των τιμών και τη μείωση των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού μέσω της δραστηκής μείωσης των επιδοτήσεων των κρατικών επιχειρήσεων, και θα έχει ως άμεσες συνέπειες την πτώση του βιοτικού επιπέδου και την υψηλή ανεργία. Ο προσανατολισμός της οικονομίας προς την ελεύθερη αγορά θα σηματοδοτηθεί με την ψήφιση 11 σχετικών νομοσχεδίων.

Στο τέλος του 1989, η Βουλή, με συντριπτική πλειοψηφία, θα προχωρήσει στην ουσιαστική αναθεώρηση του Συντάγματος, θεσπίζοντας την ελεύθερη συγκρότηση των πολιτικών κομμάτων και καταργώντας παράλληλα τον ηγετικό ρόλο του ΚΚ. Η χώρα μετονομάζεται σε *Πολωνική Δημοκρατία*. Επαναφέρεται το παραδοσιακό στέμμα στο εθνικό έμβλημα, τον λευκό αετό, ενώ

όρος «κοινωνία των πολιτών» αντικαθιστά τη «σοσιαλιστική κοινωνία».

Τέλη Ιανουαρίου τρέχοντος έτους, θα διεξαχθεί το τελευταίο Συνέδριο του Π.Ε.Ε.Κ. (ΚΚ), κατά τη διάρκεια του οποίου 1.100 σύνεδροι, από το σύνολο των 1.500, θα ψηφίσουν τη μετονομασία του σε *Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Πολωνίας*. Ωστόσο, η αποκήρυξη της ιδεολογικής και πολιτικής κληρονομιάς του ΠΕΕΚ δεν σημαίνει και απάρνηση της οικονομικής περιουσίας. Κοινοβουλευτική επιτροπή αναλαμβάνει να διαχωρίσει τα νόμιμα από τα παράνομα περιουσιακά στοιχεία. Ο όρος «κομμουνισμός» δεν συνοδεύει πλέον κανέναν τίτλο ή πρόγραμμα πολιτικού κόμματος. Λειτουργούν 3 *Σοσιαλιστικά* και 2 *Σοσιαλδημοκρατικά* πολιτικά κόμματα. Ο 36χρονος ηγέτης του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος **Α. Κβασνιέβσκι** (μάνατζερ επιχειρήσεων στο επάγγελμα), θα πει: «*Ας έχουμε υπόψη μας ότι οι νέες δυνάμεις που κυβερνούν σήμερα την Πολωνία θα κυβερνούν περισσότερο από όσο ελπίζουμε*».

Τα πρώτα δείγματα της επερχόμενης αντιπαράθεσης των πολιτικών ρευμάτων που εκφράζουν οι **Λεχ Βαλέσα** και **Τ. Μαζοβιέσκι** θα διαφανούν στη σύσκεψη της Πολιτικής Επιτροπής της Αλληλεγγύης την 1η Απριλίου. Ο Βαλέσα θα επικρίνει την κυβέρνηση για «*βραδείς ρυθμούς μεταρρυθμίσεων*», ενώ ο πρωθυπουργός Μαζοβιέσκι θα απαντήσει: «*δεν θέλω να μετατραπεί η Πολωνία σε μία κόλαση ανταγωνισμών και αντιδικιών*».

Προφανώς ο Βαλέσα έχει ενοχληθεί από τα αποτελέσματα δημοσκοπήσης του Φεβρουαρίου, σύμφωνα με την οποία συγκεντρώνει ποσοστό επιδοκιμασίας 79% έναντι 89% του πρώην συμβούλου του και νυν πρωθυπουργού. «Ήταν εξόχως όσο αντιπολιτευόταν το ΚΚ, αλλά θα ήταν καταστροφικός εάν ασκούσε εξουσία», θα δηλώσει χαρακτηριστικά για τον Βαλέσα κυβερνητικός αξιωματούχος.

Ο Πρωθυπουργός θα ανακοινώσει, στις 6 Φεβρουαρίου, και τον πρώτο ανασχηματισμό της κυβέρνησής του, απομακρύνοντας τους κομμουνιστές υπουργούς, εκτός από έναν. Μεταξύ των απομακρυνθέντων είναι και οι στρατηγοί **Τσέσλαβ Κίστσακ** (υπουργός Εσωτερικών) και **Φλόριαν Σιβίκι** (υπουργός Άμυνας). Στην απόφασή του αυτή ο **Τ. Μαζοβιέσκι** οδηγήθηκε και ύστερα από τις πιέσεις και τις κατηγορίες για «*κρυπτοκομμουνισμό*» που του απηύθυνε ο Βαλέσα. «*Η γλώσσα της χυ-*

δαίας διαμάχης έχει αντικαταστήσει τα επιχειρήματα», θα πει ο πρωθυπουργός στη δραματική του ομιλία στο Κοινοβούλιο, την ημέρα του ανασχηματισμού της κυβέρνησής του.

Στις πρώτες ελεύθερες εκλογές για την ανάδειξη των αρχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στις 27 Μαΐου, η συμμετοχή είναι μικρή, αλλά η Αλληλεγγύη επιβεβαιώνει τη συντριπτική της υπεροχή.

Η κυβέρνηση της Βόννης αναγνωρίζει ρητά στις 21 Ιουνίου τα σύνορα της ΟΔΓ με την Πολωνία, στην επίμαχη γραμμή *Όντερ-Νάισε*.

Οι εκλογές για την ανάδειξη του νέου Προέδρου της χώρας στις οποίες μοναδικοί αντίπαλοι είναι οι **Ταντέους Μαζοβιέσκι** και **Λεχ Βαλέσα** έχουν προκηρυχθεί για τις 25 Νοεμβρίου.

ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Στις 10 Μαρτίου 1990, υπογράφεται ουγγρο-σοβιετική συμφωνία με την οποία προβλέπεται η πλήρης αποχώρηση των 50.000 Σοβιετικών στρατιωτών έως τις 30 Ιουνίου 1991.

Ο πρώτος γύρος των πρώτων ελεύθερων εκλογών θα διεξαχθεί στις 25 Μαρτίου με βάση ένα αρκετά πολύπλοκο εκλογικό σύστημα και ποσοστό συμμετοχής 65% των ψηφοφόρων. Πρώτο κόμμα θα αναδειχθεί το *Δημοκρατικό Φόρουμ* με 25% των ψήφων και θα ακολουθήσουν η *Συμμαχία Φιλελεύθερων - Δημοκρατών* με 21%, το *Κόμμα των Μικροϊδιοκτητών* με 12,6% και το *Σοσιαλιστικό Κόμμα* (πρώην Κομμουνιστικό) με 10,5%. Ενδεικτικό του κατακερματισμού των ψήφων είναι το γεγονός, ότι από τον πρώτο γύρο εκλέγο-

νται μόνον 5 βουλευτές από τις 176 μονοεδρικές περιφέρειες.

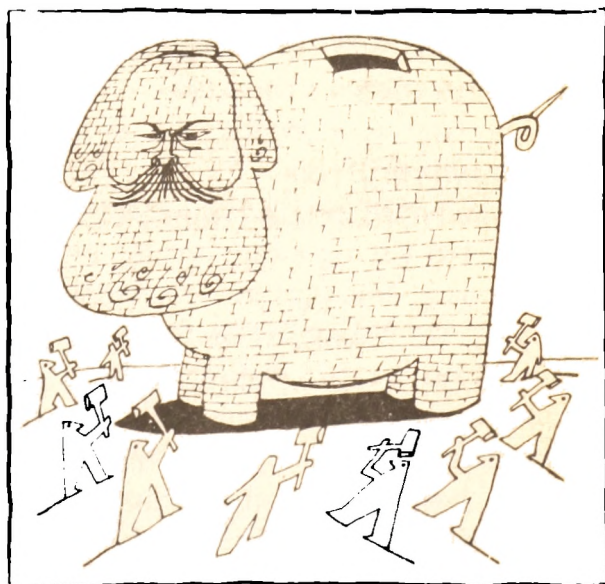
Το *Κόμμα της ιδιωτικοποίησης και της μέτριας ανεργίας*, όπως χαρακτηρίσε σημαίνον στέλεχος του το *Δημοκρατικό Φόρουμ*, θα είναι ο νικητής στο δεύτερο γύρο (8 Απριλίου) των βουλευτικών εκλογών.

Η νέα Βουλή θα εκλέξει στην πρώτη της σύνοδο προσωρινό Πρόεδρο της χώρας τον 68χρονο συγγραφέα **Άρπαντ Γκέντς**, ο οποίος ανήκει στη *Συμμαχία Φιλελεύθερων - Δημοκρατών*. Την επομένη ημέρα η Βουλή, εγκαινιάζοντας το νομοθετικό της έργο, θα χαρακτηρίσει τα γεγονότα του 1956 «*επανάσταση και απελευθερωτικό αγώνα*» και θα καθιερώσει την 23η Οκτωβρίου —ημέρα έναρξης της εξέγερσης— εθνική εορτή.

Ο πρόεδρος της χώρας θα αναθέσει στον ηγέτη του *Δημοκρατικού Φόρουμ*, **Γιόζεφ Άνταλ**, την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Η σύνθεση της κυβέρνησης θα ανακοινωθεί στις 16 Μαΐου και θα συμμετέχουν το «Δ.Φ.» (8 υπουργοί), το Κόμμα των Μικροϊδιοκτητών (4 υπουργοί), οι Χριστιανοδημοκράτες (1 υπουργός) και 3 ανεξάρτητοι.

Στις 2 Αυγούστου, το Κοινοβούλιο θα επανεκλέξει τον **Άρπαντ Γκέντς** Πρόεδρο της χώρας, μετά το φιάσκο του δημοψηφίσματος (και την ακύρωσή του) για την απευθείας εκλογή του Προέδρου από το λαό, στο οποίο συμμετείχε το 14% των ψηφοφόρων.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Με την κατηγορία της «*υποκίνησης σε εθνικό διχασμό, της υπεξαίρεσης τεράστιων χρηματικών ποσών από το κράτος και του εκβουλγαρισμού 1,5 εκατομμυρίου Βουλγάρων μουσουλμάνων*» η εισαγγελία της Σόφιας θα εκδώσει στις 18 Ιανουαρίου ένταλμα συλλήψεως του

Τ. Ζιβκωφ. Σε άρθρο της εφημερίδας *Οτέτσεσιβεν Φροντ* έρχονται στο φως της δημοσιότητας στοιχεία σύμφωνα με τα οποία ο Τ. Ζιβκωφ υπήρξε συνεργάτης των Ναζί και των μυστικών υπηρεσιών της χώρας του κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου.

Στις 22 Ιανουαρίου η Βουλή με Διακήρυξή της θα αποκαταστήσει όλα τα θύματα της σταλινικής περιόδου. Θα ακολουθήσουν αποκαλύψεις για τη λειτουργία στρατοπέδων συγκέντρωσης στις δεκαετίες του '50 και '60.

Μετά την ανατροπή του Τ. Ζιβκωφ (10 Νοεμβρίου) και την απάλειψη του άρθρου του Συντάγματος περί του ηγετικού ρόλου του Κ.Κ. (15 Ιανουαρίου) η ηγετική ομάδα των μετριοπαθών μεταρρυθμιστών, η οποία ανέλαβε τις τύχες του κόμματος και του κράτους, θα προχωρήσει στο επόμενο βήμα της, διοργανώνοντας το 14ο έκτακτο Συνέδριο του ΒΚΚ στις αρχές Φεβρουαρίου.

Στη διάρκειά του, αφού ασκηθεί δριμεία κριτικά στο παρελθόν θα αποφασισθεί η κατάργηση του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού και η αναγνώριση της λειτουργίας των πολυάριθμων τάσεων που έχουν καταγραφεί στους κόλπους του κόμματος. Παράλληλα, θα αποφασισθεί ο διαχωρισμός της ιδιότητας του αρχηγού του κράτους από την ιδιότητα του γενικού γραμματέα του κόμματος, ενώ θα οδηγηθεί σε παραίτηση ο συντηρητικός και «άχρωμος» πρωθυπουργός Γκ. Ατανάσωφ. Πρόεδρος του Ανωτάτου Κομματικού Συμβουλίου (Κ.Ε.) θα εκλεγεί ο Αλ. Λίλωφ και ο Α. Λουκάνωφ θα λάβει την εντολή σχηματισμού της κυβέρνησης. Παρά την επιμονή του εντολοδόχου πρωθυπουργού, η αντιπολίτευση θα αρνηθεί να συμμετάσχει στην κυβέρνηση και θα αντιπροτείνει «*υπηρεσιακή κυβέρνηση προσωπικοτήτων*».

Κυβέρνηση και αντιπολίτευση ετοιμάζονται για τις επερχόμενες εκλογές, οι οποίες όπως έχει ανακοινώσει ο πρόεδρος Π. Μλαντένωφ θα διεξαχθούν τον Μάιο. Στις 25 Φεβρουαρίου η Ένωση Δημοκρατικών Δυνάμεων (ΕΔΔ) θα διοργανώσει την πρώτη ογκώδη συγκέντρωση και θα ακολουθήσει την επομένη Κυριακή η ανάλογη σε όγκο συγκέντρωση του ΒΣΚ. «*Δημοκρατία ή κομμουνισμός*» διαδηλώνουν οι πρώτοι, «*συναίνεση*» ζητούν οι δεύτεροι. Οι συγκεντρώσεις των δύο κομμάτων θα αποκτήσουν εβδομαδιαίο ρυθμό, στον οποίο θα παρεμβάλλονται οι Μουσουλμάνοι.

Ταυτόχρονα, συνεχίζονται οι συζητήσεις «*στρογγυλής τραπέζης*», όπου πα-

ρακάθονται εκπρόσωποι της κυβέρνησης και της αντιπολίτευσης και λαμβάνονται οι αποφάσεις για τον εκδημοκρατισμό του πολιτικού συστήματος. Οι αποφάσεις επικυρώνονται στη συνέχεια από την, παλαιάς σύνθεσης, Βουλή.

Βάσει αυτών των συμφωνιών αυτών, ο Π. Μλαντένωφ θα εκλεγεί στις 3 Απριλίου προσωρινός Πρόεδρος της χώρας, ενώ καταργείται το κρατικό συμβούλιο του οποίου ήταν πρόεδρος μετά την 10η Νοεμβρίου. Την ίδια ημέρα το Κ.Κ. θα μετονομασθεί σε Σοσιαλιστικό ύστερα από δημοψήφισμα των μελών του. Θα ανακοινωθεί επίσης η ημερομηνία των εκλογών.

Οι εκλογές θα διεξαχθούν σε δύο γύρους (10 ή 17 Ιουνίου) με τα εξής αποτελέσματα: ΒΣΚ 47, 15% και 211 έδρες, ΕΔΔ 36,2% και 144 έδρες, Αγροτικό Κόμμα 8,3% και 16 έδρες, Μουσουλμάνοι 6,3% και 23 έδρες.

Ωστόσο, οι εκλογές δεν θα δώσουν λύση στο πολιτικό πρόβλημα της Βουλγαρίας. Η αντιπολίτευση θα φέρει στη δημοσιότητα βιντεοκασέτα στην οποία εμφανίζεται ο Π. Μλαντένωφ να ζητά την επέμβαση των τανκς όταν έξω από τη Βουλή, στις 14 Δεκεμβρίου, προπηλακιζόταν από διαδηλωτές, οι οποίοι διαμαρτύρονταν για την αναβολή των συνταγματικών αλλαγών που υλοποιήθηκαν αργότερα.

Ο Π. Μλαντένωφ, μετά από συνεχείς διαδηλώσεις, θα οδηγηθεί σε παραίτηση στις 6 Ιουλίου. Έπειτα από πέντε άκαρπες ψηφοφορίες, θα εκλεγεί τελικά την 1η Αυγούστου, ύστερα από συμβιβασμό, νέος πρόεδρος, ο Ζέλιο Ζέλεφ.

Λίγες ημέρες νωρίτερα, στις 18 Ιουλίου, το λείψανο του Γκ. Ντιμιτρώφ θα απομακρυνθεί από το ομώνυμο μανωλειό και θα αποτεφρωθεί. Στις 23 Ιουλίου δεκάδες χιλιάδες Βούλγαροι, ηλικίας 60 ετών και άνω στην πλειοψηφία τους, θα αποτήσουν φόρο τιμής στον «*πατέρα της σοσιαλιστικής Βουλγαρίας*» φωνάζοντας «*Είμαστε πολλοί*».

Τη νύχτα της 26ης Αυγούστου θα πυρποληθούν τα γραφεία του ΒΣΚ και ο Ζ. Ζέλεφ σε μία δραματική του έκκληση θα υπογραμμίσει ότι «*παρόμοιες πράξεις μπορούν να οδηγήσουν στο χάος και στον εμφύλιο πόλεμο*».

Τρεις μήνες θα παρέλθουν από την ημέρα διεξαγωγής των εκλογών έως ότου ο Α. Λουκάνωφ καταφέρει να σχηματίσει κυβέρνηση. Προηγήθηκαν επίμονες, πλην όμως μάταιες, προσπάθειες να προσελκυθεί η ΕΔΔ να αναλάβει κυβερνητικές ευθύνες. Ωστόσο, η

οικονομική κρίση που μαστίζει τη χώρα, αποστερεί από την κυβέρνηση την πολιτική νομιμοποίηση να κυβερνά. Στο δεύτερο δεκαήμερο του Νοεμβρίου η ΕΔΔ ζητά να αναλάβει καθοριστικό ρόλο στη διακυβέρνηση της χώρας.

ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Σε συνεδρίασή του, στις 18 Ιανουαρίου 1990, το Συμβούλιο Εθνικής Σωτηρίας θα αποφασίσει τη ματαίωση του δημοψηφίσματος για τη νομιμότητα του ΚΚ και την επαναφορά της θανατικής ποινής. Την υπόσχεση να τεθεί εκτός νόμου το ΚΚ είχε δώσει πέντε ημέρες πριν ο Ίον Ιλιέσκου.

Ένα ακριβώς μήνα μετά την πτώση του δικτάτορα Ν. Τσαουσέσκου, θα παραπεμφθούν σε δίκη τέσσερις από τους στενότερους συνεργάτες του, οι οποίοι θα καταδικαστούν σε ισόβια δεσμά.

«*Η σταλινική μεθοδολογία και πρακτική διατηρείται*», θα πει ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης του Μετώπου, Ντουμίτρου Μαζίλου, στις 19 Ιανουαρίου, υποβάλλοντας ταυτόχρονα και την παραίτησή του.

Αρχίζουν, στις 7 Ιανουαρίου, οι πρώτες συγκρούσεις μεταξύ Ρουμάνων και μελών της ουγγρικής μειονότητας στην Τρανσυλβανία. Την επομένη ημέρα πλήθος διαδηλωτών στο Βουκουρέστι ζητούν την παραίτηση της κυβέρνησης και αποδοκιμάζουν τον Ίον Ιλιέσκου. Θα ακολουθήσουν μεμονωμένες παραίτησεις κυβερνητικών αξιωματούχων.

Οι αντιδράσεις διευρύνονται. 300 αξιωματικοί διαδηλώνουν επί τέσσερις ημέρες αξιώνοντας να παραιτηθούν ο υπουργός Άμυνας και Εσωτερικών Στις 16 Φεβρουαρίου, θα παραιτηθεί ο υπουργός Άμυνας Ν. Μιλιτάρου. Στις 7 Μαρτίου, θα αυτοκτονήσει ο στρατοδίκης που έστειλε στο εκτελεστικό απόσπασμα το ζεύγος Τσαουσέσκου.

Οι εκλογές για την ανάδειξη το

Προέδρου της χώρας, των μελών της Βουλής και της Γερουσίας θα διεξαχθούν στις 20 Μαΐου. Ο Ι. Ιλιέσκου θα εκλεγεί Πρόεδρος. Θα συγκεντρώσει το 85,3% των ψήφων, ενώ ο Καμπεάνου, υποψήφιος του Φιλελεύθερου Κόμματος θα λάβει 9,61% και ο Ράτιου, υποψήφιος του Αγροτικού Κόμματος 3,56%. Το Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας θα λάβει το 66,4% των ψήφων για τη Βουλή και το 67,1% για τη Γερουσία. Δεύτερο κόμμα με 7,4% θα αναδειχθεί η Ουγγρική Δημοκρατική Ένωση Ρουμανίας.

Τα σοβαρότερα επεισόδια μετά την πτώση του δικτάτορα θα διαδραματισθούν στο δεύτερο δεκαήμερο του Ιουνίου. Η αστυνομία θα προσπαθήσει, χωρίς αποτέλεσμα, να απομακρύνει όσους είχαν καταλάβει επί επτά εβδομάδες την πλατεία Πανεπιστημίου. Τη «λύση» θα δώσουν χιλιάδες ανθρακωρύχοι ανταποκρινόμενοι στην έκκληση του Ιλιέσκου για την «εξουδετέρωση των σκοτεινών δυνάμεων». Θα ακολουθήσουν διεθνείς κυρώσεις κατά του καθεστώτος Ιλιέσκου.

Στις 28 Ιουνίου ο πρωθυπουργός Πέτρε Ρόμαν παρουσιάζει τη νέα του κυβέρνηση και τάσσεται υπέρ της οικονομίας της αγοράς.

Η κυβέρνηση απελευθερώνει, στις 22 Αυγούστου, τον ηγέτη της φοιτητικής εξέγερσης Μαριάν Μαντεάνου που είχε συλληφθεί από τις 18 Ιουνίου.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ο πρωθυπουργός Χανς Μόντροου θα σχηματίσει στις 5 Φεβρουαρίου 1990 κυβέρνηση «εθνικής ευθύνης», στην οποία το ΚΚ θα καταλάβει τις 17 από τις 36 υπουργικές θέσεις. Μεταξύ των οργανώσεων της αντιπολίτευσης που συμμετέχουν στη νέα κυβέρνηση, συμπεριλαμβάνονται το Νέο Φόρουμ και το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα.

Οι υπουργοί Εξωτερικών των 4 νικητριών δυνάμεων του Β' παγκοσμίου πολέμου (ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Αγγλία, Γαλλία) θα συμφωνήσουν στην Οττάβα του Καναδά, στις 14 Φεβρουαρίου, με τους ομολόγους τους της Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας, να αρχίσουν σύντομα συνομιλίες για τη «γερμανική ενοποίηση». Οι συνομιλίες, οι οποίες καθιερώθηκαν στη διπλωματική διάλεκτο να αποκαλούνται «4+2», θα αρχίσουν στις 14 Μαρτίου.

Νικητές των βουλευτικών εκλογών της 18ης Μαρτίου θα αναδειχθούν κατά γενική ομολογία ο Χέλμουτ Κολ και το δυτικογερμανικό μάρκο. Όσον αφορά τα σημαντικότερα κόμματα, αυτά έλαβαν: Χριστιανοδημοκρατική Ένωση 40,9%, Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα 21,84%, Κόμμα Δημοκρατικού Σοσιαλισμού (πρώην ΚΚ) 16,33%, Γερμανική Κοινωνική Ένωση 6,32%.

— Με την ψήφο εμπιστοσύνης που θα

λάβει η πεντακομματική κυβέρνηση υπό τον χριστιανοδημοκράτη πρωθυπουργό Λόταρ Ντε Μεζιέρ, θα επιταχυνθούν οι διαδικασίες ενοποίησης.

Η ανατολικογερμανική Βουλή θα ψηφίσει στις 21 Ιουνίου υπέρ της νομισματικής και οικονομικής ένωσης των δύο κρατών. Αρνητική ψήφο θα δώσουν το κόμμα του Γκρέγκορ Γκίζι και οι Πράσινοι. Την ίδια ημέρα ο Χ. Κολ θα δηλώσει ότι η ένωση δεν αποτελεί απειλή για καμία χώρα προσθέτοντας ότι «δεν θα υπάρξει καμία διεκδίκηση έναντι της Πολωνίας». Δίωξη για «υπόθαλψη τρομοκρατίας» θα ασκήσει η εισαγγελία της Δυτικής Γερμανίας κατά του Ε. Χόνεκερ.

Από 1ης Ιουλίου, το ανατολικογερμανικό μάρκο αποσύρεται από την κυκλοφορία και καθιερώνεται ως ενιαίο νόμισμα το δυτικογερμανικό συνώνυμό του.

Στις 31 Αυγούστου, θα υπογραφεί στο Ανατολικό Βερολίνο η συμφωνία με την οποία ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες ενοποίησης των δύο γερμανικών κρατών. Ωστόσο, η ιστορική συμφωνία για την ενοποίηση θα υπογραφεί στη Μόσχα από τους υπουργούς Εξωτερικών των «4-2», παρουσία των Μ. Γκορμπάτσώφ και Λόταρ Ντε Μεζιέρ.

Όλα τά βιβλία

ΤΟΥ ΗΛΙΑ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

από την Νεφέλη

Έτοιμάζονται

ΤΟ ΜΠΟΥΡΔΕΛΟ

Ο ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΚΑΦΕΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΨΕΙΡΟΛΟΓΙΑ

Ο ΜΥΣΤΑΣ

ΤΑ ΜΙΚΡΑ ΡΕΜΠΕΤΙΚΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΙΔΕΡΙΕΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

ΤΟ ΑΓΙΟ ΧΑΣΙΣΑΚΙ

Κυκλοφορούν

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ ΤΟΥ ΚΑΛΟΥ ΚΛΕΦΤΗ
(ΣΕ ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΗ)

ΠΤΩΜΑΤΑ, ΠΤΩΜΑΤΑ, ΠΤΩΜΑΤΑ...
(Α' ΕΚΔΟΣΗ)

ΚΑΛΙΑΡΝΤΑ

ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΔΩΔΕΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΛΑΤΙΝΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΝΕΦΕΛΗ Μαυρομιχάλη 9, Αθήνα, Τηλ. 360.77.44

Γκιόργκυ Κόνραντ

Η Μελαγχολία της Αναγέννησης

**Ο Γκιόργκυ Κόνραντ δεν είναι
μόνον ο
σημαντικότερος
σύγχρονος
Ούγγρος
μυθιστοριογράφος.
Είναι, επίσης, ο
Κεντροευρωπαίος
διανοούμενος που
οι ιδέες του για μία
αντιπολιτική
δράση επηρέασαν
την αντιπολίτευση,
ιδίως, στην
Πολωνία και την
Τσεχοσλοβακία.**

Ζώντας σε καθεστώς δικτατορίας φανταζόμαστε ότι ακόμα και τα φύλλα των δένδρων θα αλλάξουν το χρώμα τους εάν η κυβέρνηση ανατραπεί. Όταν η χώρα είναι ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης, όταν δεν υπάρχει κανένα ρήγμα στο σιδηρούν παραπέτασμα, τότε το σπίτι σου είναι ένα κελί φυλακής.

Και τώρα που το μονοπώλιο του κόμματος τελειωσε, και έχουμε κοινοβουλευτικό καθεστώς και εκλεγμένη κυβέρνηση, τι χρειαζόμαστε; Ριζοσπαστική μεταρρύθμιση; Αλλαγή συστήματος; Ήρεμη επανάσταση; Σοκ θεραπεία;

Μας κατέχει όλους κάποια ανησυχία. Χρειάζεται άραγε τα πράγματα να είναι τόσο σκληρά; Αρχίζει να μας κουράζει η ακινησία και να μας φοβίζει η ανασφάλεια.

Οι μεγάλες προσδοκίες δημιουργούν απογοητεύσεις. Η χώρα πάντα αντανάκλυνε εμάς τους ίδιους. Κράτος και λαός αποτελούν πιστά είδωλα αλλήλων.

Έγινε κανονικός πολίτης

Αισθάνομαι πολύ καλύτερα από ό,τι την εποχή που κυριαρχούσε το Σύστημα. Τώρα, το Σύστημα δεν υπάρχει. Συνήθιζα να του ασκώ κριτική. Τώρα κάνω κριτική, επίσης, σε ορισμένα πράγματα τα οποία θα μπορούσαν ενδεχομένως να δημιουργήσουν ένα άλλο σύστημα. Τώρα με φοβίζουν λιγότερο τα πράγματα. Πριν ήμουν φάντασμα, τώρα έγινα κανονικός πολίτης.

Η λογοκρισία καταργήθηκε. Τα κείμενά μου κυκλοφορούν ελεύθερα. Οι αναγνώστες μου είναι ορατοί.

Η χώρα δεν έχει ακόμα καταρρεύσει. Είναι πιο πολύχρωμη, πιο δυναμική, πιο πανούργα από πριν. Λες και ζούμε στην εποχή του Μπαλζάκ. Βρίσκεις ό,τι θέλεις: λεπτότητα και χυδαιότητα συνυπάρχουν.

Οι πιθανότητες να πεθάνουμε στο κρεβάτι μας έχουν αυξηθεί.

Κάναμε την επιλογή μας

Το 1989 ήταν το τέλος της Ανατολικής Ευρώπης. Κάναμε την επιλογή μας. Η παλινόρροια της αλλαγής που μας σάρωσε κινήθηκε ανατολικά. Σειρά έχουν τώρα τα Βαλκάνια και η Σοβιετική Ένωση. Η ίδια η Ανατολική Ευρώπη θα αποτελέσει σκηνή δραματικών αλλαγών.

Ζητάμε μια αστική κοινωνία: αυτό σημαίνει πως ακόμα δεν την έχουμε. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο καπιταλισμός είναι το τίμημα που πρέπει να κα-

ταβάλλουμε για τη δημοκρατία. Το αποδεχόμαστε, άλλοι με ενθουσιασμό, άλλοι με κάποια επιφύλαξη.

Ο δυτικός σοσιαλισμός υπάρχει

Κάθε τι το σοσιαλιστικό παίρνει σήμερα χαμηλούς βαθμούς. Οι σοσιαλιστικές αξίες έχουν άραγε σήμερα κάποια εγκυρότητα; Αιτήματα όπως, π.χ., ότι καθένας έχει δικαίωμα στην παιδεία και την υγεία είναι ασφαλώς νόμιμα. Ο δυτικός σοσιαλισμός είναι ένας διορθωτικός μηχανισμός προσαρμοσμένος στο κεφάλαιο· ένα δίκτυ ασφαλείας για την προστασία του ατόμου από την απειλή της εξαθλίωσης και της ηθικής καταρράκωσης. Ο δυτικός σοσιαλισμός υπάρχει αν και δεν χρησιμοποιεί, πλέον, το όνομα αυτό, όμως δεν σημαίνει παντοδυναμία της κεντρικής εξουσίας και του κράτους αλλά μεγάλη αυτονομία του ατόμου.

Ενδιάμεσες εκδοχές

Εμείς βρισκόμαστε ακόμα μεταξύ σοσιαλισμού και καπιταλισμού, σε κάποιο σταυροδρόμι, σε κατάσταση ενδιάμεσων εκδοχών, λόγω της ανικανότητας και της αδεξιότητάς μας. Κι όμως ενώ όλοι σου λένε κάθε μέρα ότι ο σοσιαλισμός είναι νεκρός, εγώ τον βλέπω, πανταχού παρόντα, να επιζεί στο ένστικτο της κεντρικής εξουσίας, στο γάντζωμα στην εξουσία.

Το να είσαι Εβραίος

Ο φασισμός απέτυχε στην Ουγγαρία το 1945. Ήμουν τότε δώδεκα ετών. Το 1948, όταν ήμουν δεκαπέντε ετών, ο κομμουνισμός νίκησε. Τώρα το 1990, οι βουλευτικές εκλογές έθεσαν τέρμα στο κομμουνιστικό μονοπώλιο της εξουσίας. Στο κομμουνιστικό καθεστώς με θεωρούσαν ταξικό εχθρό. Δίπλα στο όνομά μου, σε όλους τους καταλόγους, έβαζαν ένα Χ. Ένοιωθα ότι το κράτος με απέρριπτε, όχι ως άτομο, αλλά ως μονάδα μιας φυλετικής ή κοινωνικής κατηγορίας καταδικασμένης σε μια κατάσταση μη-υπαρξης. Αντιτάχθηκα και, φυσικά, χαρακτηρίστηκα εχθρός του συστήματος.

Ωστόσο ο κομμουνισμός δεν θέλησε να με εξοντώσει ή να με σκοτώσει, λόγω της εβραϊκής μου καταγωγής. Ήθελε μόνο να με κάνει να λυγίσω, να δηλώσω πιστή σ' αυτόν. Δεν θα ξεχάσω ποτέ τη διαφορά αυτή.

Η πολιτική σήμερα

Υπάρχουν πολλά πράγματα στην πολιτική ζωή της χώρας σήμερα με τα ο-

ποία θα μπορούσαμε να είμαστε ικανοποιημένοι.

Η πολιτική στην Ουγγαρία πάντα ήταν κεντρίστική. Η μπάλλα παιζόταν πάντα στο κέντρο του γηπέδου. Υπήρχε διάχυτη η επιθυμία της μετριοπάθειας, της μεσολάβησης, της ισορροπίας μεταξύ των αντιθέτων επιχειρημάτων. Αυτή η πολιτική της *συντηρητικής μεταρρύθμισης* ήταν, βεβαίως, σε μεγάλη έκταση, προβλέψιμη.

Τώρα υπάρχει μια κάποια συνέχεια σ' αυτόν το μέσο δρόμο, που ορισμένοι σκεπτικιστές τον αποκαλούν *ευπροσάρμοστο οππορτουνισμό*. Το ιδιαίτερο στην ουγγρική περίπτωση, είναι ότι μια συντηρητική κυβέρνηση πρέπει να εφαρμόσει φιλελεύθερες-δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις.

Δεξιά και αυταρχισμός

Με ορισμένες εξαιρέσεις η νέα τάξη των πολιτικών στην Ουγγαρία γνωρίζει τον τρόπο να αυτοελέγχεται.

Η κομμουνιστική ρητορεία κατέρρευσε συμπαρασύροντας και τον σοσιαλδημοκρατικό λόγο. Το παιχνίδι τώρα παίζεται μεταξύ νεο - συντηρητικών και φιλελεύθερων. Το πολιτικό εκκρεμές έχει κινηθεί προς τα δεξιά. Το ποιός καταλαμβάνει τη θέση της άκρας αριστεράς δεν έχει και τόση σημασία. Όλη την αποφεύγουν σαν να είναι πανούκλα.

Όσοι επιθυμούν ένα αυταρχικό καθεστώς, καταφεύγουν υποχρεωτικά στον εθνικισμό. Αποτελεί ειδικό πλεονέκτημα το γεγονός ότι ο κομμουνιστικός αυταρχισμός μπορεί, χωρίς μεγάλους κλυδωνισμούς, να μεταμορφωθεί σε εθνικιστικό αυταρχισμό.

Δε νομίζω, όμως, ότι υπάρχουν πιθανότητες αναγέννησης της ριζοσπαστικής δεξιάς. Οι τάσεις αυτές δεν μπορούν, κατά τη γνώμη μου, να αποκρυσταλλωθούν σε φασιστικό σύστημα ούτε η πλειοψηφία του λαού επιθυμεί αυταρχικές λύσεις.

Είναι φυσικό η αλλαγή του συστήματος να προκαλεί μια ορισμένη πνευματική σύγχυση, ή να παράγει ημιακατέργαστες ψευτο-ιδέες της μόδας και τα παρόμοια.

Ωστόσο είναι φανερό ότι η εμπιστοσύνη της χώρας στις δυνάμεις της έχει αυξηθεί καθώς και το κύρος, που της αξίζει, στο εξωτερικό.

Είμαι φιλελεύθερος. Δεν μου αρέσει η προώθηση της συντηρητικής δεξιάς. Δεν μου αρέσει το νέο kitsch περισσότερο από το παλιό. Λυπάμαι, αλλά η

φαντασία των συντηρητικών δεν είναι δημιουργική.

Εθνική ταυτότητα

Μια μεγάλη εθνική, θρησκευτική και εθνικιστική αναγέννηση συντελείται στις μετα-κομμουνιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης ή οποία συμβαδίζει με την επιθυμία για ενσωμάτωση στην Ευρώπη.

Εθνικά κράτη που θεωρούν τον εαυτό τους ομοιογενή δεν θέλουν να παραδεχτούν την αλήθεια, ότι, δηλαδή, στην πραγματικότητα είναι πολυεθνικά και ότι στους κόλπους τους συνυπάρχουν πολλές κουλτούρες.

Ωστόσο άμορφες και σφοδρές εθνικές ταυτότητες αναδύονται.

Τα συλλογικά πολιτικά υποκείμενα γενικά ορίζουν τον εαυτό τους κυρίως σε αντίθεση με τις άλλες ομάδες. Αποκτούν δηλαδή ταυτότητα ερχόμενα σε αντίθεση και εχθρότητα με γειτονικές χώρες ή με μειονότητες.

Η εθνικιστική συνείδηση πυρακτώνεται. Τα συλλογικά εγώ θέλουν να πιστεύουν ότι έχουν βαθιές ρίζες στο παρελθόν.

Τα έθνη της περιοχής δεν θα μπορούσαν να απορρίψουν για πολύ καιρό αυτό ή εκείνο το κομμάτι από το ιστορικό τους παρελθόν. Αποτελεί μέρος της φύσης της εθνικής ταυτότητας η αναζήτηση *αναδρομικής δικαίωσης*.

Θα είναι εξαιρετικά δύσκολο να αντισταθούν στα μαζικά αιτήματα του λαού για εθνική αυτονομία.

Εάν όμως υπάρξει κάποιο καθολικό σύστημα αξιών τότε υπάρχει επίσης και βάση συμφιλίωσης.

Ποιός θα μπορέσει να υπερασπίσει τη μειοψηφία από τις αυθαίρετες πράξεις της πλειοψηφίας; Πριν κυβερνούσε η κομμουνιστική μειοψηφία, τώρα θα έχουμε την εθνικιστική πλειοψηφία.

Φαίνεται πως η συγκέντρωση της εξουσίας είναι εγγενές φαινόμενο στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης. Σε γενικές γραμμές περιμένουμε ότι ο εθνικός αυταρχισμός θα προωθηθεί.

Να γιατί τα κινήματα για τα δημοκρατικά δικαιώματα είχαν και θα έχουν μεγάλη σημασία.

● Η Μελαγχολία της Αναγέννησης, που δημοσιεύει κατ' αποκλειστικότητα το ANTI, αποτελεί σύντομη ενός πολύ μεγαλύτερου ομόνυμου δοκιμίου του Γκιόργκυ Κόνραντ.

Οι Εύθραστες Δημοκρατίες

του Βασίλη Καπετανγιάννη

Ένα χρόνο μετά την παταγώδη κατάρρευση των ολοκληρωτικών κομμουνιστικών καθεστώτων τους, οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης αγωνίζονται να εδραιώσουν το νέο τους πολιτικό καθεστώς και ταυτόχρονα να αναδιαρθρώσουν ριζικά το οικονομικό τους σύστημα. Πρόκειται για δύο εγχειρήματα καθόλου εύκολα, αλλά εξίσου αναγκαία για να επιστρέψουν οι χώρες αυτές στους κόλπους της ευρωπαϊκής παράδοσης, στην οποία ανήκαν, αλλά από την οποία αποκόπηκαν κατά βίαιο και τραυματικό τρόπο.

Η μετάβαση από τον ολοκληρωτισμό σε πολιτικά καθεστώτα δυτικού τύπου δεν συντελέστηκε ανώδυνα. Αρκεί να θυμηθούμε τις αγωνιώδεις προσπάθειες των τότε κυβερνώντων Κομμουνιστικών Κομμάτων να ελέγξουν πολιτικά τη διαδικασία μετάβασης, για να κυριαρχήσουν και πάλι στην πολιτική σκηνή και να κρατήσουν την εξουσία, ή τουλάχιστον να τη διαμοιραστούν. Αρκεί να υπενθυμίσουμε το γεγονός, ότι όλα τα ΚΚ άλλαξαν το όνομά τους σε μια προσπάθεια πολιτικής επιβίωσης, αλλά και, ως ένα βαθμό, πραγματικής μετεξέλιξης σε σοσιαλιστικές και σοσιαλδημοκρατικές κατευθύνσεις. Σε τέτοια ανυποληψία είχε περιπέσει ο κομμουνισμός και τα παράγωγά του. Τόσο μισητό ήταν το σύστημα. Απέμειναν ωστόσο ορισμένα μικρά κομμάτια που ακόμα φέρουν τον τίτλο του κομμουνιστικού, βρίσκονται όμως στο περιθώριο, χωρίς καμία ουσιαστική επίδραση και χρησιμεύουν μάλλον σαν ζωντανά ακόμα κατάλοιπα ενός εφιάλτη. Αρκεί, επίσης, να φέρουμε στη μνήμη μας τις μαζικές διαδηλώσεις, την πίεση του λαού και τελικά τις εκατόμβες των θυμάτων του Τσαουσέσκου στη Ρουμανία, για να διαπιστώσουμε ότι η μετάβαση δεν ήταν ένας απλός περίπατος, ούτε η πορεία της και η κατάληξή της προκαθορισμένη. Η χιονοστιβάδα όμως της αλλαγής παρέσυρε τα πάντα στο πέρασμά της και ενταφίασε κάθε προοπτική επανόδου στο παρελθόν.

Συνδέει, λοιπόν, όλες αυτές τις χώρες η κοινή καθεστωτική εμπειρία την οποία δοκίμασαν μέχρι το κόκκαλο και στην οποία δεν θέλουν να επιστρέψουν. Κι αυτό αποτελεί μια μίνιμουμ προϋπόθεση συναίνεσης για να αναζητηθεί το καινούργιο.

Πολλαπλές προκλήσεις

Οι εκλογές που διεξήχθησαν στην περίοδο 1989-90 ανέδειξαν, φυσικά, κυβερνήσεις αλλά και εγκαινίασαν μία νέα περίοδο, κατά την οποία θα κριθεί η σταθερότητα και διάρκεια των νέων πολιτικών θεσμών.

Σ' ορισμένες χώρες, όπως η Τσεχοσλοβακία, η Ουγγαρία και η Πολωνία, παράδοση, πολιτική κουλτούρα, διάνοηση και ύπαρξη μαζικών αντιπολιτευτικών κινήμάτων στο παλαιό καθεστώς συνηγορούν υπέρ της άποψης, ότι έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες παγίωσης ενός δημοκρατικού, κοινοβουλευτικού πολιτεύματος. Τίποτα, όμως, δεν είναι βέβαιο. Στην Πολωνία, π.χ., ο Λεχ Βαλέσα προσωποεί πλέον έναν υ-

παρκτό κίνδυνο αυταρχικών λύσεων με λαϊκή συγκατάθεση.

Άλλες χώρες, όπου οι δημοκρατικές διαδικασίες ήταν άγνωστες σαν παράδοση, κινδυνεύουν ανά πάσα στιγμή να κατολισθήσουν σε πιο αυταρχικές λύσεις, καθώς μάλιστα γενιές ολόκληρες «ανδρώθηκαν» κάτω από τυραννικά καθεστώτα, χωρίς ίχνος δημοκρατικών αξιών.

Άλλες δύο βασικές πηγές τροφοδότησης της πολιτικής αστάθειας και ενίσχυσης των αντι-δημοκρατικών τάσεων είναι ο εθνικισμός και η σημερινή κατάσταση της οικονομίας.

Ο εθνικισμός

Οι χώρες αυτές ξαναβρίσκουν σταδιακά τις αναφορές τους προς το παρελθόν και συλλέγουν όλα τα κομμάτια για να συνθέσουν την εθνική και πολιτιστική τους ταυτότητα, άγρια συμπιεσμένη στο παρελθόν. Αυτή η έκρηξη του εθνικισμού ομοιογενών θρησκευτικών και πολιτιστικών ομάδων κινδυνεύει να δημιουργήσει διαρκείς και άσβεστες εστίες προστριβών και διενέξεων, αλλά και περιορίζει αρκετά τα όρια της ανεκτικότητας, αναγκαίο θεμέλιο λίθο για τη λειτουργία δημοκρατικών καθεστώτων.

Η Οικονομία

Ωστόσο η πιο επικίνδυνη πηγή τροφοδότησης αυταρχικών τάσεων και λύσεων αποτελεί σήμερα η κατάσταση της οικονομίας. Η μετάβαση σε οικονομία της αγοράς δεν είναι εύκολη υπόθεση, όταν μάλιστα πρέπει, όχι μόνο να αποκατασταθεί κάποια ισορροπία και ομαλή λειτουργία, αλλά και να δικαιωθούν οι προσδοκίες των λαών τους για

καλύτερες μέρες, μετά από τόσες δεκαετίες στέρησης.

Δυστυχώς, καλύτερες μέρες δε προβλέπονται για το προσεχές μέλλον. Η αποκατάσταση κάποιας οικονομικής ισορροπίας απαιτεί σκληρά προγράμματα σταθεροποίησης (δηλαδή λιτότητας), που είναι αμφίβολο αν μπορούν να τα αντέξουν οι λαοί της Ανατολικής Ευρώπης και να δώσουν την ελεύθερη συγκατάθεσή τους για την εφαρμογή τους.

Τα προγράμματα αυτά έχουν αναγκαστικά μακρόχρονο χαρακτήρα. Θεσμοί της αγοράς, όπως τραπεζικό - πιστωτικό σύστημα, επιχειρηματικές τάξεις κτλ. δεν υπάρχουν παρά σε εμβρυακή κατάσταση. Η ανάγκη να καταπολεμηθεί ο πληθωρισμός και να μειωθούν τα δημόσια ελλείμματα, οδηγεί αναπόφευκτα στην αύξηση της ανεργίας και την όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Αυτός ο χειμώνας θα είναι ιδιαίτερα βαρύς. Οι «ουρές» για τρόφιμα μεγαλώνουν, ενώ το «δελτίο» γενικεύεται. Το βιοτικό επίπεδο πέφτει κι άλλο. Η κρίση στον Περσικό και η τιμή του πετρελαίου — που κάποτε προμήθευε η Σοβιετική Ένωση σε χαμηλές, επιδοτούμενες τιμές — καθιστούν την κατάσταση ακόμα πιο απελπιστική. Οικονομική βοήθεια και ξένες επενδύσεις δεν είναι σε αφθονία. Συνάλλαγμα δεν υπάρχει. Αλλού έχει στραφεί η προσοχή, προς το παρόν τουλάχιστον, της Δύσης, αλλά και της Ανατολής.

Πολιτικές κρίσεις

Με τις οικονομίες τους στα πρόθυρα της κατάρρευσης και με προοπτικές ελάχιστα ενθαρρυντικές, οι χώρες αυτές

μπαινουν ίσως σε μια φάση πολιτικών κρίσεων από τις οποίες η έξοδος είναι δύσκολο να προβλεφθεί.

Σε τέτοιες συνθήκες, αναζητούνται συνήθως «αποδιοπομπαίοι τράγοι» και εμφανίζονται διάφοροι «σωτήρες» πολιτικοί, που με τη δημαγωγία και το ανελέητο μαστίγωμα των εθνικιστικών νεύρων, παραλύουν τη διάθεση για αντίσταση σε αντι-δημοκρατικές μεθοδεύσεις και αυταρχική πολιτική συμπεριφορά, και μειώνουν επικίνδυνα τις δυνατότητες εξεύρεσης λύσεων στο πλαίσιο του πλουραλιστικού συστήματος.

Έτσι, τα προβλήματα των σχέσεων οικονομίας και δημοκρατίας μπαίνουν με σφοδρό τρόπο στο προσκήνιο. Η διάψευση των προσδοκιών για επίτευξη υψηλού καταναλωτικού επιπέδου, ανάλογου με αυτού της Δύσης, μπορεί κάλλιστα να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη προς τα νεοπαγή κοινοβουλευτικά καθεστώτα.

Η προσγείωση στην πραγματικότητα είναι οδυνηρή. Τίποτα σ' αυτόν τον κόσμο δεν αποκτάται εύκολα ή χωρίς ανταλλάγματα. Όλες οι επιλογές έχουν κάποιο κόστος.

Ακόμα και η διάθεση φυγής προς τη Δύση θα περιοριστεί αναγκαστικά, όταν διαπιστωθεί ότι υπάρχουν ορισμένα όρια αντοχής των δυτικών χωρών στην υποδοχή προσφύγων.

Ο κίνδυνος πάντα είναι, απελπισμένοι και εξαθλιωμένοι λαοί να εξαγοράζουν την ελευθερία τους αντί πινακίου φακής. Εύχεται κανείς, οι λαοί της Ανατολικής Ευρώπης οι οποίοι απέκτησαν τόσο πρόσφατα την ελευθερία τους, να μη βρεθούν μπροστά σ' ένα τέτοιο τραγικό δίλημμα.

Μη διαβάσετε αυτή την ανακοίνωση

Εκτός αν σας ενδιαφέρει. Και αυτό θα μπορούσατε να το βρείτε μέσα σε δύο δευτερόλεπτα με μια γρήγορη ματιά, χωρίς να διαβάσετε όλο το κείμενο. Η τεχνική της γρήγορης ματιάς είναι ένας τρόπος διαβάσματος χρήσιμος σε πολλές περιπτώσεις.

Το πώς θα διαβάσετε ένα κείμενο για να έχετε την καλύτερη απόδοση εξαρτάται βασικά από το σκοπό για τον οποίο διαβάσετε. Παράλληλα όμως η απόδοσή σας εξαρτάται και από τον τρόπο που βλέπετε τις λέξεις του κειμένου. Αν η ματιά σας προχωρεί πάνω στις τυπωμένες γραμμές λέξη προς λέξη, τότε το διάβασμα γίνεται με πολύ αργό ρυθμό, με εσωτερική προφορά, με επιστροφές σε προηγούμενα και το αποτέλεσμα είναι χαλαρή συγκέντρωση και χαμηλή απόδοση. Ενώ θα μπορούσατε να είχατε ήδη τελειώσει αυτό το κείμενο αν διαβάζατε φράση προς φράση, με σύντομες ματιές, με γρήγορη αντίληψη και με ρυθμό δυο και τρεις φορές πιο γρήγορο από αυτόν που έχετε σήμερα. Αυτόν το νέο τρόπο διαβάσματος με γρήγορο ρυθμό — που μπορεί να φθάσει και τις 1000 λέξεις το λεπτό — μπορείτε να τον πετύχετε εύκολα μέσα σε τρεις εβδομάδες με ένα ειδικό πρόγραμμα συστηματικής εξάσκησης που σας προσφέρει η Μέθοδος ΓΡΗΓΟΡΟ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΔΙΑΒΑΣΜΑ. Είναι ίσως το πιο σημαντικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα αφού το 70%

των γνώσεών μας το αποκτούμε με το διάβασμα.

Για τη μοναδική αυτή Μέθοδο συμπληρώστε και ταχυδρομήστε το παρακάτω Δελτίο.

Ν. Ευστρατιάδη, Ταξιαρχών 21, 174 55 ΑΛΙΜΟΣ
Τηλ. 98.40.352, 98.30.718

Παρακαλώ στείλτε μου με αντικαταβολή δρχ. 13.800 τη Μέθοδο ΓΡΗΓΟΡΟ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΔΙΑΒΑΣΜΑ (3 κασέτες, βιβλίο, ασκήσεις)

Όνομα.....
Οδός - αρ.....
Ταχ. Κώδικας..... Πόλη.....
Τηλ..... Υπογραφή.....

Το Γρήγορο και Δυναμικό Διάβασμα διδάσκεται επίσης σε ειδικά σεμινάρια που διοργανώνει το ΕΛΚΕΠΑ (τηλ. 80.69.901) και το Ελληνοαμερικανικό Κολλέγιο Αθηνών (τηλ. 64.78.160).

Ο Κορνήλιος Καστοριάδης είναι ένας από εκείνους τους ελάχιστους που διέβλεψαν πολύ νωρίς —ήδη από το 1946— τι πράγματι συνέβαινε στη Σοβιετική Ένωση και στις «αδελφές» - χώρες. Και είχε, επίσης, το διανοητικό θάρρος να μιλήσει χωρίς περιφράσεις και να ασκήσει δριμύτατη δημόσια κριτική στον «υπαρκτό σοσιαλισμό» και στο δόγμα του, το μαρξισμό-λενινισμό. Και αυτό σε μια εποχή που, περίπου, όλοι οι αριστεροί διανοούμενοι και στοχαστές, στη Δύση, είτε σώπαιναν, είτε κρεμόντουσαν μαγεμένοι από τα χείλη του εγκληματία «πατερούλη» των λαών, είτε κατάπιναν χωρίς πολλές δυσκολίες τις «δίκες», τις «ομολογίες», τις εκπαραθυρώσεις, τις «αυτοκτονίες», τα στρατόπεδα «εργασίας».

Σήμερα, όλοι μιλούν για την αποτυχία του «υπαρκτού σοσιαλισμού», για την τραγωδία των χωρών της κεντροανατολικής Ευρώπης, για τις τερατωδίες που διέπραξαν τα κομμουνιστικά κόμματα. Τώρα είναι, εξ άλλου, πολύ εύκολο... Ακριβώς γι' αυτό το λόγο, δεν έχει τόσο σημασία τι λέει κανείς σήμερα, όσο ποιος είναι εκείνος που το λέει. Κι ακριβώς γι' αυτό το λόγο απευθυνθήκαμε στον Κορνήλιο Καστοριάδη. Του θέσαμε τέσσερεις (γραπτές) ερωτήσεις κι ιδού οι απαντήσεις που μας έστειλε.

Τέτα Παπαδοπούλου

Κορνήλιος Καστοριάδης

Ανατολικά της «Εδέμ»

ΑΝΤΙ: Πώς θα χαρακτηρίζατε τα κινήματα που ανέτρεψαν τον «υπαρκτό σοσιαλισμό»; Ποιά η φυσιογνωμία και τα όριά τους;

Κορνήλιος Καστοριάδης: Ο «υπαρκτός σοσιαλισμός», δηλαδή ο ολοκληρωτικός γραφειοκρατικός καπιταλισμός, ανετράπη από δύο διαφορετικά κινήματα, ή μάλλον τάξεις κινήματων. Στις χώρες της κεντροανατολικής Ευρώπης —Πολωνία, Ανατολική Γερμανία, Τσεχοσλοβακία και, με μια έννοια, Ουγγαρία— τα καθεστώτα κατέρρευσαν, ή σωστότερα, κονιορτοποιήθηκαν σε διάστημα ημερών ή εβδομάδων μόλις κινήθηκε ο λαός. Ο κολοσσιαίος μηχανισμός του Κόμματος - Κράτους διελύθη και οι ατσαλένιοι μπολσεβίκοι, για τους οποίους «δεν υπήρχε φρούριο άπαρτο», μόλις έπαψαν να μπορούν να στηρίζονται σε ένοπλους μισθοφόρους, φάνηκαν αυτό που πάντα ήταν: χαρτοφασουλήδες.

Στη Ρωσία είδαμε μια τελείως διαφορετική εξέλιξη. Επί τέσσερα χρόνια (1985-89), η μεταρρύθμιση του Γκορμπατσώφ δεν έδωσε αφορμή σε κανένα λαϊκό κίνημα. Τα πρώτα κινήματα που εκδηλώθηκαν δεν ήταν πολιτικά ή κοι-

νωνικά, αλλά εθνικά. Μόνο το καλοκαίρι του 1989 εμφανίστηκε ένα μεγάλο πολιτικο-κοινωνικό κίνημα, η απεργία των ανθρακωρύχων. Σήμερα, ακόμα, οι λαοί της «Ένωσης» εξακολουθούν να φαίνονται παγωμένοι —εκτός από τις εθνικές διεκδικήσεις.

Οι βαλκανικές χώρες είναι σε μια ενδιάμεση κατάσταση.

Πάντως σε όλες τις περιπτώσεις τα κινήματα έμειναν, απλώς, αντιτυραννικά. Υπάρχει μια καταπληκτική αντίθεση αναμεσα στον ηρωισμό, την τόλμη, την τακτική και στρατηγική ικανότητα που έδειξαν οι Γερμανοί της Λ.Δ.Γ., οι Πολωνοί, οι Τσεχοσλοβάκοι, οι Ούγγροι, και στην έλλειψη οποιουδήποτε καινούργιου στόχου, οποιασδήποτε δημιουργίας νέων μορφών αυτόνομης και δημοκρατικής συλλογικής οργάνωσης. Είναι σαφές ότι παντού οι άνθρωποι δεν ζητούν τίποτε άλλο και τίποτε περισσότερο από την επιστροφή σε ένα καθεστώς φιλελεύθερου καπιταλισμού. Το μεγάλο ιστορικό κατόρθωμα του μαρξισμού - λενινισμού και του κομμουνισμού ήταν ότι έκαναν την καπιταλιστική κοινωνία να φαίνεται παραδεισος. Η οπτασία της καταναλωτικής κοινω-

Σκίτσο του Wiaz, από τον *Nouvel Observateur*

νίας κυριαρχεί χωρίς κατανάλωση.

● Οι εξελίξεις στην Ουγγαρία, την Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία είναι πολύ διαφορετικές από εκείνες της Ρουμανίας, της Βουλγαρίας και, ιδίως, της ΕΣΣΔ. Πώς ερμηνεύετε το φαινόμενο αυτό; Ποιές οι βαθύτερες αιτίες;

Κ.Κ.: Ένα μέρος της απάντησης, αλλά μόνον ένα μέρος, σχετίζεται με τον «εθνικό» παράγοντα: τα κομμουνιστικά καθεστώτα φαινόταν καθαρά ότι είχαν επιβληθεί από μια ξένη, κατοχική δύναμη —ιδέα που ιδίως ενισχύθηκε από τα γεγονότα της Βουδαπέστης το 1956, της Πράγας το 1968 και της Πολωνίας το 1981.

Ένα άλλο μέρος σχετίζεται με το ότι ευρωπαϊκές χώρες, εκτός από τη Ρωσία, δεν υπέστησαν παρά μόνο για σύντομη περίοδο την παράφρονα κομμουνιστική - σταλινική τρομοκρατία, ενώ στη Ρωσία διήρκεσε σχεδόν εβδομήντα χρόνια. Ούτε, επίσης, γνώρισαν τον ίδιο βαθμό τη συντριβή και την ακατασκευή της κοινωνίας, την α-στροφή της αγροτικής τάξης, την α-κατασκευή «νέων ανθρώπων»

που απετέλεσαν τα καινούργια προνομίου στρώματα.

Αλλά οι παράγοντες αυτοί είναι δευτερεύοντες. Ο κύριος παράγων είναι η διαφορετική κοινωνικο-ιστορική κληρονομιά των μεν και των δε. Σε διαφορετικούς βεβαίως βαθμούς.

Από αιώνες και οι Γερμανοί, και οι Τσέχοι και οι Πολωνοί, και οι Ούγγροι, συμμετείχαν στο ευρωπαϊκό κίνημα απελευθέρωσης και χειραφέτησης, ή επηρεάστηκαν από αυτό. Οι Ρώσοι και οι Βαλκάνιοι όμως (συμπεριλαμβανομένων και των Ελλήνων) συμμετείχαν πολύ λιγότερο, ή καθόλου. Στην πρώτη περίπτωση, έχουμε την Αναγέννηση, τη Μεταρρύθμιση (και την Αντι-μεταρρύθμιση), το Διαφωτισμό, τα πολιτικά και κοινωνικά κινήματα του 19ου αιώνα. Στη δεύτερη περίπτωση, έχουμε την εμμονή ενός κυρίαρχου θρησκευτικο-εθνικού φαντασιακού, την έλλειψη ή ασημαντότητα αμφισβήτησης των θεσμών, την ανικανότητα συγκρότησης μιας πολιτικής κοινωνίας. Είναι χαρακτηριστικό και σημαντικότερο ότι τα σύνορα των δυο περιοχών συμπίπτουν ακριβώς με τα σύνορα της Ορθοδοξίας. Το Βυζάντιο, από πολιτική απο-

ψη, και η ορθόδοξη εκκλησία, εδημιούργησαν παντού ραγιάδες, ικανούς μόνο για θρησκευτικούς φανατισμούς· όχι πολίτες.

Αυτό δεν σημαίνει ότι Ρώσοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι (και Έλληνες) είναι καταδικασμένοι να επαναλαμβάνουν το παρελθόν τους. Αλλά ασφαλώς σημαίνει ότι το ξεπέρασμα αυτού του παρελθόντος είναι πολύ δύσκολο κι ότι απαιτεί μια ιστορική ρήξη, μια νέα δημιουργία.

● Ένα χρόνο μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης, ποια θεωρείτε ότι είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που, παρά τις εθνικές διαφορές, αντιμετωπίζουν οι χώρες αυτές;

Κ.Κ.: Από τη δήθεν «ρεαλιστική» σκοπιά, το πέρασμα στον ιδιωτικό καπιταλισμό είναι παντού —εκτός ίσως από την Τσεχοσλοβακία— πολύ δύσκολο. Πάντως θα συνοδευτεί από μια περίοδο μεγάλης οικονομικής και, ενδεχομένως, κοινωνικο-πολιτικής κρίσης (που είναι ήδη εμφανής στην Πολωνία), και, στην «καλύτερη» περίπτωση, θα καταλήξει σε ένα καπιταλισμό εξαθλίωσης για πολλά χρόνια. Στα Βαλκάνια, ακόμα δε περισσότερο στη Ρωσία, η κατάσταση είναι χαώδης, και οποιαδήποτε πρόβλεψη θα ήταν αστεία. Πάντως το ενδεχόμενο «λαϊκιστικών» - εθνικιστικών εξελίξεων δεν μπορεί να αποκλεισθεί.

● Η Ευρώπη —Δυτική Ευρώπη και ΕΟΚ— ανταποκρίνεται στις περιστάσεις ή, λίγο ως πολύ, αντιμετωπίζει τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ως φτωχούς συγγενείς;

Κ.Κ.: Η «Ευρώπη» γενικά δεν θα πει τίποτε. Η επίδραση των γεγονότων της Ανατολικής Ευρώπης πάνω στους λαούς της Δυτικής Ευρώπης είναι, βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον, αρνητική: σαν να επιβεβαιωνόταν τελεσίδικα η καπιταλιστική μυθολογία, το δήθεν δίλημμα «ή Ρήγκαν ή Γκουλάγκ». Μακροπρόθεσμα, είναι άλλη υπόθεση. Η εξαφάνιση του σταλινικού, κομμουνιστικού βραχνά μπορεί ενδεχομένως να ανοίξει τον ορίζοντα ενός ριζοσπαστικού δημοκρατικού αντικαπιταλιστικού κινήματος.

Όσο για τα διευθύνοντα στρώματα, αυτά βλέπουν στην Ανατολική Ευρώπη όχι τόσο «πτωχούς συγγενείς» όσο χώρο για οικονομική επέκταση και πολιτική επιρροή.

Επιστρέφουμε

Ο Βιτάλι Καρότιτς, είναι ίσως ο πιο δημοκρατικά εκλεγμένος άνθρωπος στη Σοβιετική Ένωση. Το Αγκανιόκ, το εβδομαδιαίο περιοδικό που βρέθηκε τα τελευταία χρόνια στην πρωτοπορία της περεστρόικα, έγινε πριν μερικές εβδομάδες η πρώτη συνεταιριστική έκδοση της χώρας. Οι εργαζόμενοι του περιοδικού μάζεψαν τα 14.000 ρούβλια που χρειαζόνταν για να ανεξαρτητοποιηθεί από τις εκδόσεις της Πράβδα και λίγο μετά εξέλεξαν για διευθυντή τον παλιό, διορισμένο από το κόμμα διευθυντή τους και μια επταμελή διευθυντική ομάδα.

Για να αποδεσμευθεί το Αγκανιόκ από τις κρατικές - κομματικές εκδόσεις, χρειάστηκε να ανεβάσει την τιμή πώλησής του κατά 250%. Αισιόδοξος όπως πάντα, ο Βιτάλι Καρότιτς, που κατάφερε να μετατρέψει ένα ανιαρό κομματικό έντυπο μικρής κυκλοφορίας σε ένα θηρίο το οποίο πουλάει κάθε εβδομάδα 1 εκατομμύριο 600 χιλιάδες φύλλα, πιστεύει ότι οι πωλήσεις δεν θα επηρεασθούν από την αύξηση της τιμής: άλλωστε, μερικές ώρες μετά από κάθε έκδοσή του, το Αγκανιόκ εξαντλείται και πωλείται στη μαύρη αγορά. Το γραφείο του Καρότιτς δεν έχει αλλάξει καθόλου: μόνο η παλιά φωτογραφία του Λένιν που δέσποζε στον τοίχο, έχει αντικατασταθεί από έναν πίνακα αφηρημένης ζωγραφικής. «Τώρα που γίναμε ανεξάρτητοι, αυτό ήταν εύκολο». Ο διάκοσμος μπορεί να άλλαξε, αλλά ο κόσμος δεν αλλάζει τόσο γρήγορα. Οξύς και καυστικός ο Καρότιτς διαμαρτύρεται για ένα τελευταίο άρθρο της Πράβδα που στρέφονταν εναντίον του περιοδικού του.

— Νομίζω ότι το ενδιαφέρον στη σημερινή κατάσταση είναι ότι το πιο συντηρητικό κομμάτι της κοινωνίας είναι οι ορθόδοξοι κομμουνιστές, αυτοί αποτελούν τη δεξιά. Οι μεταρρυθμιστές, οι οποίοι στην πράξη σπρώχνουν τη χώρα προς την κατεύθυνση μιας οικονομίας της αγοράς, καπιταλιστικού τύπου, είναι οι αριστεροί.

Δείτε την «Πράβδα» που επιτέθηκε πριν από λίγες ημέρες, με ένα μακροσκελές άρθρο στο «Αγκανιόκ» ότι έγινε ιδιωτική επιχείρηση. Είναι ντροπή. Γιατί σ' ένα περιοδικό όπως το «Αγκανιόκ» που έγινε τώρα συνεταιριστικό,

σημαίνει ότι ακόμη και η καθαρίστρια έχει δικαίωμα ψήφου για την πολιτική που θα ακολουθήσει το περιοδικό. Το πιο παράξενο είναι ότι αυτό γράφεται από την εφημερίδα του ΚΚ, τη στιγμή που πριν από 70 τόσα χρόνια, ο Λένιν έλεγε ότι με τον κομμουνισμό ακόμη και η απλή νοικοκυρά θα μπορεί να ελέγχει την κυβέρνηση.

— Όπως η κατάσταση στην ΕΣΣΔ χειροτερεύει πολλοί άνθρωποι, από τον Σολζενίτσιν έως τον Ζηνόβιεφ, δείχνουν πως πιστεύουν ότι η κρίση οφείλεται στην περεστρόϊκα.

— Για να καταλάβεις τι συμβαίνει στη χώρα, θα πρέπει να ζεις εδώ. Ο Σολζενίτσιν, είναι καλός συγγραφέας αλλά πολύ συντηρητικός και απλοϊκός πολιτικός. Προτείνει να γίνει ένωση των σλαβικών δημοκρατιών, της Σοβιετικής Ένωσης, με επικεφαλής τη Ρωσία. Κα-

Συνέντευξη του Βιτάλι Καρότιτς, διευθυντή του «Αγκανιόκ», στο συνεργάτη του «ΑΝΤΙ» Στέλιο Κούλογλου

νείς δεν θα συμφωνούσε σε κάτι τέτοιο. Ο Ζηνόβιεφ, από την πλευρά του, λέει συνέχεια ότι δεν μπορεί να υπάρξει ενότητα σε μαρξιστική βάση. Το θέμα είναι ότι κάποια ενότητα πρέπει να υπάρξει και θα υπάρξει, έστω και αν πρόκειται για μια πολύ περιεργή ενότητα.

Πριν από μερικά χρόνια είχε προβληθεί ένα αμερικανικό φιλμ με τον Σίτνεϋ Πουατιέ και τον Τόνι Κέρτις. Είχαν δραπετεύσει από τη φυλακή και ήταν δεμένοι μεταξύ τους με την ίδια αλυσίδα. Μισούσαν ο ένας τον άλλον, αλλά ήξεραν ότι αν πέθαινε ο ένας θα πέθαινε και ο άλλος.

Έχουμε εδώ την ίδια κατάσταση. Όλοι οι λαοί στη Σοβιετική Ένωση, όλοι οι πολιτικοί, ακόμη και ο Γιέλτσιν με τον Γκορμπατσώφ, είναι δεμένοι με την ίδια αλυσίδα. Αν καταστραφεί ο Γκορμπατσώφ θα πεθάνει και ο Γιέλτσιν και αντιστρόφως. Τώρα όλες οι δημοκρατίες θέλουν ανεξαρτησία, αλλά δεν μπο-

ρούν να ξεφύγουν από τη θέση που τους έχει επιφυλάξει ο χάρτης. Η Λιθουανία δεν μπορεί να βρεθεί ξαφνικά στην Πελοπόννησο. Ούτε μπορεί να πουλήσει σε άλλη χώρα τις πατάτες και τα λαχανικά της, γιατί καμμία δεν θα τα αγοράζε. Καμιά δημοκρατία δεν έχει συνάλλαγμα για να αγοράσει πετρέλαιο από τη Σαουδική Αραβία και να της δώσει πατάτες για αντάλλαγμα.

Ένα άλλο πρόβλημα: σκεφτείτε μια ανεξάρτητη Αρμενία, μεταξύ της Τουρκίας και του Αίζερμπαϊτζάν, δηλαδή μέσα σε ένα ισλαμικό ωκεανό. Σε ένα χρόνο θα τρέξει να ζητήσει προστασία από την ΕΣΣΔ...

— Πιστεύετε ότι και οι 15 δημοκρατίες που απαρτίζουν τη σημερινή ΕΣΣΔ θα πάρουν μέρος στη νέα ένωση, της οποίας το σχέδιο ετοιμάζεται;

— Πέντε χρόνια πριν, όλες οι δημοκρατίες θα υπέγραφαν μια τέτοια συνθήκη. Τώρα δεν είμαι σίγουρος.

— Ο Ζηνόβιεφ υποστηρίζει ότι ο κομμουνισμός, έστω και κακός, ανταποκρίνεται στην κουλτούρα και το επίπεδο ανάπτυξης της ρωσικής κοινωνίας...

— Δεν είναι σωστό να μιλάς για κάποιους λαούς και να λες τι σύστημα και ιδέες τους ταιριάζουν. Είναι το ίδιο που κάνουν οι Ρώσοι αντισημίτες όταν μιλάνε για τους Εβραίους ή όσοι υποστηρίζουν ότι, μετά την ένωση της Γερμανίας, οι Γερμανοί θα προκαλέσουν νέο πόλεμο. Τα έθνη ζουν συνήθως σε συγκεκριμένες συνθήκες και κάνουν ότι μπορούν να κάνουν στις συνθήκες αυτές.

Εντάξει, οι Ρώσοι έζησαν πολλούς αιώνες κάτω από την πίεση ενός ολοκληρωτικού συστήματος, χωρίς ελευθερίες. Αλλά σήμερα ο κυριότερος σύμβουλος του προέδρου Μπους σε οικονομικά θέματα είναι Ρώσος, όπως Λευκώσος είναι ο οικονομικός σύμβουλος του Μιττεράν. Ο ίδιος ο Ζηνόβιεφ είναι Ρώσος και σε κάθε περίπτωση είναι αρκετά φιλελεύθερος και ενδιαφέρων άνθρωπος. Γιατί νομίζει ότι οι υπόλοιποι Ρώσοι είναι διαφορετικοί;

Εξαρτάται από τις συνθήκες. Ο Ζηνόβιεφ ζει στο Μόναχο και μπορεί να είναι αυτός που είναι. Ο Γκορμπατσώφ που ήταν στο ίδιο Πανεπιστήμιο με τον Ζη-

στην Ανθρωπότητα

νόβιεφ ζει εδώ, και είναι διαφορετικός.

Βάλτε τους ίδιους ανθρώπους, τα ίδια έθνη, σε διαφορετικές καταστάσεις και θα έχετε άλλα αποτελέσματα. Αν βάλετε μια ομάδα Ελλήνων στη Σιβηρία, μετά από δυο γενεές θα έχετε ένα εντελώς διαφορετικό τύπο Ελλήνων. Ξέρω πολλούς Έλληνες που μεγάλωσαν και σπούδασαν στην Ουκρανία. Πρόκειται για εντελώς διαφορετικούς ανθρώπους απ' αυτούς που ζουν στον Πειραιά.

— Ποιες είναι τότε οι αιτίες της σημερινής κρίσης;

— Καταστρέψαμε το παλιό σύστημα, αλλά δεν χτίσαμε κάτι καινούργιο. Είμαστε όπως η Ελλάδα το 1944: μαύρη αγορά, κινήματα και διαμαρτυρίες και πρέπει να ξαναχτίσουμε την οικονομία μας από το μηδέν.

— Μετά τον πόλεμο η Ελλάδα εντάχθηκε στο σχέδιο Μάρσαλ. Θα συμφωνούσατε να εφαρμοσθεί ένα σχέδιο Μάρσαλ για την ΕΣΣΔ;

— Θα ήταν πολύ καλό. Αλλά δεν νομίζω ότι κανείς από τη Δύση θα ήθελε να γίνουμε δυνατοί και ανεξάρτητοι πολύ γρήγορα. Γι' αυτό η βοήθεια μας δίδεται σταγόνα - σταγόνα. Φοβάμαι ότι πριν έρθει η βοήθεια Μάρσαλ θα έρθει ο στρατός...¹.

— Εξακολουθείτε να φοβάστε την επέμβαση του στρατού;

— Πριν από λίγες μέρες, δημοσιεύθηκε στην «Πράβδα» ένα άρθρο του στρατηγού Αχρομέγιεφ, το οποίο έλεγε ότι ο στρατός θα υπερασπίσει τις ιδέες του σοσιαλισμού. Όμως κανονικά ο στρατός θα πρέπει να υπερασπίζει την πατρίδα, όχι πολιτικές ιδέες. Δεν είναι πολιτικό κόμμα ο στρατός. Αυτό σημαίνει ότι αν γίνουν εκλογές και το ΚΚ χάσει την εξουσία, ο στρατός θα πολεμήσει εναντίον της νέας εξουσίας. Στο νεοεκλεγμένο κοινοβούλιο της Γεωργίας, το ΚΚ έχει 44 από τις 300 έδρες. Τι θα κάνει εκεί, θα επέμβει ο Αχρομέγιεφ;

Πρόκειται για ηλιθιότητες, αλλά το θέμα είναι ότι ο Γκορμπατσώφ είναι υποχρεωμένος να υπάρχει και να δρα μέσα σε αυτές τις πιέσεις. Είναι γραμματέας του ΚΚ και στην πράξη ενεργεί εναντίον των ορθόδοξων κομμουνιστών. Και τώρα προσπαθεί να πείσει τους ορθόδοξους κομμουνιστές —και λέω ορθόδοξους γιατί μέσα στο ΚΚΣΕ υπάρ-

χουν σήμερα στην πραγματικότητα το λιγότερο 3 ή 4 κόμματα— ότι αγωνίζεται για τις κομμουνιστικές ιδέες. Ποιες ιδέες; Ποιες ιδέες όταν εκατομμύρια άτομα πέθαναν και δολοφονήθηκαν; Και οι συνταγματάρχες στην Ελλάδα έλεγαν ότι αυτό που έκαναν το έκαναν για κάποιες ιδέες.

Ο κίνδυνος σήμερα είναι οι ισχυρές πιέσεις από στρατιωτικούς κύκλους. Νομίζω ότι η στρατιωτική παρέλαση στις 7 Νοεμβρίου ήταν χαρακτηριστική. Γιατί το να δείχνεις πυραύλους και όπλα σήμερα, είναι ηλίθιο. Νομίζω ότι ο Γκορμπατσώφ πιέστηκε να δεχθεί μια τέτοια παρέλαση. Έχουμε ακόμη ένα τεράστιο στρατό με τέσσερα εκατομμύρια άνδρες, ο οποίος για να ζήσει πρέπει να έχει κάποιον εχθρό. Ξέρετε από την εμπειρία της δικτατορίας στην Ελλάδα πόσο επικίνδυνο είναι αυτό. Ο Γκορμπατσώφ βλέπει τον Μπους, τη Θάτσερ, ο Μιττερνάν έρχεται εδώ, αγκαλιάζεται με τον Κολ και έχει λύσει πολλά διεθνή προβλήματα, αλλά ο στρατός θέλει να έχει κάποιον εχθρό και ψάχνει όλο και περισσότερο να τον βρει στο εσωτερικό της χώρας.

— Τι μορφή νομίζετε ότι θα μπορούσε να πάρει ένα πραξικόπημα στη Σοβιετική Ένωση; Όπως αυτά που έγιναν στη Δύση;

— Δεν έχουν μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας. Μπορούν να βάλουν κάποια τάξη, αλλά ούτε την οικονομία μπορούν να ανορθώσουν, ούτε τη γεωργία.

Δεν ξέρω τη νοοτροπία των στρατηγών μας, αλλά ελπίζω να μην είναι τόσο ηλίθιοι ώστε να κάνουν κάτι τέτοιο. Θα αντιμετωπίσουν αμέσως ένα διεθνές εμπάργκο και θα συντριβούν σε μερικούς μήνες.

— Στην ιδιαίτερη πατρίδα σας, την Ουκρανία, καθιερώθηκε το δελτίο για όλα τα βασικά είδη διατροφής. Πιστεύετε ότι η γενίκευση του δελτίου είναι ένα θετικό βήμα για την αντιμετώπιση των ελλείψεων;

— Η περίπτωση της Ουκρανίας είναι χαρακτηριστική της απειρίας της πολιτικής μας ζωής. Η Ουκρανία είναι η πιο πλούσια περιοχή της ΕΣΣΔ, και μια από τις πλουσιότερες της Ευρώπης. Όμως ποτέ δεν υπήρξε ανεξάρτητο κράτος, εκτός από δύο χρόνια στις αρχές αυτού

του αιώνας. Τώρα ζητούν ανεξαρτησία, αλλά δεν ξέρουν πώς να το κάνουν. Έχουν πολλά λεφτά στις τράπεζες, όπως όμως το ρούβλι δεν είναι μετατρέψιμο νόμισμα, δεν μπορείς τίποτα να αγοράσεις με τα λεφτά αυτά.

— Υπάρχει λύση για την οικονομία;

— Πρώτα απ' όλα το μανатίζμεντ. Νομίζω ότι τα δυτικά δάνεια θα πρέπει να μας δίδονται μαζί με δυτικό μανатίζμεντ. Αν δεν υπάρχει, ακόμη και 200 δις δολάρια δάνειο να πάρουμε, δεν θα γίνει τίποτα. Υπάρχουν τώρα νόμοι για ξένες επενδύσεις, για κοινές επιχειρήσεις κτλ., αλλά δεν έχουμε επαγγελματίες στο χώρο της οικονομίας. Όλοι μιλούν τώρα υπέρ της ελεύθερης αγοράς, όπως παλιότερα μιλούσαν υπέρ της σχεδιασμένης αγοράς και του κομμουνισμού. Αλλά κανείς δεν ξέρει τι σημαίνει ελεύθερη αγορά. Εξακολουθούμε να χρησιμοποιούμε ετικέτες, όπως μια ετικέτα στο μπράντυ Μεταξά.

— Ένα από τα βασικά στοιχεία του κενοῦ εξουσίας που παρατηρείται, είναι και η αδυναμία της αντιπολίτευσης να διατυπώσει ένα εναλλακτικό πρόγραμμα, οι εσωτερικές της διαφωνίες που εμφανίστηκαν με ευκαιρία τον εορτασμό της Οκτωβριανής επανάστασης...

— Είναι αδύνατο να υπάρξει πραγματική αντιπολίτευση, χωρίς πραγματικό αντιπολιτευτικό κόμμα. Τώρα υπάρχει μόνο ένα πραγματικό κόμμα, το ΚΚΣΕ, που έχει τυπογραφεία, γραφεία, οικονομικά μέσα. Οι υπόλοιποι απλώς διοργανώνουν κινητοποιήσεις...

— Δείχνετε μάλλον αισιόδοξος για την περεστρόικα και τον Γκορμπατσώφ;

— Δεν έχω άλλη επιλογή. Αν ήμουν απαισιόδοξος θα έπρεπε να σκέφτομαι κάθε στιγμή τι θα με κάνουν όταν έρθουν να με συλλάβουν. Νομίζω ότι από στρατηγική άποψη ο Γκορμπατσώφ είναι νικητής, γιατί τα πράγματα δεν μπορούν να γυρίσουν πίσω. Όπως η Ελλάδα δεν μπορεί να γυρίσει στη δικτατορία των συνταγματαρχών. Πρέπει να μας καταλάβετε. Επιστρέφουμε στην ανθρωπότητα και αυτή η επιστροφή έχει τα προβλήματά της.

1. Ο κ. Καρότιτς κάνει εδώ ένα λογοπαιγνίο με το σχέδιο Μάρσαλ και το στρατιωτικό νόμο (Martial Law).

Αλβιν Τεοντορέσκου

Η Ρουμανία είναι ένα τραγικό μυστήριο για πολλούς ανατολικοευρωπαίους. Η τραγικότητά της έγκειται στο γεγονός ότι το πλέον μακροχρόνιο σταλινικό σύστημα της Ανατολικής Ευρώπης ήταν εκείνο της Ρουμανίας. Εδώ, επίσης, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα της Ανατολικής Ευρώπης, η διανόηση υπέστη καθολική εξόντωση.

Γι' αυτό, ο τρόπος με τον οποίο κατέρρευσε το σταλινικό καθεστώς προκάλεσε βαθιά συγκίνηση στην Ευρώπη. Η ρουμανική επανάσταση, όμως, αντιμετώπισε μόνον τις δύο από τις τρεις θεμελιώδεις συνιστώσες του σταλινικού συστήματος.

Η πρώτη είναι το *μοναδικό κόμμα*. Η πτώση του στη Ρουμανία ήταν απόλυτη υπό την έννοια ότι, από οργανωτική τουλάχιστον άποψη, δεν άφησε ούτε καν υπολείμματα.

Η δεύτερη είναι η *κομμουνιστική ιδεολογία*. Η κατάρρευσή της συνέπεσε ακριβώς με την πτώση του κόμματος.

Η τρίτη συνιστώσα είναι *κοινωνικής φύσεως*. Θα προσπαθήσω να εξηγήσω συνοπτικά τι συμβαίνει ως προς αυτό το θέμα.

Υπάρχουν δύο ειδών ολοκληρωτικά συστήματα: τα *δεξιά* και τα *αριστερά*. Τα δεξιά ολοκληρωτικά συστήματα δεν θίγουν ποτέ την οικονομική δομή της κοινωνίας, η οποία, ως επί το πλείστον, βασίζεται στις αρχές του καπιταλισμού. Την αφήνουν ως έχει. Έτσι έκαναν και οι ναζί και ο Φράνκο και ο Σαλαζάρ και οι στρατοκράτες στην Ελλάδα. Τα αριστερά ολοκληρωτικά συστήματα, όμως, παρεμβαίνουν στην οικονομική δομή: κρατικοποιούν την οικονομία, δημιουργούν ένα μηχανισμό διανομής και όχι παραγωγής και συνάπτουν ένα είδος «κοινωνικού συμβολαίου» μεταξύ ανθρώπων και θεσμών. Το συμβόλαιο αυτό είναι *κρατοκεντρικό*.

Το κύριο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τα δεξιά ολοκληρωτικά συστήματα από τα αριστερά, έγκειται, λοιπόν, στο ότι τα πρώτα δεν παρεμβαίνουν στην οικονομία ενώ, αντιθέτως, τα δεύτερα το κάνουν. Από το γεγονός αυτό απορρέει η μεγάλη δυσκολία που αντιμετωπίζουν κατά τη μεταβατική περίοδο όλες οι ανατολικοευρωπαϊκές χώρες, και ιδιαίτερα η Ρουμανία.

Η πτώση του σταλινικού συστήματος συμπαρέσυρε το κομμουνιστικό κόμμα, την κομμουνιστική ιδεολογία και την προσωπική δικτατορία των Τσαουσέσκου, αλλά, ασφαλώς, δεν έ-

Ο Παϊκτες, Masson (1923).

Ρουμανία η Δύσκολη Μετάβαση

λυσε το πρόβλημα της οικονομικής δομής της κοινωνίας. Η οικονομία εξακολουθεί να ελέγχεται από το κράτος· είναι συγκεντρωτική και προσανατολισμένη κυρίως στη *διανομή* και όχι στην *παραγωγή*.

Το πρόβλημα αυτό είναι κοινό σε όλες τις ανατολικοευρωπαϊκές χώρες. Στη Ρουμανία, όμως, υπάρχει ένας επιπλέον παράγων που επιδεινώνει την κατάσταση: εδώ είχαμε, όχι απλώς ένα αριστερό ολοκληρωτικό σύστημα, αλλά, επίσης, ένα *καθεστώς προσωποπαγές*. Μέσα στην παραφροσύνη του, ο *Τσαουσέσκου* αγωνίσθηκε, περισσότερο εναντίον των πολιτικών ανταγωνιστών του και λιγότερο εναντίον των εξωτερικών αντιπάλων του. Σε γενικές γραμμές, η απουσία μιας αυθεντικής τάξης πολιτικών είναι ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους η μεταβατική διαδικασία στη Ρουμανία ήταν, είναι και θα είναι βίαιη και περίπλοκη. Οι πραγματικοί πολιτικοί ηγέτες θα εμφανισθούν στο μέλλον. Θα είναι ηγέτες ενός κάποιου δυτικοευρωπαϊκού τύπου· μορφωμένοι, γνώστες της εξωτερικής πολιτικής και του δημοκρατικού διοικητικού μηχανισμού.

Προς το παρόν, όμως, έχουμε να κάνουμε με μία διοίκηση δομημένη κατά τα *κρατοκεντρικά* πρότυπα, αποδιοργανωμένη, χωρίς κύρος στον κόσμο, στην κοινωνία των πολιτών, ανίκανη να ανανεωθεί από μόνη της.

Πριν τέσσερα χρόνια, όταν στην Πολωνία τέθηκε για πρώτη φορά το θέμα της συμμετοχής της *Αλληλεγγύης* στην κυβέρνηση, ο *Ανταμ Μίχνικ* δήλωνε ότι «η *Αλληλεγγύη* δεν μπορεί να μετάσχει στην αποδιάθρωση ενός συστήματος που δεν οικοδόμησε η ίδια. Κατά συνέπεια, το ίδιο το κομμουνιστικό κόμμα και η κομμουνιστική διοίκηση οφείλουν να επωμισθούν το βάρος της αποδιάθρωσης του νόθου και ολέθριου συστήματος, που δημιούργησαν και διατήρησαν επί *σαράντα χρόνια*».

Σε εμάς εδώ, στη Ρουμανία, αυτό δεν είναι δυνατόν να γίνει. Το κομμουνιστικό κόμμα εξαφανίστηκε ως δομή. Οι ηγέτες του εξέλειψαν, ακόμα και ως άτομα. Και, επομένως, σε εμάς αναλογεί το χρέος να ξεριζώσουμε την τεράστια κρατική διοίκηση που είχε τον έλεγχο της διανομής των αγαθών σε τούτη τη φτωχή και οικονομικά κατεστραμμένη χώρα.

Για το προσεχές μέλλον, είναι δύσκολο να κάνουμε προβλέψεις. Σε πολιτικό επίπεδο, είναι σχεδόν σίγουρο ό-

Έκκληση προς τα καθάρματα

Είστε λίγοι, αφού ο λαός αυτός κατόρθωσε να ξαναβρεί τον εαυτό του με τέτοια δύναμη και με τέτοια χάρη· είστε ωστόσο πολλοί, αφού μπορέσατε να θρέψετε και να στεριώσετε τη φρίκη που κράτησε σαράντα χρόνια. Σε σας τους πολλούς-λίγους απευθύνω την ακόλουθη έκκληση:

- Αφήστε μια μεγαλύτερη ανάσα ανάμεσα στον τελευταίο φόρο τιμής, στην τελευταία συνεδρίαση όπου εκφράσατε τον ενθουσιασμό σας για την επανεκλογή του *Τσαουσέσκου* στο 14ο συνέδριο, και στο γεγονός ότι τον επικροτήσατε, επίσης, τις ημέρες που οι κάτοικοι της *Τιμισοάρα* δεν είχαν ακόμη προλάβει να θάψουν τους νεκρούς τους, τις ημέρες που το αίμα στη *Λεωφόρο Μαγκέρου* και στην *Πλατεία των Ανακτόρων του Βουκουρεστίου* δεν είχε στεγνώσει ακόμη.

- Για ένα διάστημα πάψτε να σφίγγετε το χέρι των συντρόφων σας και να τους κοιτάτε ήρεμα στα μάτια. Αφήστε να διαφανεί ένα ίχνος συστολής στο βλέμμα σας. Ας είστε για ένα διάστημα μοναχικοί.

- Μην εμφανίζεστε στην τηλεόραση.

- Μην γράφετε στις εφημερίδες.

- Μην υψώνετε τη φωνή σας παρά μόνο για μια σύντομη μετάνοια· διαφορετικά θα την υψώνετε μέσα στο ψεύδος.

- Αφήστε τις λέξεις να δηλώνουν αυτό που δηλώνουν· πάψτε για ένα διάστημα να προφέρετε τις λέξεις: *αξιοπρέπεια, ελευθερία, συνείδηση, ισότητα, λαός*. Μην δολοφονείτε αυτές τις λέξεις.

- Εγκαταλείψτε τα ηθικά άλλοθι· πάψτε να λέτε ότι κάνατε πάντα το κακό, μόνο και μόνο για να μπορέσετε δήθεν να κάνετε πότε - πότε το καλό.

- Και μην φοβηθείτε τίποτα, παρά, πότε πότε, τη μεγάλη και αβάστακτη ντροπή σας. Ψάξτε να βρείτε έναν πατέρα που έχασε αυτές τις ημέρες το παιδί του και ζητήστε του συγνώμη.

- Αρχίστε τη νέα χρονιά με περισυλλογή. Ανάψτε ένα κερί για τους νεκρούς και για την ψυχή σας.

- Αν ανταποκριθείτε σ' αυτή την έκκληση θα πάψετε να είστε καθάρματα και θα αξιωθείτε την ευγνωμοσύνη μας. Θα σας αγαπήσουμε.

Γκαμπριέλ Λιϊτσεάνου
30 Δεκεμβρίου 1989

● Ο φιλόσοφος Γκαμπριέλ Λιϊτσεάνου απηύθυνε την «έκκλησή» του «προς τα καθάρματα» από τη ρουμανική τηλεόραση.

τι το Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας θα «κρατήσει» μέχρι τις επόμενες εκλογές. Λιγότερο σίγουρο είναι εάν οι ηγέτες του Μετώπου, που σήμερα έχει την πλειοψηφία, θα αντέξουν στο νέο κύμα που έρχεται από το εσωτερικό του, και το οποίο εκπροσωπούν άτομα νεαρά στην ηλικία, διατεθειμένα περισσότερο να αγωνισθούν για μια δημοκρατική κοινωνία παρά εναντίον μιας ολοκληρωτικής.

Σε οικονομικό επίπεδο, θα δούμε όλα τα φαινόμενα που παρατηρούνται σήμερα στις υπόλοιπες ανατολικές χώρες: τον πληθωρισμό, την αποδιοργάνωση της παραγωγής, τη μιζερία, και

την αυξανόμενη κινητικότητα του πληθυσμού που ζητά ανύπαρκτες, μόνιμες θέσεις εργασίας. Το σταλινικό «κοινωνικό συμβόλαιο», το οποίο στηρίχθηκε σε μία ανταλλαγή ανάμεσα σε μικρά και σταθερά πλεονεκτήματα και σε μια σχετική αυτονομία του κρατικού διοικητικού μηχανισμού, έπαψε να υφίσταται.

Μετάφραση από τα ρουμανικά: Β. Ιβάνοβιτς.

● Ο Ρουμάνος κοινωνιολόγος και ιδρυτικό μέλος της *Ομάδας για τον Κοινωνικό Διάλογο*, *Αλίν Τεοντορέσκου*, έγραψε το κείμενο αυτό ειδικά για το ANTI.

Ο Άνταμ Μίχνικ
δείχνει την παλιά
πόλη της Βαρσοβίας
στον Πρόεδρο της
Τσεχοσλοβακίας,
και παλιό φίλο του,
Βάτσλαβ Χάβελ
(Ιανουάριος 1990).

Άνταμ Μίχνικ

Η Μετακομμουνιστική Ευρώπη

και τα Προβλήματα της Δημοκρατίας

Η μετακομμουνιστική Ευρώπη έχει πολλά και διαφορετικά πρόσωπα. Από τη Ρουμανία μέχρι τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας, από το Τάλιν μέχρι το Βελιγράδι εξαπλώνεται η μεγάλη ιστορική διαδικασία της διάλυσης του κομμουνιστικού συστήματος.

Η Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας ως αυτόνομη οντότητα δεν υπάρχει πλέον. Η Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας, ακριβώς, αποτελεί ένα πρώτο παράδειγμα για την τιμή που θα πληρώσει η μετακομμουνιστική κοινωνία, προκειμένου να ενταχθεί στον κανονικό ευρωπαϊκό κόσμο. Θα δούμε επίσης τι θα πληρώσει ένα κανονικό ευρωπαϊκό κράτος, δηλαδή ένα κράτος της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς, για να μπορέσει να ενσωματώσει αυτή τη μετακομμουνιστική οντότητα.

Στη Γιουγκοσλαβία σύντομα θα μάθουμε αν η ομοσπονδία μπορεί να υπάρχει χωρίς τον κομμουνισμό και εάν οι λαοί της Γιουγκοσλαβίας δέχονται να συνυπάρχουν σε μια ομοσπονδία. Σε μεγαλύτερη κλίμακα είμαστε μάρτυρες της ίδιας διαδικασίας στη Σοβιετική Ένωση. Μόνον ένα στοιχείο φαίνεται πως είναι κοινό σε όλες αυτές τις χώρες — η δικτατορία ηττήθηκε, η ελευθερία νίκησε. Ωστόσο η νίκη της ελευθερίας δεν συνεπάγεται θρίαμβο της δημοκρατίας. Η δημοκρατία είναι ασφαλώς κάτι άλλο από την απλή ελευθερία. Η δημοκρατία είναι η ελευθερία υποταγμένη όμως στα όρια του νόμου.

Έχουμε λοιπόν ελευθερία αλλά, ακόμη, δεν έχουμε σταθεροποιήσει τη δημοκρατία. Γι' αυτό το λόγο η ελευθερία μας είναι αμφίροπη και εύθραστη.

Το σημερινό σύστημα είναι τυπικά μεταβατικό. Κανείς μας δεν είναι σε θέση να απαντήσει πού ακριβώς οδηγείται η κατάσταση. Εμείς, οι άνθρωποι της δημοκρατικής αντιπολίτευσης έχουμε την αίσθηση ότι νικήσαμε. Απολαμβάνουμε τη νίκη μας όπως οι κομμουνιστές, οι μέχρι χθες φύλακές μας, γεύονται την πίκρα της ήττας. Ταυτόχρονα όμως νοιώθουμε ότι χάνουμε.

Στη Βουλγαρία οι κομμουνιστές κέρδισαν τις εκλογές. Θα κυβερνήσουν λοιπόν τη χώρα και θα εξακολουθήσουν να καθορίζουν την κοινωνική της ταυτότητα.

Στη Ρουμανία κέρδισε το Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας στο οποίο, σε μεγάλο βαθμό, κυριαρχούν οι άνθρωποι της παλιάς κομμουνιστικής νομενκλατούρας.

Είμαστε σύμφωνοι όλοι ότι επιστρέφουμε στην Ευρώπη. Τι σημαίνει όμως αυτό; Για την Πολωνία ασφαλώς δεν σημαίνει αποκλεισμό των μεγάλων ρευμάτων του πολιτισμού της. Δεν χρειάζεται να επιστρέψουν στην Ευρώπη ούτε ο *Τσέσλαβ Μίλος* ούτε ο *Λέσεκ Καλακόφσκι* ούτε ο *Αντρέι Βάιντα* ούτε ο *Βιτολντ Λουτοσλάφσκι* ούτε ο *Ταντέους Κονβίντσκι* ούτε ο *Ζμπιγκνιεβ Χέρμπερτ*. Δεν χρειάζεται να επιστρέψουν στην Ευρώπη γιατί ποτέ δεν την εγκατέλειψαν. Το γκρέμισμα του Τείχους του Βερολίνου, η καταστροφή του σιδηρού παραπετάσματος έχει επιπτώσεις και στον πολιτισμό. Ο πολιτισμός ο απαλλαγμένος, πλέον, από τον ολοκληρωτικό κορσέ, μιλά με άλλες έννοιες και έχει άλλες έμμενες ιδέες από τον πολιτισμό που δεν τον έσφιγγε τα τελευταία σαράντα πέντε χρόνια αυτός ο κορσές. Όμως ο διάλογος αυτών των δύο εμπειριών μπορεί να εμπλουτίσει την Ευρώπη. Στο διάλογο αυτό εμείς οι άνθρωποι της μετακομμουνιστικής Ευρώπης θα προσφέρουμε περισσότερα από όσα θα πάρουμε. Διότι προσφέρουν σημαντικά εκείνοι που με τη γλώσσα του *Karλ Γιάσπερς* μιλούν για την εμπειρία της ύπαρξης σε καταστάσεις οριακές.

Ωστόσο επιστροφή στην Ευρώπη σημαίνει, επίσης, επιστροφή στην οικονομία της αγοράς. Όλοι ξέρουμε με ποιον τρόπο γίνεται το πέρασμα από την οικονομία της αγοράς στην ολοκληρωτική - διευθυνόμενη οικονομία. Κανείς όμως δεν γνωρίζει πώς γίνεται το αντίθετο. Σύμφωνα με ένα πολύ γνωστό πολωνικό ανέκδοτο η διαφορά ανάμεσα σ' ένα ενυδρείο και μια ψαρόσουπα είναι ότι από το ενυδρείο μπορείς να κάνεις ψαρόσουπα, αλλά από την ψαρόσουπα αδύνατον να κάνεις ενυδρείο. Αδύνατον ό,τι είναι νεκρό να το επαναφέρουμε στη ζωή.

Και όμως αυτό ακρ βώς πρέπει να επιχειρήσουμε εμείς. Χωρίς να έχουμε ιστορικά παραδείγματα, χωρίς ανθρώπους που να γνωρίζουν το ρόλο τους σε μια αγορά που λειτουργεί κανονικά. Πρέπει να το επιχειρήσουμε στα πλαί-

σια μιας κοινωνίας που έχει εντελώς ξεχάσει τι σημαίνει οικονομική δραστηριότητα. Ο δρόμος για την οικονομία της αγοράς θα περάσει από τη φτώχεια, τη χρεωκοπία των μεγάλων βιομηχανιών και την ανεργία. Κανείς δεν είναι ψυχολογικά προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει μια τέτοια πραγματικότητα· ούτε οι κρατικοί θεσμοί ούτε οι ίδιοι οι άνθρωποι.

Μιλάμε για την αγορά, για την ιδιωτικοποίηση. Όμως η αγορά έχει πολλά ονόματα. Όταν μετά από τη δογματική πίστη στο *θαυματοποιό προγραμματισμό* έρχεται η, εξ ίσου, δογματική πίστη στη *θαυματοποιό αγορά*, νομίζω ότι έχουμε το δικαίωμα να ανησυχούμε. Η αγορά είναι για την οικονομία ό,τι η ελευθερία για την πολιτική δημοκρατία, δηλαδή η πρωταρχική προϋπόθεσή της. Αλλά η αγορά δεν είναι κάποιος αυτόματος μηχανισμός που αντικαθιστά την οικονομική πολιτική του κράτους και την οικονομική δραστηριότητα των ανθρώπων. Η αγορά —ας το επαναλάβουμε— έχει πολλά πρόσωπα. Γνωρίζουμε καλά σε τι διαφέρει η αγορά όπως τη βλέπει ο *Μίλτον Φρίντμαν*, από την αγορά με *ανθρώπινο πρόσωπο* όπως τη θέλουν οι ηγέτες της σουηδικής σοσιαλδημοκρατίας.

Η λατρεία της αγοράς θα οδηγήσει στο μεγάλο θρίαμβο των απόψεων του *Μίλτον Φρίντμαν*. Αλλά τι σημαίνει να είσαι *Chicago - boy* σε μια μετακομμουνιστική χώρα; Μπορεί να σημαίνει μια ορισμένου τύπου πρακτική και αποφασιστικότητα ως προς τη μεταρρύθμιση των σχέσεων ιδιοκτησίας. Εδώ λοιπόν βρίσκεται το παράδοξο του κινήματος της Αλληλεγγύης. Αφ' ενός υποστηρίζουμε την αγορά και την ιδιωτικοποίηση γιατί επιδιώκουμε την ομαλότητα, αφ' ετέρου θέλουμε να προστατευθούμε από τις επιπτώσεις της αγοράς και της ιδιωτικοποίησης, γιατί πρέπει να βοηθήσουμε τους πιο αδύναμους, τους πιο φτωχούς.

Με το πρόβλημα της αγοράς συνδέεται στενά το πρόβλημα του πολιτικού ήθους. Δεν είχαμε πού και πότε να μάθουμε αυτό το ήθος. Αντιμετωπίζουμε την αγορά και τις επιπτώσεις της σαν βάρβαροι. Στον κίνδυνο απαντάμε με λαϊκισμό. Ο λαϊκισμός είναι η συνειδητή υποχώρηση της σκέψης στη δημαγωγία.

Το πολιτικό ήθος προϋποθέτει ότι έ-

**Ο εθνικισμός στην
εποχή του
μετακομμουνισμού
είναι ένας τρόπος
απαλλαγής από
κάθε ευθύνη για
τον κομμουνισμό**

ΠΕΤΡΟΥ ΠΙΖΑΝΙΑ
Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ
ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

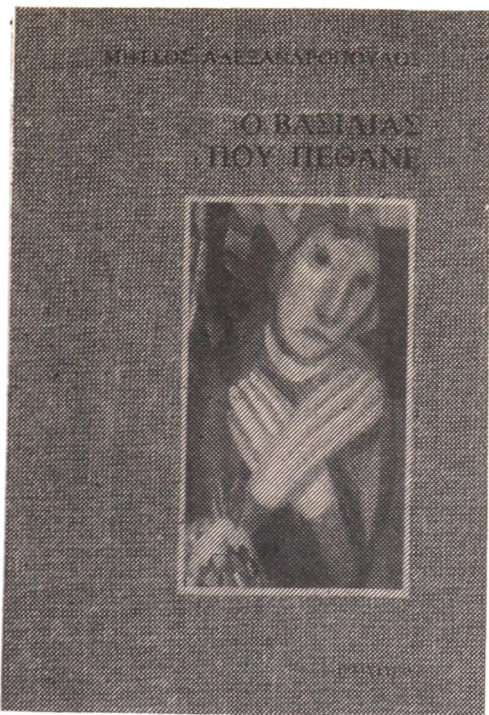
Ένα βιβλίο επίκαιρο, λόγω της αναθεώρησης του κλασσικού μαρξισμού που γίνεται στις μέρες μας.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

Δεινοκράτους 131
Αθήνα 115 21, τηλ.: 72.49.300

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Ο βασιλιάς που πέθανε

Με το βιβλίο του «Ο βασιλιάς που πέθανε» ο Μήτσος Αλεξανδρόπουλος επιχειρεί μια δική του περιήγηση στο χρονικό του σταλινισμού.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

Δεινοκράτους 131
Αθήνα 115 21, τηλ.: 72.49.300

χουμε συνειδητοποιήσει πως ο πλουραλισμός αποτελεί *αξία καθ' εαυτήν*. Το πολιτικό ήθος προϋποθέτει ότι οι αντιφατικές και οι αντικρουόμενες θέσεις εμπλουτίζονται, η μία από την άλλη, υπό τον όρο ότι τηρούνται οι κανόνες του παιχνιδιού. Το πολιτικό ήθος συνεπάγεται ικανότητα για διάλογο, συνειδητή απόρριψη της συκοφαντίας και

Απλουστεύοντας κάπως, μπορούμε να πούμε ότι τη μετακομμουνιστική Ευρώπη τη διαιρεί η μεγάλη σύγκρουση δύο ρευμάτων. Σύμφωνα με το ένα, πρέπει να πάμε στην Ευρώπη και να σεβαστούμε τους ευρωπαϊκούς κανόνες· σύμφωνα με το άλλο, πρέπει να επιστρέψουμε στις δικές μας, τις εθνικές ρίζες και να δημιουργήσουμε ένα καθε-

**Εάν υπερισχύσει η λογική της
αντεκδίκησης θα βρεθούμε
αντιμέτωποι με την κόλαση της δικτατορίας**

του μίσους στον πολιτικό αγώνα, επίμονη προσπάθεια να βρεθεί συμβιβασμός εκεί όπου η κατάσταση είναι σύνθετη.

Παγίδα για τη δημοκρατία, που μόλις γεννήθηκε, είναι ο εθνικισμός ο οποίος εκδηλώθηκε δυναμικά μαζί με την ελευθερία.

Ο εθνικισμός στην εποχή του μετακομμουνισμού είναι ένας τρόπος απαλλαγής από κάθε ευθύνη για τον κομμουνισμό. Πόσο εύκολο είναι, όταν είσαι Ρώσος, να λες ότι ο κομμουνισμός στη Ρωσία ήταν έργο Εβραίων, Πολωνών ή Λεττονών. Πόσο εύκολο είναι όταν είσαι Πολωνός, να λες ότι για όλα έφταιγαν οι Ρώσοι. Πόσο εύκολο είναι, όταν είσαι Ρουμάνος, να λες ότι φταίνε οι Ούγγροι, και όταν είσαι Ούγγρος να λες ότι φταίνε οι Εβραίοι.

Για τον εθνικιστή ο εχθρός ήταν και είναι, πρώτα απ' όλα, το άλλο έθνος και κατόπιν ο κοσμοπολίτης που ζει στα πλαίσια του ίδιου έθνους. Έτσι λοιπόν το δικό μας έθνος απαρτίζεται από τους αληθινούς Πολωνούς και τους κοσμοπολίτες.

Αξίζει να προσθέσουμε ότι δεν είναι καθόλου αφηρημένο το ερώτημα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνίες της μετακομμουνιστικής Ευρώπης και που συνοψίζεται ως εξής: Πρέπει να κατευθυνθούν στην Ευρώπη ή πρέπει να αναζητήσουν το δικό τους δρόμο με βάση την εθνικιστική τους συνταγή; Πρόκειται για ένα ερώτημα στο οποίο πρέπει να απαντήσουν όλες οι κοινωνίες οι οποίες έχουν συνείδηση της οπισθοδρόμησής τους. Ενδεχομένως, η επιστροφή στην Ευρώπη να αποδειχθεί και δύσκολη και δαπανηρή. Ενδεχομένως η Ευρώπη να μην θελήσει να δεχθεί τους πτωχούς συγγενείς της.

στώς συναφές με την εθνική μας ιδιαιτερότητα.

Η μετακομμουνιστική Ευρώπη διανύει ήδη τη δεύτερη φάση της επανάστασης κατά του ολοκληρωτισμού. Η πρώτη φάση ήταν ο αγώνας για την ελευθερία, για την απελευθέρωση από τον κομμουνιστικό ζυγό. Η δεύτερη φάση είναι ο αγώνας για την εξουσία και για την αντεκδίκηση. Όλες οι επαναστάσεις έχουν τη λογική τους και όλες έχουν την τάση να τρώνε τα παιδιά τους. Εάν υπερισχύσει η λογική του συμβιβασμού μεταξύ των κύριων πολιτικών δυνάμεων, θα νικήσει η δημοκρατία. Εάν υπερισχύσει η λογική της αντεκδίκησης, τότε θα βρεθούμε αντιμέτωποι με την κόλαση της δικτατορίας.

Από εμάς τους ίδιους εξαρτάται ποιο μέλλον θα οικοδομήσουμε. Έχουμε δύο επιλογές: Είτε ένα φυσιολογικό ευρωπαϊκό καθεστώς, ένα κόσμο ομαλών συγκρούσεων και ομαλών συμβιβασμών, ένα κόσμο που τον χαρακτηρίζει η πολυμορφία· είτε ένα απολυταρχικό κράτος, έναν εθνικισμό που δεν ανέχεται την πολυμορφία των πολιτισμών, ένα καθεστώς που αρνείται την ανεξιθρησκεία, μία δικτατορική εξουσία που, ως αντίδοτο της καθημερινής φτώχειας, προτείνει το φθόνο και το σωβινισμό που παραμορφώνει το ανθρώπινο πρόσωπο με μίσος.

● Το κείμενο αυτό είναι εκτεταμένο αποσπασμα της ομιλίας του Άνταμ Μίχνικ στο συνέδριο που οργάνωσε στο Στρασβούργο το Συμβούλιο της Ευρώπης με θέμα *Ευρώπη ο δρόμος της δημοκρατίας* (18-19 Σεπτεμβρίου '90). Ο ίδιος ο Άνταμ Μίχνικ επέλεξε να συμμετέχει με αυτό το κείμενο στο ειδικό τεύχος του ANTI.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΡΟΧΑΛΙΑ ΤΗΛ. 3646426
ΓΡΕΒΑΙΩΝ 5
ΑΘΗΝΑ 106 80

Herman Bondi
Σχετικότητα
Και Κοινή Λογική

Gerald Feinberg
(Πανεπιστήμιο Columbia)

21ος αιώνας — το
μέλλον της επιστήμης

Ένα μοναδικό βιβλίο· ο
καθένας που επιθυμεί να
νιώσει την ηδονή ενός
ταξιδιού στο άγνωστο δεν
έχει παρά να το διαβάσει.

Isaac Asimov

J.D. Watson
Nobel Ιατρικής

Η διπλή έλκη

Η συναρπαστική διήγηση της
πιο μεγάλης επιστημονικής
ανακάλυψης του 20ου αιώνα.

Martin Harris
(Πανεπιστήμιο Columbia)

Η ιερή αγελάδα και ο
βδελυρός χοίρος

Ένα πνευματώδες, πειστικό
και υπέροχο βιβλίο για τις
διατροφικές συνήθειες των
ανθρώπων και την
καταλληλότητα ή μη των
διαφόρων τροφίμων.

Los Angeles Times

Robert Hazen
(Πανεπιστήμιο Washington)

Η ρήξη — η κούρσα
της υπεραγωγμότητας

Η διασκεδαστική ιστορία μας
απ' τις εκπληκτικότερες
ανακαλύψεις του 20ού αιώνα
γραμμένη από ένα
πρωταγωνιστή της. Θα σας
συναρπάσει.

New York Times

Tony Hey / (Πανεπιστήμιο
Southampton)
Patrick Walters /
(Πανεπιστήμιο Swansea)

Το Κβαντικό Σύμπαν

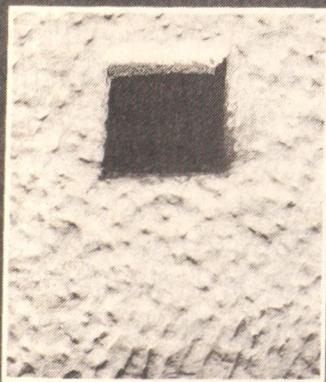
Ένα τρομερά καλό βιβλίο R.
Feynman Nobel Φυσικής.
Αυτό το βιβλίο θα καταπλήξει
και θα ευχαριστήσει διότι θα
ανοίξει την πόρτα του
μυστικού κήπου των φυσικών
σ' εκείνους που θα θελήσουν
να γνωρίσουν γιατί ο κόσμος
είναι αυτός που είναι.

Nature

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΧΩΡΙΖΟΥΝ

Βασίλης Βασιλικός

ΤΟ ΝΕΡΟ ΤΗΣ ΚΩ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΝΩΣΗ»

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΤΟ ΝΕΡΟ ΤΗΣ ΚΩ

Το βιβλίο κυκλοφόρησε πρώτη φορά το 1977. Τώρα, ξαναδου-
λεμένο στην οριστική του μορφή θέτει και πάλι το ερώτημα:
μήπως «άρρωστοι» δεν είναι μόνο όσοι θέλαν τότε το «νερό» αλλά η
κοινωνία μας ολόκληρη που ανέχεται κάθε λογής αυθαίρετους σωτήρες
και δεν μπορεί να προστατεύσει τους πολίτες της από αυτούς;

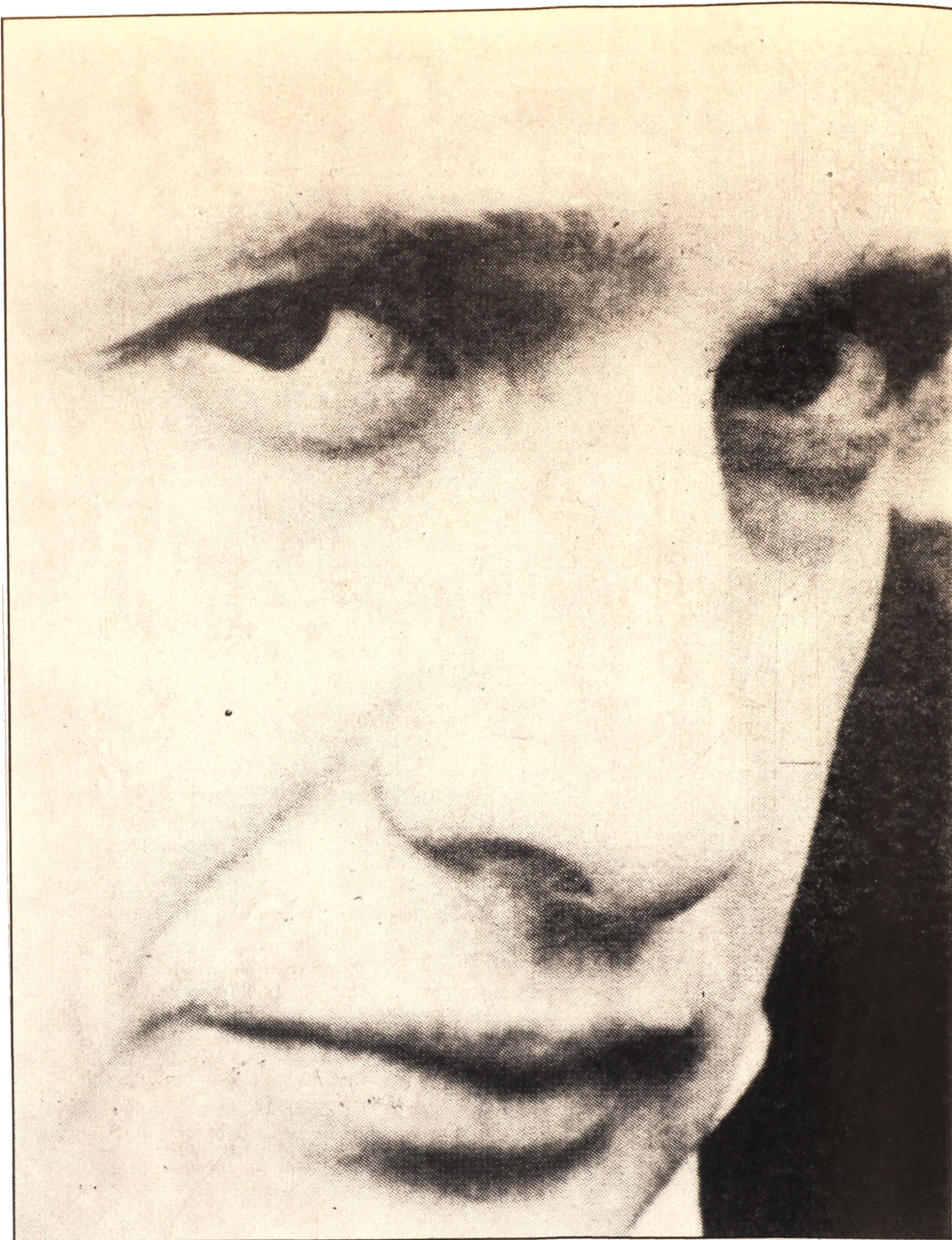
Ο Βασιλικός, μάστορας στο είδος του μυθιστορήματος - ντοκου-
μέντο, κατάφερε να περισώσει την ουσία του «θαυματουργού νερού»
μέσα σε σελίδες γεμάτες ανθρωπιά και κανυστική ειρωνία.

εκδόσεις «γνώση»

Ιπποκράτους 31, 10680 ΑΘΗΝΑ τηλ. 36.20.941 - 36.21.194

Μίρτσα
Ντινέσκου

Επί Ξυρού Ακμής

Ένα λιοντάρι, που ύστερα από δεκαετίες αιχμαλωσίας το άφησαν ελεύθερο, κάνει βόλτα αρκετή ώρα έξω από το κλουβί του και, στο τέλος, ντροπιασμένο και ανήμπορο μπαίνει μέσα ξανά. Αυτή η εικόνα ταιριάζει αρκετά στη σημερινή διάθεση των ανατολικοευρωπαϊκών λαών. Ακόμη «ρέπουν» προς το κλουβί του παλιού συστήματος γιατί δεν ξέρουν τι να κάνουν την ελευθερία τους και γιατί έχουν, κάπως, απογοητευθεί επειδή η πολυπόθητη ελευθερία δεν τους γεμίζει τα στομάχια.

Οι Ρουμάνοι, που είχαν συνηθίσει στις λιγοστές δόσεις φωτός, θέρμανσης και τροφής, έζησαν τις πρώτες ημέρες μετά την επανάσταση του Δεκεμβρίου μια τόση δα περίοδο καταναλωτικής ευφορίας. Έξι μήνες μετά τη λεγόμενη επανάσταση, όταν οι αποθή-

κες άδειασαν, εμφανίστηκαν πάλι τα ευλογημένα δελτία για τη ζάχαρη και το λάδι.

Η αυταπάτη, ότι από ένα φαλιρισμένο τραγελαφικό «σοσιαλισμό» θα περνούσαμε αμέσως, σε ένα πλούσιο και κομψό καπιταλισμό, διαλύθηκε πολύ γρήγορα. Οι πρώτες μορφές του ρουμανικού καπιταλισμού θυμίζουν καπιταλισμό της ζούγκλας. Ο καθένας παίρνει από όπου μπορεί, δηλαδή κλέβει από όπου μπορεί, και πουλάει τα πάντα επίσης όπου μπορεί. Κουβαλώντας από τα εργοστάσια καθετί που μπορεί να πουληθεί έξω, πολλοί εργαζόμενοι πούλησαν τα σύνεργα ή το προϊόν της δουλειάς τους. Έτσι πραγματοποίησαν την ιδιωτικοποίηση σε βαλκανικό στυλ, δηλαδή κλέβοντας κυριολεκτικά τον εαυτό τους.

Σχεδόν όλες οι ρουμανικές επιχειρή-

σεις παραπονούνται για ελλείψεις ανταλλακτικών ή πρώτων υλών, ενώ δεκάδες χιλιάδες Ρουμάνοι τουρίστες κουβαλούν σε καλάθια, ζεμπιλια, και βαλίτσες, μέσω Βουλγαρίας, στις αγορές του Βοσπόρου, ρουλεμάν, βίδες, καρφιά, αυγά πέρδικας, το σχοινί ή το σαπούνι του κρεμασμένου. Τα καταστήματα του Βουκουρεστίου έγιναν τελευταία, τόσο λιτά όσο οι προτεσταντικές εκκλησίες. Στα μπακάλικά, ακόμη και οι μύγες πέθαναν από την πείνα. Η παραοικονομία λειτουργεί τώρα όπως δεν λειτουργούσε ούτε στην εποχή της τυραννίας. Η διαφθορά και η συστηματική λεηλασία έφεραν στα πρόθυρα της πτώχευσης, επιχειρήσεις που έμοιαζαν αποδοτικές. Στους υπαίθριους χώρους αποθήκευσης του μεγάλου συγκροτήματος μηχανοκατασκευών, στο Μπρασόβ, δεκάδες χιλιάδες

τρακτέρ... λιάζονται ακινητοποιημένα επειδή τα ρουλεμάν έχουν τσουλήσει προς γειτονικές χώρες. Μπροστά στον κίνδυνο της «κατάρρευσης» των μισθών, λόγω της χαμηλής αποδοτικότητας, πολλοί εργαζόμενοι άρχισαν να μурμουρίζουν ότι στην εποχή της τυραννίας οι ψωροαμοιβές τους ήταν, τουλάχιστον, σίγουρες. Έγιναν μάλιστα και κάποιες διαδηλώσεις, με φωτογραφίες του Τσαουσέσκου, έξω από ορισμένες επιχειρήσεις.

Τα πρώτα δείγματα του ρουμανικού καπιταλισμού θυμίζουν καπιταλισμό της ζούγκλας. Ο καθένας παίρνει από όπου μπορεί, δηλαδή κλέβει από όπου μπορεί, και πουλά τα πάντα επίσης όπου μπορεί.

Οι πολιτικοί ηγέτες έχουν χάσει το μπούσουλα. Αφού τον Ιανουάριο, για να αποκτήσουν την εύνοια των εργαζομένων, τους προσέφεραν λογίων-λογίων «καραμελίτσες» —μείωση των ωρών εργασίας, αύξηση των μισθών κλπ.— τώρα, έχοντας κερδίσει τις εκλογές, πασχίζουν να πάρουν πίσω τις «καραμελίτσες» τους με το σκεπτικό της οικονομικής αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας. Το Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας, αυτό το κόμμα-μαμούθ, το οποίο απολάμβανε μεγάλης λαϊκής στήριξης, αρχίζει σήμερα να χάνει τους οπαδούς του. Ο Ίον Ιλιέσκου, τις παραμονές των εκλογών γινόταν δεκτός παντού με ζητωκραυγές κι ο κόσμος συνωστιζόταν για να τον αγγίξει, σα να ήταν ο προάγγελος της ευημερίας της Ρουμανίας. Σήμερα γιουχάρεται σε όλες τις πόλεις που πη-

γαίνει να μιλήσει. Όλο και πιο συχνά του υπενθυμίζουν το γεγονός ότι ο ίδιος ήταν ένας απαράσις. Η γελοιογραφία του, εν είδει κομμουνιστικού δράκουλα, φιγουράρει όχι μόνο στις δυτικές εφημερίδες αλλά και στον τύπο του Βουκουρεστίου. Η γκάφα του να καλέσει, τον Ιούνιο, τους ανθρακωρύχους στο Βουκουρέστι για να σπάσουν στο ξύλο τους διανοούμενους, έχει σφραγίσει την πολιτική καριέρα του.

Η δε κυβέρνηση, η οποία αποτελείται από νέους ανθρώπους, που έκαναν τις σπουδές τους στη Δύση, αντιμετωπίζεται με δυσπιστία. Τα μέλη της, στη μεγάλη πλειοψηφία τους γόννοι των απαράσις, βρέθηκαν στην εξουσία με τη γνωστή αρχή ότι «τα παιδιά των αρχηγών μας θα γίνουν οι αρχηγοί των παιδιών μας». Είναι όμως εντελώς αποκομμένοι από την πραγματικότητα και, τελικά, δεν ελέγχουν την κατάσταση.

Υπάρχει μια ρουμανική παροιμία σύμφωνα με την οποία «ό,τι σπέρνεις, αυτό θα μαγειρέψεις κιόλας». Στη Ρουμανία έσπειραν τόσα και τόσα χρόνια, σκοτάδι, πείνα και κρύο. Επομένως, πώς να μαζέψουμε τώρα το φως, τη γαλήνη και το χριστιανικό πνεύμα;

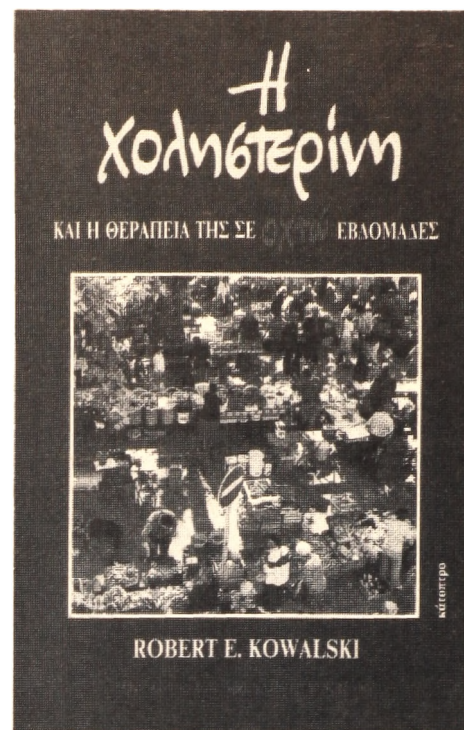
Βγήκαμε, κατά κάποιον τρόπο, από τις τρώγλες του κομμουνισμού και φαινόμαστε αρκούντως άγριοι ως έθνος. Οι Ρουμάνοι τσιγγάνοι σούβλισαν τους κύκνους κάποιου πύργου της Βιέννης και τώρα όλη η Δυτική Ευρώπη έχει κλείσει τους κύκνους της στα κοτέτσια από το φόβο των Ρουμάνων. Η ευκαιρία που μας δόθηκε το Δεκέμβριο του '89, να επιστρέψουμε στην Ευρώπη, όταν όλη η Δύση είχε εκπλαγεί με τον ηρωισμό των Ρουμάνων, χάθηκε λίγους μήνες αργότερα.

Η αναποτελεσματικότητα της αντιπολίτευσης, η οποία περιορίστηκε σε θεάματα του δρόμου με τραγούδια και αντικομμουνιστικά συνθήματα, η έλλειψη επαγγελματικότητας των ηγετών των ιστορικών κομμάτων, μας δίνουν και το μέτρο αυτών που βρίσκονται στην εξουσία. Οι μεν είναι ισάξιοι των δε, διότι όπως λένε: οι λαοί έχουν τους ηγέτες που τους αξίζουν.

Μετάφραση από τα ρουμανικά: Β. Ιβάνοβιτς

● Ο Μίρτσα Ντινέσκου, από τους γνωστότερους αντιφρονούντες επί καθεστώτος Τσαουσέσκου, είναι ποιητής και Πρόεδρος της Ένωσης Ρουμάνων Συγγραφέων. Το κείμενο αυτό, το έγραψε ειδικά για το ANTI.

Τώρα κυκλοφορεί και στην Ελλάδα

Robert Kowalski

Η ΧΟΛΗΣΤΕΡΙΝΗ ΚΑΙ Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΗΣ ΣΕ ΟΧΤΩ ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ

● «Πρέπει να συνιστούμε αυτό το βιβλίο».

Δρ. B.H. Blankenhorn
στο *The Journal of the American Medical Association*

● «Το πρόγραμμα του βιβλίου ακολούθησε ένας γνωστός μου γιατρός, που τον εμπιστεύομαι απόλυτα, και μείωσε την ολική χοληστερίνη του κατά 40%. Πιστεύω ότι θα παίξει κρίσιμο ρόλο στη μείωση και της δικής σας».

Δρ. Art Ulene
στην εκπομπή *The Today Show*

● «Σε 8 εβδομάδες η χοληστερίνη μου έπεσε από το 360 στο 220... Μιλάω σε όλους για το βιβλίο σας. Το αποιλώ *Βιβλίο της Υγείας!* Το βάρος του αξίζει σε χρυσάφι».

Sybil Ibey, New Hampshire

Γνωρίστε τον μεγαλύτερο εχθρό της καρδιάς και εξουδετερώστε τον σε οχτώ εβδομάδες.

Μειώστε τη χοληστερίνη στο αίμα σας κατά 40% χωρίς φάρμακα και στερήσεις.

Πολλαπλασιάστε τις ευκαιρίες σας για μεγαλύτερη και υγιέστερη ζωή.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ *κάτοπτρο*
Ισαύρων 10, 114 71 Αθήνα
τηλ. 364.32.72, 364.18.64

16 Ιουνίου 1989.
Η αποκατάσταση - μνημόσυνο
του *Ίμρε Νάγκυ*.

Πιερ Κέντε

Ένας Χρόνος Ελευθερίας στην Ουγγαρία

Για τριάντα περίπου χρόνια δεν είχα πατήσει τα χώματα της πατρίδας μου, που με ματωμένη την καρδιά την άφηνα μετά την ήττα της επανάστασης του 1956.

Όταν ξαναγύρισα για πρώτη φορά, δυο φορές μεγαλύτερος από τότε που έφυγα, εκείνο που μου έκανε εντύπωση ήταν η θέληση όλων σχεδόν των Ούγγρων να ζήσουν «δυτικά», λες κι η χώρα δεν ήταν κάτω από τη σοβιετική κυριαρχία. Μιλώντας μου για τον κόσμο της Ανατολικής Ευρώπης, ένας πιστός του καθεστώτος που με δέχτηκε για πολλήν ώρα δεν χρησιμοποίησε παρά μόνο μία λέξη· τη λέξη, «lager» (στρατόπεδο). Ο όρος είχε ήδη γελοιοποιη-

θεί, αλλά αυτό που ήθελε να πει —το παράλογο του εγκλεισμού υπό το πρόσχημα μιας κοινότητας— ήταν ξεκάθαρο. Σε λίγο, η γελοιότητα θα γινόταν ανυπακοή.

Η απελευθέρωση της Ουγγαρίας έγινε ανάμεσα στο Μάρτιο και τον Οκτώβριο του 1989. Ήταν αποτέλεσμα όχι τόσο της πίεσης των μαζών όσο της πλήρους και ανεπανόρθωτης απαξίωσης του λεγομένου σοσιαλιστικού συστήματος. Η αρχή έγινε με τους μεταρρυθμιστές κομμουνιστές, πραγματικούς «λικβινταριστές» του συστήματος, που θέλοντας να ξανασυναντήσουν την αυθεντική χώρα και την απωθημένη εθνική της οντότητα, δέ-

χτηκαν να «αποκαταστήσουν» το 1956. Δεν ζευγαρώνεις όμως τη φωτιά με το νερό. Έτσι, η 16η Ιουνίου 1989, η ημέρα του μνημόσυνου του *Ίμρε Νάγκυ* και των συντρόφων του —που είχαν επιτέλους επιτρέψει οι αρχές— έγινε η ημέρα της κηδείας του κομμουνιστικού καθεστώτος. Ήμουν εκεί, ένας από αυτούς τους χιλιάδες, τους εκατοντάδες χιλιάδες κόσμου που είχαν συγκεντρωθεί εκείνη την ημέρα από όλη την Ουγγαρία —κι από τις τέσσερις γωνιές της γης— για να γονατίσουν μπροστά στους ήρωες και τους μάρτυρες του 1956. Όλος ο κόσμος είχε το δικαίωμα να καταθέσει στεφάνια και λουλούδια, εκτός από τους επίσημους εκπροσώ-

πους του καθεστώτος, τους μόνους που αποκλείστηκαν ονομαστικά από αυτή την τελετουργία. Έχοντας ακολουθήσει ολόκληρη την ημέρα αυτή την εξαγνιστική τελετή (μεταδόθηκε απευθείας από την κρατική τηλεόραση), οι Ούγγροι κοιμήθηκαν λέγοντας «κηδέψαμε το καθεστώς». Και πράγματι, τέσσερις μήνες αργότερα, τα κόκκινα αστέρια εξαφανίστηκαν από τα κρατικά κτίρια. Στις 23 Οκτωβρίου 1989, τριάντα τρία χρόνια, μέρα-τη-μέρα, μετά την έκρηξη της επανάστασης του 1956, οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι του έθνους κήρυσσαν τη μη κομμουνιστική Δημοκρατία.

Τον Ιούνιο του 1989, η αντιπολίτευση ήταν ακόμα ενωμένη σαν ένα έθνος. Φιλελεύθεροι, εθνικο-λαϊκιστές, σοσιαλδημοκράτες, αγροτιστές, όλοι βρίσκονταν από την ίδια πλευρά απέναντι σε μια Εξουσία ολοένα και περισσότερο αβέβαια για την εξουσία της. Τρεις μήνες αργότερα, ήρθε η ρήξη ανάμεσα στους «εθνικούς» και τους «κοσμοπολίτες», με τους πρώτους να κατηγορούνται από τους δεύτερους —ίσως πολύ γρήγορα, θα έλεγα εγώ— ότι ήθελαν να σώσουν τους κληρονόμους του παλιού καθεστώτος, δηλαδή τους μεταρρυθμιστές - κομμουνιστές.

Ο συμβιβασμός που συμφωνήθηκε από τους «εθνικούς», αυτός ακριβώς που επέτρεψε να ανακηρυχθεί η νέα Δημοκρατία, έγινε άραγε για να μοιραστούν τα ράκη του παλιού καθεστώτος (όπως ισχυρίζονται οι ριζοσπάστες), ή για να διευκολυνθεί η ειρηνική μετάβαση (θέση που υποστηρίζουν οι μετριοπαθείς); Πάντως, ό,τι και αν ήταν, γεγονός είναι ότι εμπόδισε τον μεταρρυθμιστή κομμουνιστή *Ίμρε Ποζγκάν* να εκλεγεί Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Η διάσπαση της ενωμένης αντιπολίτευσης, εξ άλλου, ώθησε την Ουγγαρία σ' ένα δικομματισμό —εθνικοχριστιανικός συνασπισμός εναντίον φιλελεύθερου συνασπισμού— που μπορεί κανείς να τον εκτιμήσει με διαφορετικό τρόπο, αλλά είναι βέβαιο ότι οδήγησε τους πρώην κομμουνιστές στο περιθώριο.

Από φέτος τον Απρίλιο, η Ουγγαρία μπορεί να υπερηφανεύεται ότι έχει ένα κοινοβουλευτικό καθεστώς δυτικού τύπου, όπου τα πάντα λειτουργούν σύμφωνα με κανόνες και οι ρόλοι είναι με σαφήνεια μοιρασμένοι ανάμεσα σε μια «πλειοψηφία» και στα κόμματα της αντιπολίτευσης. Με επικεφαλής ένα εθνικο-δημοκράτη με χριστιανικές καταβολές, ο κυβερνητικός

συνασπισμός (60% των εδρών του Κοινοβουλίου) υφίσταται διαρκώς τη σκληρή κριτική της φιλελεύθερης αντιπολίτευσης (30% των εδρών), υπό το άγρυπνο βλέμμα των πρώην κομμουνιστών (10% των εδρών).

Σε επίπεδο τοπικής εξουσίας, ο συσχετισμός δυνάμεων είναι αντίστροφος. Μετά τις πρώτες ελεύθερες εκλογές στην τοπική αυτοδιοίκηση (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1990), στις περισσότερες από τις μεγάλες πόλεις, ξεκινώντας από τη Βουδαπέστη, δήμαρχοι αναδείχτηκαν φιλελεύθεροι, ενώ οι αγροτικές κοινότητες στις περισσότερες περιπτώσεις διατήρησαν τους παλιούς κοινοτάρχες (για τους οποίους μπορεί να υποθέσει κανείς ότι ήταν λίγο - πολύ συνδεδεμένοι με το καθεστώς που κατέρρευσε).

Στη Γαλλία, όπως και στην Ουγγαρία, συχνά οι φίλοι μου με ρωτούν αν είμαι ευχαριστημένος με τις εξελίξεις στη χώρα μου, που έγινε

**Στις 23 Οκτωβρίου 1989,
τριάντα τρία χρόνια
μέρα – τη – μέρα
μετά την έκρηξη της
επανάστασης του 1956,
οι εκλεγμένοι
αντιπρόσωποι του έθνους
κήρυσσαν τη μη
κομμουνιστική Δημοκρατία**

πάλι ανεξάρτητη και κυρίαρχη.

Είμαι ευχαριστημένος όταν σκέφτομαι τα ατέλειωτα χρόνια της ντροπής, τότε που η Ουγγαρία έχοντας χάσει την ελευθερία της, δεν μπορούσε παρά να κάνει μια ζωή αφύσικη, όχι αυθεντική και με μια λέξη, παράλογη. Όποια κι αν είναι τα σφάλματα και οι απογοητεύσεις του σήμερα, η δημοκρατία είναι, πρωταρχικά, η επιστροφή στην αυθεντικότητα: έστω και μόνο γι αυτό το λόγο, θα ένοιωθα ήδη ευτυχισμένος!

Αυτό δεν με εμποδίζει να είμαι, επίσης, *ανήσυχος*. Πρώτα απ' όλα, εξ αιτίας του εθνικισμού που μαστίζει την Ανατολική Ευρώπη —την Ουγγαρία κάπως λιγότερο από όσο τους κοντι-

νούς ή μακρινότερους γείτονές της— και ο οποίος απειλεί να μας οδηγήσει και πάλι σε συγκρούσεις (διεθνικές και διακρατικές), που πιστεύαμε ωστόσο ότι είχαν ξεπεραστεί στην Ευρώπη. Θα υπήρχε άραγε το ενδεχόμενο, ενώ ο κομμουνισμός έχει εκλείψει, οι λαοί, αφημένοι μόνοι τους, να αρχίσουν να αλληλοεξοντώνονται ή, αν όχι αυτό, να αλληλομισούνται σπρωγμένοι από έναν τριμπαλισμό τόσο πρωτόγονο όσο και αδύναμο;

Ανησυχώ, επίσης, βλέποντας την πολιτική και διοικητική ερήμωση που ο κομμουνισμός άφησε πίσω του. Βεβαίως, η Ουγγαρία διαθέτει σημαντικούς θεσμούς. Αλλά για να λειτουργήσουν ουσιαστικά αυτοί οι θεσμοί πρέπει να διαθέτουν ένα τέτοιο προσωπικό (νομικούς, διοικητικά στελέχη, πολιτικούς) που μόνη η πείρα μπορεί να δώσει. Όμως, ο κομμουνισμός όχι μόνον δεν προσέφερε αυτήν την πείρα, αλλά έκανε τα πάντα για να εμποδίσει να την αποκτήσουν οι γενιές τις οποίες έφερε σε επαφή με τα κοινά: έκοψε τους δεσμούς τους με το παρελθόν και τους εξοικονόμησε μια ψευδή γνώση. Κι έπειτα, ο κομμουνισμός διήρκεσε πολύ. Δεν είναι δυνατόν, πλέον, να εγκαλέσει κανείς μαρτυρίες από την προγενέστερη, την προκομμουνιστική πείρα. Είναι νεκρές ή πολύ γηρασμένες.

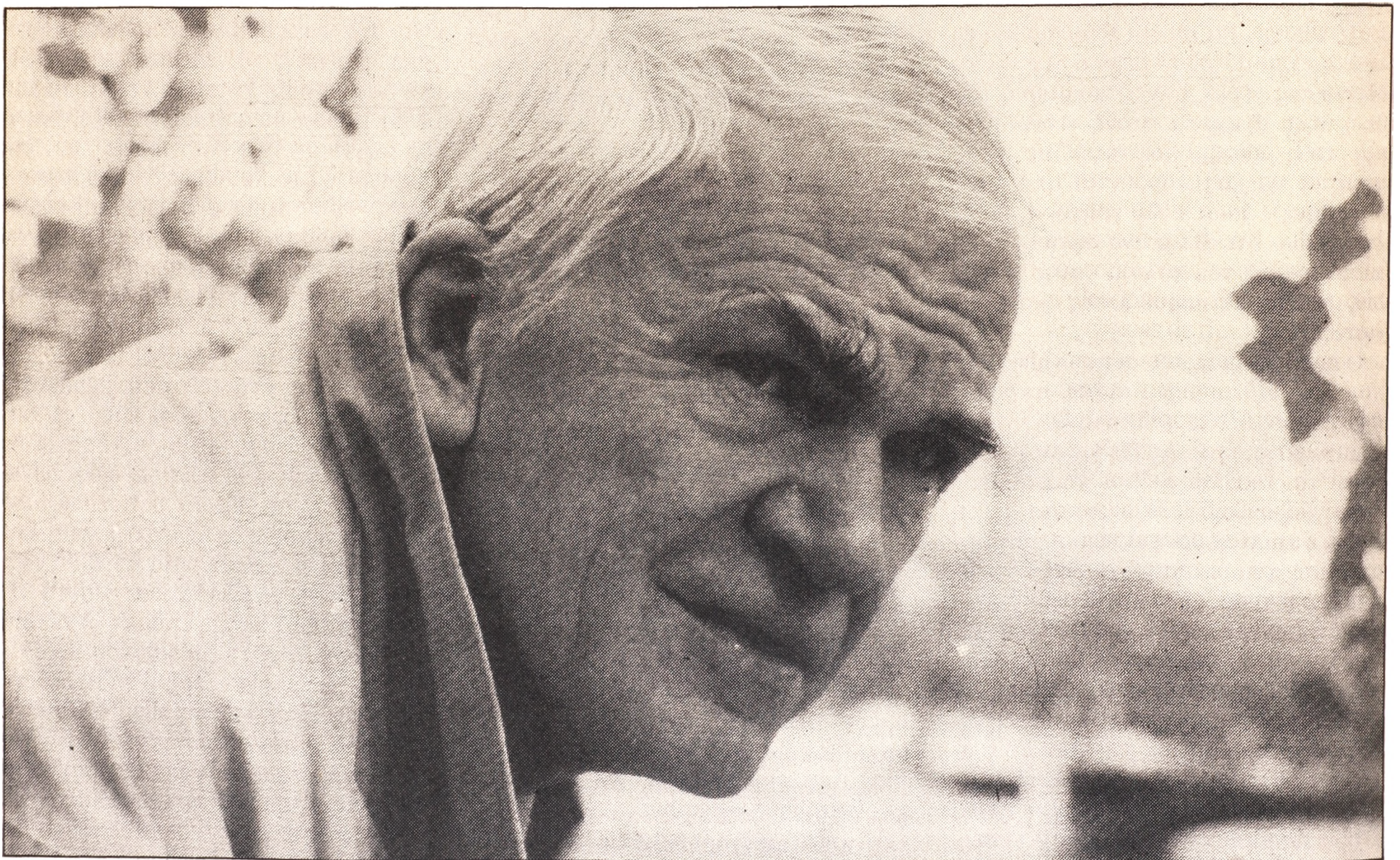
Εκείνο, όμως, που με ανησυχεί περισσότερο απ' όλα, είναι η οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας μου. Η Ουγγαρία, όπως και οι γείτονές της, δεν είναι έτοιμη για την καπιταλιστική εκκίνηση ούτε και γι αυτήν την επαναϊδιωτικοποίηση (δηλαδή την επανάκτηση) των παραγωγικών της δυνάμεων. Όταν η Ουγγαρία προσπαθεί να κινηθεί, παρεμποδίζεται, σα να 'ναι κολλημένη στα πόδια της, από τα δεσμά της «μεγάλης σοσιαλιστικής οικονομίας» που είναι τόσο μη παραγωγική όσο και τεράστια. Αν δει κανείς την αδράνεια των παραγωγικών δομών και το χάος που βασιλεύει, διαπιστώνει ότι η διευθυνόμενη οικονομία πράγματι αντέχει: καμμία μεταρρύθμιση, όσο ριζοσπαστική κι αν ήταν, δεν μπόρεσε μέχρι σήμερα να απαλλαγεί από αυτήν.

Αυτήν την κληρονομιά, που ακυρώνει τις καλύτερες προθέσεις, θα προλάβουμε άραγε να τη δούμε να τελειώνει;

● Ο *Πιερ Κέντε* είναι πολιτικός επιστήμονας, κοινωνιολόγος και διευθυντής σπουδών στην Ανωτάτη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Παρισιού· το κείμενο αυτό το έγραψε ειδικά για το **ΑΝΤΙ**.

Μίλαν Κούντερα

Η Αρπαγή της Κεντρικής Ευρώπης

**Η Κεντρική Ευρώπη είναι η αθέβαιη ζώνη
ορισμένων μικρών εθνών ανάμεσα στη
Ρωσία και τη Γερμανία. Υπογραμμίζω τη
λέξη *μικρό έθνος*· είναι αυτό του οποίου η
ύπαρξη μπορεί να αμφισβητηθεί, αυτό που
μπορεί να εξαφανιστεί και που το ξέρει.
Ένας Γάλλος, ένας Ρώσος, ένας Άγγλος
δεν συνηθίζουν να αναρωτιούνται για το
αν θα επιβιώσει το έθνος τους.**

Το Σεπτέμβριο του 1956, ο διευθυντής του Ουγγρικού Πρακτορείου Ειδήσεων, λίγα λεπτά πριν το γραφείο του ισοπεδωθεί από τα πυροβόλα, έστελνε με τηλεγράφημα, σε όλες τις χώρες του κόσμου, ένα απελπισμένο μήνυμα για τη ρωσική επίθεση, που είχε αρχίσει το πρωί στη Βουδαπέστη. Το τηλεγράφημα τελείωνε έτσι: «πεθαίνουμε για την Ουγγαρία και για την Ευρώπη».

Τι ήθελε να πει αυτή η φράση; Γράφοντας την, ο διευθυντής του Ουγγρικού Πρακτορείου Ειδήσεων ήθελε να πει ότι, μέσα στην Ουγγαρία, ήταν η Ευρώπη που έμπαινε στο στόχαστρο. Ήταν έτοιμος να θυσιάσει προκειμένου η Ουγγαρία να μείνει Ουγγαρία και Ευρώπη. Τη φράση αυτή δεν θα μπορούσε να πει κανείς στη Μόσχα ή το Λένινγκραντ. Θα μπορούσε να ειπωθεί μόνο στη Βουδαπέστη ή τη Βαρσοβία. Για τον Ούγγρο, τον Πολωνό, τον Τσέχο, η λέξη «Ευρώπη» δεν αντιπροσωπεύει κάποιο γεωγραφικό φαινόμενο· είναι μια έννοια πνευματική, συνώνυμη της «Δύσης».

Η Ευρώπη ήταν πάντα χωρισμένη στα δύο· το ένα μέρος της συνδεόταν με την αρχαία Ρώμη και την καθολική Εκκλησία, το άλλο με το Βυζάντιο και την ορθόδοξη Εκκλησία. Μετά τον πόλεμο, διαμορφώθηκαν τρεις καταστάσεις: η Δυτική Ευρώπη, η Ανατολική Ευρώπη και το τμήμα εκείνο της Ευρώπης που γεωγραφικά βρίσκεται στο κέντρο της ηπείρου, πολιτικά τοποθετείται στην Ανατολή, και πολιτισμικά στη Δύση. Σε αυτό το τμήμα συμπυκνώνεται το δράμα της Ευρώπης τα τελευταία τριάντα χρόνια: η μεγαλειώδης εξέγερση στην Ουγγαρία το 1956 και η αιματηρή της καταστολή· η Άνοιξη της Πράγας και η κατοχή της Τσεχοσλοβακίας το 1968· οι εξεγέρσεις στην Πολωνία το 1956, 1968, 1970 και αυτές των τελευταίων χρόνων.

Τίποτε από αυτά που συμβαίνουν στη γεωγραφική Ευρώπη —τόσο στην Ανατολική όσο και στη Δυτική— δεν μπορεί να συγκριθεί, από άποψη ιστορικής βαρύτητας και δραματικότητας, με αυτή την αλυσίδα των κεντροευρωπαϊκών εξεγέρσεων. Σε κάθε μία από αυτές τις εξεγέρσεις όλος σχεδόν ο λαός συμμετείχε, πράγμα που είναι αδύνατο να συμβεί στη Ρωσία ή τη Βουλγαρία· γιατί οι συνέπειες του τελευταίου πολέμου στη Βουλγαρία, π.χ., σηματοδοτούν μεν μια σημαντική όσο και λυπηρή πολιτική αλλαγή, αλλά όχι το σοκ στον πολιτισμό που υπέστησαν

η Τσεχοσλοβακία, η Πολωνία, η Ουγγαρία.

Αν η πολιτισμική ταυτότητα ενός λαού απειλείται θανάσιμα, τότε η κουλτούρα του γίνεται η ζωντανή αξία γύρω από την οποία συσπειρώνεται όλος ο λαός. Γι' αυτό και σε όλες τις κεντροευρωπαϊκές εξεγέρσεις, η πολιτισμική μνήμη και η σύγχρονη δημιουργία έπαιξαν τόσο μεγάλο και αποφασιστικό ρόλο, όσο σε καμιά άλλη ευρωπαϊκή λαϊκή εξέγερση.

Θέλω για άλλη μία φορά να επισημάνω ότι είναι στα ανατολικά σύνορα της Δύσης, καλύτερα από οπουδήποτε αλλού, που αντιλαμβάνεται κανείς τη Ρωσία ως μία Αντι-Δύση· εμφανίζεται όχι μόνον ως μία από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις μεταξύ των άλλων, αλλά ως ένας ιδιαίτερος, άλλος πολιτισμός. Ο κόσμος αυτού του πολιτισμού έχει μία άλλη (μεγαλύτερη) διάσταση της δυστυχίας, μία άλλη εικόνα για τον χώρο (χώρος τόσο απέραντος που ολόκληρα έθνη χάνονται μέσα του), έναν άλλο ρυθμό του χρόνου (αργόσυρτο και υπομονετικό), έναν άλλο τρόπο για το γέλιο, για τη ζωή, για το θάνατο. Η βαθύτερη ουσία της αντίστασης των κεντροευρωπαίων απέναντι στην αμφισβήτηση του πολιτισμού τους, είναι η υπεράσπιση της ταυτότητάς τους, της δυτικότητάς τους.

Τίθεται όμως ένα ερώτημα: μπορούμε να μιλάμε για την Κεντρική Ευρώπη ως ενός αυθεντικού πολιτισμικού συνόλου που έχει τη δική του ιστορία; Και αν υπάρχει ένα τέτοιο σύνολο, μπορούμε να το ορίσουμε γεωγραφικά; Ποιά είναι τα σύνορά του;

Θα ήταν μάταιο να θελήσουμε να ορίσουμε αυτά τα σύνορα με ακρίβεια. Κι αυτό γιατί η Κεντρική Ευρώπη δεν είναι ένα κράτος αλλά μια κουλτούρα· τα σύνορά της είναι φανταστικά και πρέπει να χαραχθούν και να ξαναχαραχθούν με αφετηρία την εκάστοτε νέα ιστορική κατάσταση. Το στοιχείο που οριοθετεί και καθορίζει το κεντροευρωπαϊκό σύμπλεγμα δεν μπορεί να είναι τα πολιτικά σύνορα (που δεν είναι αυθεντικά και επιβάλλονται πάντα μέσα από εισβολές, κατακτήσεις και κατοχές), αλλά οι μεγάλες κοινές καταστάσεις που πλησιάζουν τους λαούς μεταξύ τους και τους συνενώνουν πάντα με διαφορετικό τρόπο, σε σύνορα φανταστικά και πάντα μεταβαλλόμενα, μέσα στα οποία υπάρχει η ίδια μνήμη, η ίδια εμπειρία, η ίδια κοινότητα παράδοσης.

Η Κεντρική Ευρώπη είναι η αβέβαιη

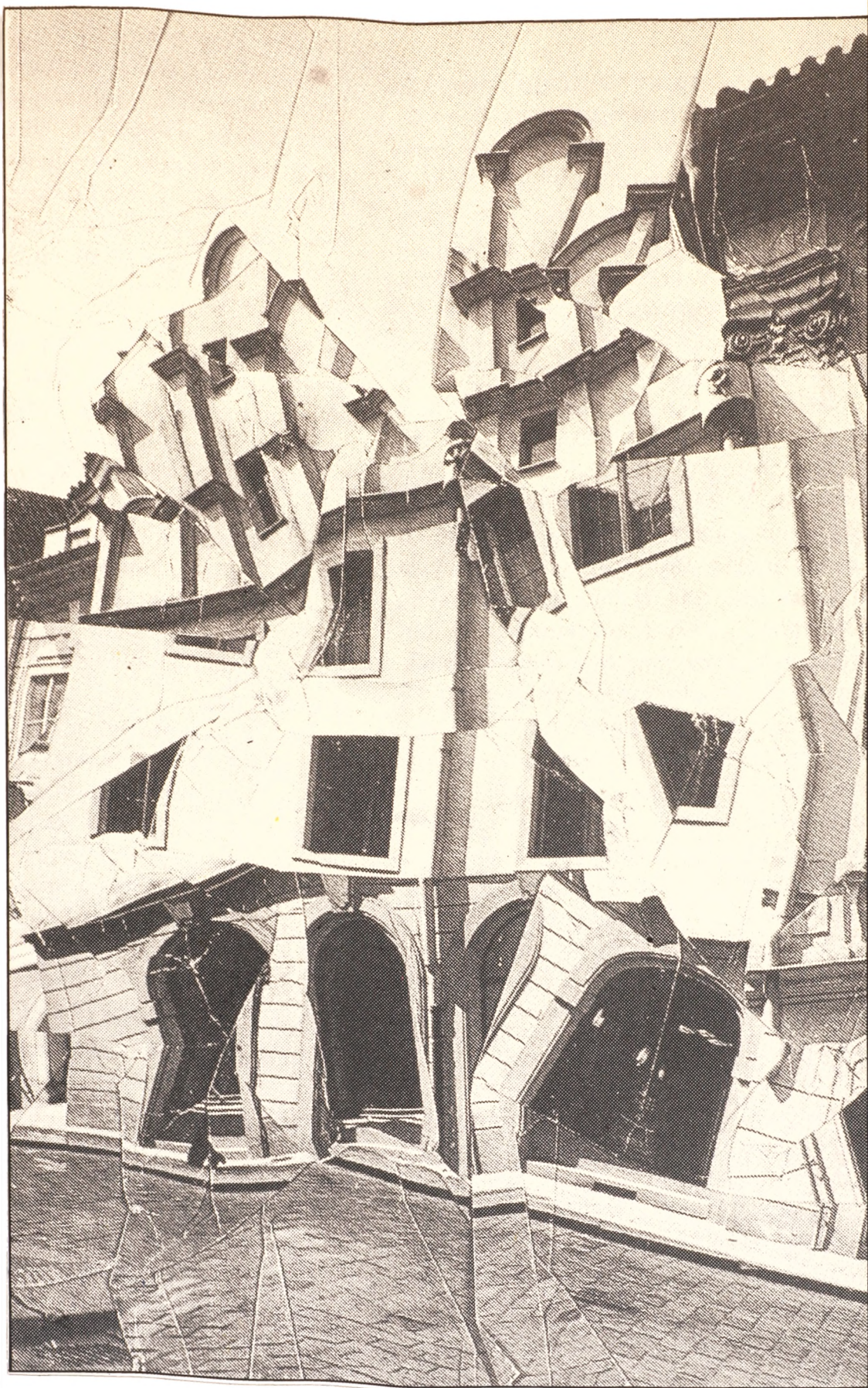
ζώνη ορισμένων μικρών εθνών ανάμεσα στη Ρωσία και τη Γερμανία. Υπογραμμίζω τη λέξη: *μικρό έθνος*· είναι αυτό του οποίου η ύπαρξη μπορεί σε οποιαδήποτε στιγμή να αμφισβητηθεί, αυτό που μπορεί να εξαφανιστεί και που το ξέρει. Ένας Γάλλος, ένας Ρώσος, ένας Άγγλος δεν συνηθίζουν να αναρωτιούνται για το αν θα επιβιώσει το έθνος τους.

Η Κεντρική Ευρώπη, ως μία εστία μικρών εθνών, έχει τη δική της οπτική για την ιστορία, μία οπτική θεμελιωμένη στη βαθιά δυσπιστία απέναντι στην Ιστορία. Η ιστορία, αυτή η θεά του Χέγκελ και του Μαρξ, αυτή η ενσάρκωση του Λόγου που μας κρίνει και μας διαιτητεύει, είναι η ιστορία των νικητών. Οι κεντροευρωπαίοι λαοί, όμως, δεν είναι νικητές, είναι η αντίστροφη όψη αυτής της ιστορίας, τα θύματά της.

Στο σημερινό μας κόσμο, με την τάση της εξουσίας να συγκεντρώνεται ολόένα και περισσότερο στα χέρια κάποιων μεγάλων, όλα τα ευρωπαϊκά έθνη κινδυνεύουν να γίνουν μικρά έθνη και να υποστούν την τύχη τους. Με αυτή την έννοια, η τύχη της Κεντρικής Ευρώπης εμφανίζεται ως το προείκασμα της τύχης ολόκληρης της Ευρώπης, και η κουλτούρα της γίνεται ευθύς αμέσως εξαιρετικά επίκαιρη.

Η καθυπόταξη της Κεντρικής Ευρώπης —με εξαίρεση την Αυστρία— στη Ρωσία, αυτός ο αφανισμός της κεντροευρωπαϊκής πολιτισμικής εστίας, ήταν ασφαλώς ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα του αιώνα μας, για ολόκληρο το δυτικό πολιτισμό· πώς είναι δυνατόν να μην έγινε αντιληπτό αυτό; Η απάντησή μου είναι απλή: η Ευρώπη δεν αντελήφθη τον αφανισμό του μεγάλου της πολιτισμικού συμπλέγματος, επειδή δεν συναισθάνεται πλέον την ενότητα της ως ενότητα πολιτισμική.

Πού στηρίζεται όμως πλέον η ενότητα της Ευρώπης; Όπως άλλοτε ο Θεός παραχώρησε τη θέση του στην κουλτούρα, έτσι σήμερα η τελευταία παραχωρεί τη θέση της. Σε ποιον και σε τι; Παιο είναι το πεδίο πραγμάτωσης των ανώτερων αξιών που θα μπορούν να ενώσουν την Ευρώπη; Η αγορά; Τα μέσα ενημέρωσης; Η πολιτική; Η αρχή της ανοχής, του σεβασμού των πεποιθήσεων και της σκέψης του άλλου; Δεν ξέρω, δεν ξέρω τίποτα. Το μόνο που νομίζω πως ξέρω, είναι ότι η κουλτούρα παραχώρησε τη θέση της.

Η τελευταία μνήμη που οι κεντροευρωπαϊκές χώρες διατηρούν για τη Δύση από τη δική τους εμπειρία είναι η μνήμη της περιόδου 1918-1938. Η εικόνα λοιπόν που έχουν για τη Δύση είναι εκείνη της Δύσης του χθες· της Δύσης όπου η κουλτούρα δεν είχε ακόμα παραχωρήσει τελείως τη θέση της.

Και από αυτή την άποψη, θα ήθελα να υπογραμμίσω κάτι σημαντικό: οι κεντροευρωπαϊκές εξεγέρσεις δεν υποστηρίχθηκαν από τις εφημερίδες, από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση, δηλαδή από τα μέσα ενημέρωσης. Οι εξεγέρσεις αυτές προετοιμάστηκαν, ξεκίνησαν, πραγματοποιήθηκαν από το μυθιστόρημα, την ποίηση, το θέατρο, τον

κινηματογράφο, την ιστοριογραφία, τα φιλολογικά περιοδικά, τα λαϊκά κωμικά θεάματα, τις φιλοσοφικές συζητήσεις —δηλαδή από την κουλτούρα. Τα μέσα ενημέρωσης που, για έναν Γάλλο ή έναν Αμερικανό, συγχέονται με την ίδια την εικόνα της σημερινής Δύσης, δεν έπαιξαν κανένα ρόλο σε αυτές τις εξεγέρσεις (ήσαν τελείως υποταγμένα στο κράτος).

Γι' αυτό και η πρώτη συνέπεια της ρωσικής κατοχής της Τσεχοσλοβακίας ήταν η ολοσχερής καταστροφή της τσεχικής κουλτούρας, με τριπλή έννοια: καταστράφηκε το κέντρο της αντίστασης· υπονομεύθηκε η

ταυτότητα του έθνους, προκειμένου αυτό να αφομοιωθεί ευκολότερα από το ρωσικό πολιτισμό· και, τέλος, τερματίστηκε βίαια η εποχή της νεώτερης ιστορίας, δηλαδή η εποχή όπου η κουλτούρα αντιπροσώπευε ακόμα την πραγμάτωση των ανώτερων αξιών.

Νομίζω πως η τρίτη συνέπεια ήταν η σημαντικότερη: ο πολιτισμός του ρωσικού ολοκληρωτισμού είναι η ριζική άρνηση της Δύσης, έτσι όπως αυτή υπήρχε στις απαρχές της νεώτερης ιστορίας —θεμελιωμένη στο «εγώ» που σκέπτεται και που αμφιβάλλει, προσδιορισμένη από την πολιτισμική δημιουργία που γινόταν αντιληπτή ως η έκφραση αυτού του μοναδικού και ανεπανάληπτου εγώ. Η ρωσική εισβολή έριξε την Τσεχοσλοβακία στην εποχή «μετά —την— κουλτούρα» και, έτσι, την αφόπλισε και τη γύμνωσε μπροστά στο ρωσικό στρατό και την πανίσχυρη τηλεόραση του κράτους.

Εξακολουθεί άραγε να υπάρχει η Κεντρική Ευρώπη μετά το 1945, αφού, αποσπάστηκε βίαια από την Ευρώπη; Αν το να ζεις σημαίνει να υπάρχεις στα μάτια εκείνων που αγαπάς, τότε η Κεντρική Ευρώπη δεν υπάρχει πια: στα μάτια της αγαπημένης της Ευρώπης δεν είναι παρά ένα κομμάτι της σοβιετικής Αυτοκρατορίας και τίποτε περισσότερο. Και γιατί να εκπλήσσεται κανείς γι' αυτό; Αφού η Ευρώπη χάνει την αίσθηση της δικής της πολιτισμικής ταυτότητας, δεν βλέπει τίποτε άλλο στην Κεντρική Ευρώπη από το πολιτικό της καθεστώς, από την Ευρώπη της Ανατολής.

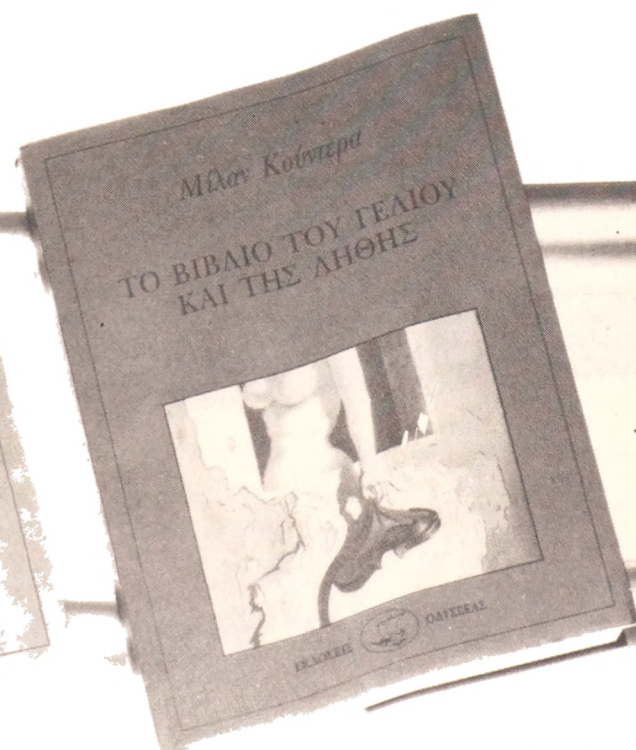
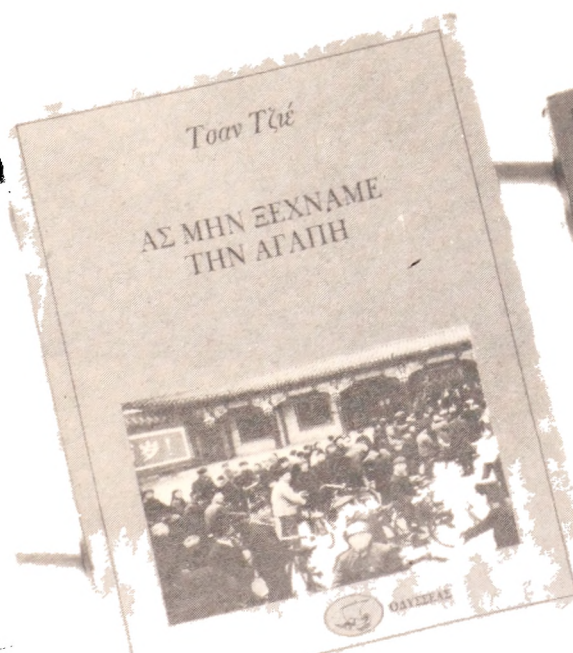
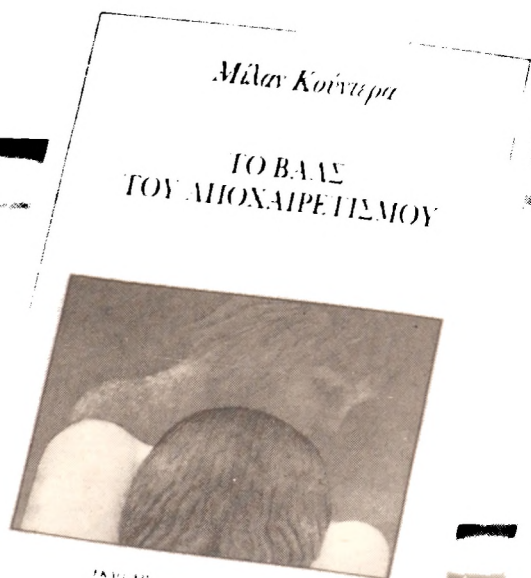
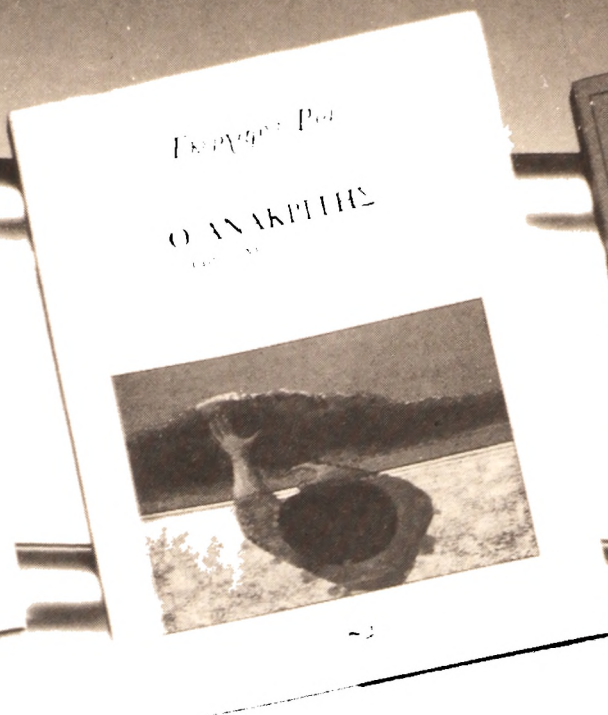
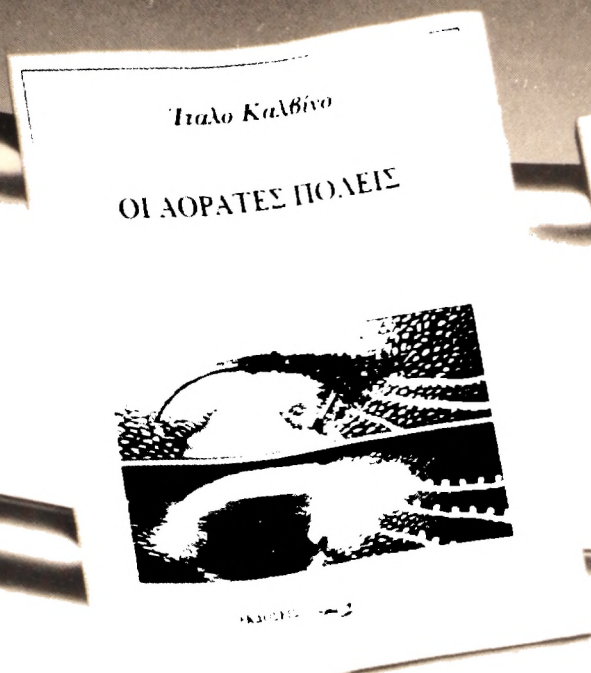
Η πραγματική τραγωδία της Κεντρικής Ευρώπης δεν είναι η Ρωσία αλλά η Ευρώπη. Αυτή η Ευρώπη που, για τον διευθυντή του Ουγγρικού Πρακτορείου Ειδήσεων, αντιπροσώπευε μια τόσο μεγάλη αξία που ήταν έτοιμος να πεθάνει γι' αυτήν, και πέθανε.

Πίσω από το σιδηρούν παραπέτασμα δεν είχε καμιά αμφιβολία ότι οι καιροί είχαν αλλάξει και ότι, στην Ευρώπη, δεν συναισθάνονταν την Ευρώπη ως αξία. Δεν είχε καμιά αμφιβολία, ότι η φράση στο τηλεγράφημα που έστειλε πέρα από τα σύνορα της ισοπεδωμένης πατρίδας του, ήταν απελπισμένη και δεν θα την καταλάβαιναν ποτέ.

● *Η Αρπαγή της Κεντρικής Ευρώπης* είναι απόσπασμα από το κείμενο του Μιλαν Κούντερα, *Un occident kidnappé* (*Le Débat*, τχ. 27, Νοέμβριος 1983).

ΣΕΙΡΗΝΕΣ

ΝΕΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Η Ρωσία της «Παμιάτ»

Ο πίνακας αυτός, που αρχικά τιτλοφορήθηκε «100 αιώνες» και στη συνέχεια προστέθηκε και το «Η Αιώνια Ρωσία», έχει αναπαράχθει σε πολλά αντιγράφα και «κοσμεί» πολλά ρω-

σικά ημερολόγια· συνήθως εκδίδεται από την εθνικιστική - αντισημιτική οργάνωση «Παμιάτ».

Μέσα στο έργο του Ιλιά Γκλαζουνόφ αναπαρίστανται τα σπουδαιότερα σύμβολα και πρόσωπα της ρωσικής ιστορίας, χωρίς διάκριση μεταξύ αντιπαλών κα ομοϊδεατών. Οι πάντες και τα πάντα είναι αποδεκτά, καταξιώνονται και αποθεώνονται από το ζωγράφο, αφού όλα είναι *Ρωσία*.

Στο κέντρο ακριβώς, με αναμμένο κερί στο χέρι του, ο

Ντοστογιέφσκι, που τον «παραστέκουν» δυο παλιοί άγιοι της Ρωσίας: πιο κει άγιοι, κληρικοί, πολιτικοί, στρατηγοί. Πίσω ζωγράφοι, μουσικοί. Διακρίνεται και ο τσάρος Νικόλαος, έχοντας στο πλάι του απαγχονισμένους «Δεκεμβριστές». Παράπερα, ο Τολστόι με τον Γκόρκι, ο Γκόγκολ και ο Πούσκιν. Υπάρχουν ακόμα η Μεγάλη Αικατερίνη, ο Σουβόροφ ο αυτοκράτορας Παύλος και ο Μεγάλος Πέτρος, προπάππους του τελευταίου.

Και σε μια τρόικα, κάθεται ο Στάλιν, πίσω του ο Τρότσκι κρατώντας ψηλά το ρωσικό στέμμα και ο Λένιν μέσα στο φέρετρό του...

(Κείμενο βασισμένο στην περιγραφή του πίνακα από τον Μήτσο Αλεξανδρόπουλο, σ.ο βιβλίο του «Ο Βασιλιάς που πέθανε», που κυκλοφορεί στις εκδόσεις «Πολύτυπο»).

Ο Ψυχρός Πόλεμος ως παιδικό ανάγνωσμα

Σφυροδρέπανο στο φόντο και συρματοπλέγματα σε πρώτο πλάνο είναι ο τυπικότερος συνδυασμός για την παρουσίαση των συνθηκών σε «ανατολικές χώρες». Μαζί, είναι και ο παραγωγικότερος τρόπος για να διαδραματίζονται ηρωικές συγκρούσεις και κατορθώματα. Сери, "Le repaire de Kolstov", éd. Casterman 1988

Στα 1929 ένας νεαρός δημοσιογράφος επισκεπτόταν τη «Χώρα των Σοβιέτ» —ο Τεντέν. Ο έκτοτε διάσημος κι αγέραστος ήρωας του Ερζέ ανακάλυπτε και αποκάλυπτε, εκεί, όλο το ζόφο του κομμουνιστικού συστήματος (!) Ψεύτικα εργοστάσια που καίγαν άχυρο για να δείχνουν ότι λειτουργούν, αγριωπούς κομισαριούς που επέβαλλαν στον κόσμο τι να ψηφίσει, και πάνοπλους αστυνομικούς που κυνηγούσαν κι εξόντωναν κάθε ύποπτο αντιφρονούντα. Ο Λένιν, τότε, ήταν ήδη από πέντε χρόνια νεκρός και ο Τρότσκι διωκόμενος κάπου στην Τουρκία. Αλλά αυτό δεν εμπόδιζε τον επιδέξιο Βέλγο να διαπιστώσει ότι στη χώρα των Σοβιέτ: «Ο Λένιν, ο Τρότσκι και ο Στάλιν μαζεύουν τους κλεμμένους από το λαό θησαυρούς».

Βεβαίως, χωρίς καταπιεστικά καθεστώτα, αθώα θύματα και τυραννικούς φύλακες της εξουσίας κάθε απλουστευμένη μυθοπλασία θα κινδύνευε να χάσει τους ήρωές της. Χωρίς κακιά μάγισσα, όμορφη πριγκίπισσα κι αιμοδιψή δράκο πώς να αναρριχηθεί στην επιτυχία ή την αναγνώριση ο οποιοσδήποτε μικρός ραφτάκος ή καλό βασιλόπουλο; Και την ίδια περίπου εποχή που ο Τεντέν αντιμετωπίζει τα σοβιέτ, διάφοροι Ταρζάν και Πρινς Βάλιαντ, ή Μπακ Ρότζερ και Φλας Γκόρντον δοκιμάζονται απέναντι σε άγριες ζούγκλες, θηριώδεις αντιπάλους ή επιβουλούς εξωγήινους.

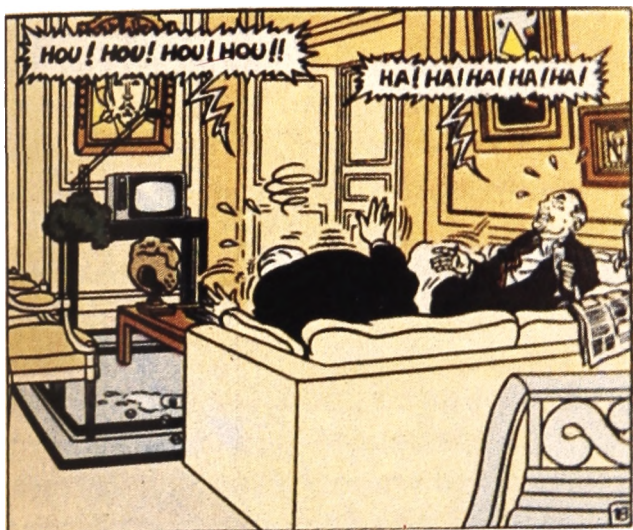
Με τα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους, εξαι-

ρετικά ή μέτρια σχεδιασμένοι σε ασπρόμαυρο ή σε κάποιες συμπαθείς τριχρωμίες, όλοι αυτοί οι ήρωες συνεχίζουν μέσα στον 20ο αιώνα την τυπική λειτουργία των παραμυθιών και της παραμυθίας που, κάτω από ποικίλες άλλες μορφές διαθέτει ένα παρελθόν αιώνων. Εκείνο που εισάγει ο Τεντέν με την πρώτη περιπέτεια, του 1929, είναι η σύνδεση της μυθοπλασίας με την ιστορική επικαιρότητα και η συστηματική της καθοδήγηση.

Με το να μην πρόκειται για τον σκοτεινό πύργο του μάγου, την εχθρική ζούγκλα ή τον άνυδρο πλανήτη του αυτοκράτορα Μινγκ, οι τυπικές δοκιμασίες του ήρωα προσθέτουν στο γενικό ψυχαγωγικό τους χαρακτήρα και μια πληροφοριακή (ή παρα-πληροφοριακή) διάσταση: περί συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων και χωρών.

Βεβαίως, και πάλι, από την «Ιλιάδα» ως το «Όνομα του Ρόδου» περνώντας από την «Συναισθηματική αγωγή» ή τους «Αδελφούς Καραμάζωφ», κάθε αφήγηση εμπλέκει πρόσωπα, τοπία, γεγονότα και θέματα απολύτως πραγματικά μέσα στην αυτονομία του δομημένου λόγου της. Εξοικειώνοντας το άγνωστο μέσω του γνωστού, αλλά κι εξαυλώνοντας το γνωστό μέσω της μυθοποιημένης εκδοχής του. Από τον «Μαύρο Άγγελο» ως το «Ο βασιλιάς πρέπει να πεθάνει», το «Εγώ ο Κλαύδιος» κ.ο.κ. Όλοι οι συγγραφείς όμως δεν είναι Όμηρος ή Έκο, Φλωμπέρ ή Ντοστογιέφσκυ, κι ούτε καν Μί-

Πέτρος Μαρτινίδης

Μεταξύ υψηλών στελεχών της σοβιετικής εξουσίας, το ανέκδοτο που προκαλεί πολλά γέλια είναι η ιστορία της μητέρας του γενικού γραμματέα όταν δηλώνει τον φόβο της μήπως χαθούν όλα τα προνόμια του γιου της «αν έρθουν οι κομμουνιστές»! Ένας τέτοιος φτηνός κυνισμός στα στελέχη κι ένας διαρκής φόβος στον κόσμο, είναι τα στοιχεία που αποδίδονται μονίμως από τα ψυχροπολεμικά αναγνώσματα στα ανατολικά καθεστώτα. Barcelo - Tripp: "Soviet Zig-Zag", éd. Milan 1986.

Όσο έλευση του κομμουνισμού αποτελεί, όλο όλο, η επισφράγιση μιας εθνικής σημαίας με ένα κόκκινο άστρο ή ένα σφυροδρέπανο, άλλο τόσο κατάρρευση του κομμουνισμού αποβαίνει, όλο όλο, η αφαίρεση του άστρου ή του σφυροδρέπανου. Για τις απλουστευτικές αφηγήσεις οι συγκρούσεις της πολιτικής δεν είναι παρά πόλεμος συμβόλων —από την Ουγγαρία του '56 ως την Ρουμανία του '89. Chaland, "Vacances à Budapest", Les humanoides associés 1988

κα Βαλτάρι, Μαιρη Ρενώ ή Ρόμπερτ Γρέηβς. Κι εκεί αρχίζει να τίθεται κάποιο πρόβλημα. Ιδιαίτερα όταν με τη μορφή αναγνωσμάτων που προορίζονται για την τέρψη ενός σχετικά νεαρού κοινού αρχίζει να ασκείται μια πολιτική κριτική.

Μέχρι τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, πάντως, τέτοιου είδους φαινόμενα παραμένουν σποραδικά, και οι πιο πετυχημένες σειρές κατορθωμάτων (όπως αυτά του «Ντικ Τρέις», από τον Τσέστερ Γκουλντ) στρέφονται εναντίον παρανοϊκών εγκληματιών και οργανωμένων γκάνγκστερ. Κατά τη διάρκεια του πολέμου όλοι σχεδόν οι σχεδιασμένοι ήρωες στρατεύονται κατά των Γερμανών ή των Γιαπωνέζων. Και, μαζί, οι εκδότες αναγνωρίζουν την εμπορική επιτυχία αυτών των σειρών ενώ οι πολιτικοί διαπιστώνουν την προπαγανδιστική τους δύναμη. Είναι, λοιπόν, φυσικό στα χρόνια που ακολουθούν και στον «Ψυχρό» πόλεμο που διαδέχεται τον «Θερμό» όλοι να σπεύσουν να επωφεληθούν.

Θα ήταν υπερβολικό, σίγουρα, να πει κανείς πως όλη αυτή η τροπή ακολουθεί ένα συνολικά οργανωμένο σχέδιο: απλυστών εκδοτών, δόλιων πολιτικών και κυνικών δημιουργών που «εκδίδουν» την τέχνη τους στην πιο πρόσφορη ευκαιρία. Δεν υπάρχει αμφιβολία, όμως, ότι αυτό που εγκαινίασε ο Τεντέν το 1929 το ακολουθούν, από το 1950 και πέρα, ένα πλήθος άλλοι: ο Μαρκ Σλην, π.χ. με το «Καπέλο του Στρατηγού Διαβόλου» το 1951, οι Έντυ Λαπ και Ζ. Μ. Σαρλιέ με

Πολεμόχαροι και καταστροφικοί ανατολίτες καταλαμβάνουν την υφήλιο, για να κυριαρχήσουν στα ερείπια (!). Και η απόπειρα των «κιτρίνων» να επιβάλλουν έναν μόνο πολιτισμό —τον δικό τους— δικαιώνει την προσπάθεια των «λευκών» να επιβάλλουν επίσης έναν μόνο πολιτισμό —τον δυτικό. Edg. Jacob, "Le secret de l'espion", éd. Lombard 1950

την «Μηχανή που θα κατακτούσε τον κόσμο» το 1954, ο Ερζέ, και πάλι, με την «Υπόθεση Τουρνεςόλ» το 1956, κι ασφαλώς ο Εντγκάρ Ζακόμπ με τις πρώτες περιπέτειες των «Μόρτιμερ και Μπλέηκ», ο Σαρλιέ και ο Αλμπέρ Ουντερτώ με εκείνες των «Τανγκύ και Λαβερντύρ», ως τον Γκυ Μουνινού κι ως τους Πιέρ Κριστίν και Ένκι Μπιλάλ, τον Σεπί κ.ά. της εποχής μας.

Με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως αυτή της «Παρτίδας Κυνηγιού» των Κριστίν - Μπιλάλ το 1982, η «Χώρα των Σοβιέτ» αποδίδεται μόνιμα ως εξής: 1) *Παραγωγικά ανίκανη*. Όταν τα εργοστάσια δεν καίνε άχυρο για να δείξουν ότι δουλεύουν, μεγάλες ερευνητικές ή βιομηχανικές μονάδες έχουν ανάγκη από την απαγωγή δυτικών επιστημόνων και τεχνικών για να πετύχουν την παραγωγή καταστροφικών υπερόπλων, συσκευών που ρυθιζούν κλιματικές συνθήκες κ.ο.κ. 2) *Καθεστωτικά αμφίρρηξη*. Όταν δεν λέγεται ρητά ότι «Ο Λένιν, ο Τρότσκι και ο Στάλιν μαζεύουν τους κλεμμένους από τον λαό θύσανους», γίνεται με ποικίλους άλλους τρόπους φανερό ότι υπό το σύνθημα το «καλό του λαού» ηγέτες και μάζες βρίσκονται σε μια διαρκή ρήξη, και οι πιο τολμηροί, έξυπνοι και άξιοι Ανατολικοί είναι αυτοί που θέλουν να δραπετεύσουν στη Δύση. 3) *Πολιτικά τυραννική*. Όταν, τέλος, δεν εμφανίζονται σαδιστές αστυνομικοί να

μαστιγώνουν αθώους και να εισβάλλουν σε σπίτια μέσα στη νύχτα για να προβούν σε συλλήψεις, ένα γενικό κλίμα τρόμου, καχυποψίας, απειλών και στρατοπέδων καταναγκαστικής εργασίας προβάλλονται ως μόνιμα χαρακτηριστικά του «σιδηρού παραπετάσματος».

Όλες αυτές οι ζοφερές εικόνες μετέχουν αναμφίβολα στο οπλοστάσιο των ψυχροπολεμικών πυρών, παρ' ότι αντιπροσωπεύουν μικρό ποσοστό της συνολικής παραγωγής. Αλλά η προπαγανδιστική τους δύναμη θα μπορούσε και να βασιζέται σ' αυτό ακριβώς: στο ότι ανάμεσα σε μια πλουσιότερη ποικιλία ηρωικών επιδόσεων το νεαρό ή λιγότερο νεαρό αναγνωστικό κοινό εισπράττει τα όσα θαυμαστά καταφέρνουν γυμνασμένοι επιστήμονες και σοφοί πράκτορες ως απολύτως εφάμιλλα εκείνων που, παράλληλα, κατορθώνουν διάφοροι σιδηρόφρακτοι ιππότες, πλαστικοφορεμένοι αστροναύτες, σκονισμένοι καουμπόδες ή ατσαλάκωτοι γκάνγκστερ.

Παράλληλα, όμως, η πονηρή και υφέρπουσα αυτή προπαγάνδα τείνει να εξαχνίζεται από τις ίδιες τις συνθήκες που την προωθούν. Ο άνθρωπος που θα γελάσει ακούγοντας π.χ. ότι «ο Αδάμ και η Εύα ήταν κομμουνιστές, επειδή ζούσαν σε Παράδεισο και δεν είχαν ένα ρούχο να βάλουν επάνω τους», μπορεί να αποδέχεται μέσα στο γέλιο κάποια στοιχεία προπαγάνδας· αλλά όσο περισσότερο γελάσει τόσο το σχή-

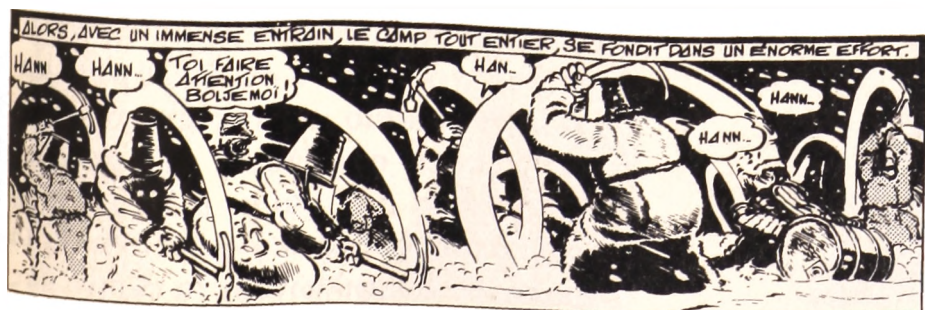
Κρυμμένοι στο γκρεμισμένο άγαλμα του Στάλιν, οι δυο μικροί ήρωες της περιπέτειας διασκεδάζουν απειλώντας με άγριες φωνές του «συντρόφους»-φρουρούς που τρέπονται εις φυγήν, νομίζοντας ότι αναστήθηκε ο πατερούλης. Chaland: "Vacances à Budapest", Les humanoides associés 1988.

Οι συνθήκες εργασίες στο «Γκούλαγκ» κωμικά παρουσιασμένες, από έναν τώως Ναζί, μαχητή στο ρωσικό μέτωπο. Με την χαιρέκακη ικανοποίηση ότι απλώς κέρδισε ο άλλος από τους δυο «φασισμούς». Dimitri: "Le Goulag", éd. du Square 1978

μα: «κομμουνισμός = ανέχεια», χάνει την σπουδαιότητά του και το γέλιο γίνεται εκείνη η ανατρεπτική δύναμη που υπερβαίνει τα πιο υποβολιμαία μηνύματα. Έτσι, μέσα σε καθαρά προγράμματα, καλοχρωματισμένα «καρέ» και δηκτικά μπαλονάκια η προπαγάνδα εισέρχεται και εξέρχεται με την ίδια κίνηση. Ο μύθος επικάθεται στην ιστορία κι απογειώνεται ξανά. Ό,τι περισσεύει είναι μόνο μια γενική αδιαφορία και χαλαρότητα· απολιτική και αμέριμνη και γι' αυτό, ίσως, ξανά, επιτυχία της προπαγάνδας.

Εν πάσει περιπτώσει, έναν ακριβώς χρόνο μετά την κατεδάφιση του Βερολινέζικου τείχους, πέντε περίπου χρόνια από την εξαγγελία της «περεστρόικας» και καταμεσής του «κόλπου» που μετατρέπει τους μεγάλους αντιπαλους του Ψυχρού Πολέμου σε συμμάχους μικρών θερμών συρράξεων, παραλογοτεχνία και κόμικς συνεχίζουν να τροφοδοτούν την αγορά αναψυχής με καλούς Δυτικούς και κακούς Ανατολικούς. Και θα συνεχίσουν για πολλά ακόμη χρόνια μάλλον, ό,τι κι αν γίνει. Όπως για δεκαετίες μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο κατακλύζομασταν από ταινίες και βιβλία για τη μάχη των Αρδενών ή την απόβαση στη Νορμανδία, και για δεκαετίες μετά το Βιετνάμ κατακλύζομαστε, ακρόμη, από τους ηρωισμούς των ουλαμών ή τις αμφιθυμίες των βετεράνων του.

Βάτσλαβ Χάβελ

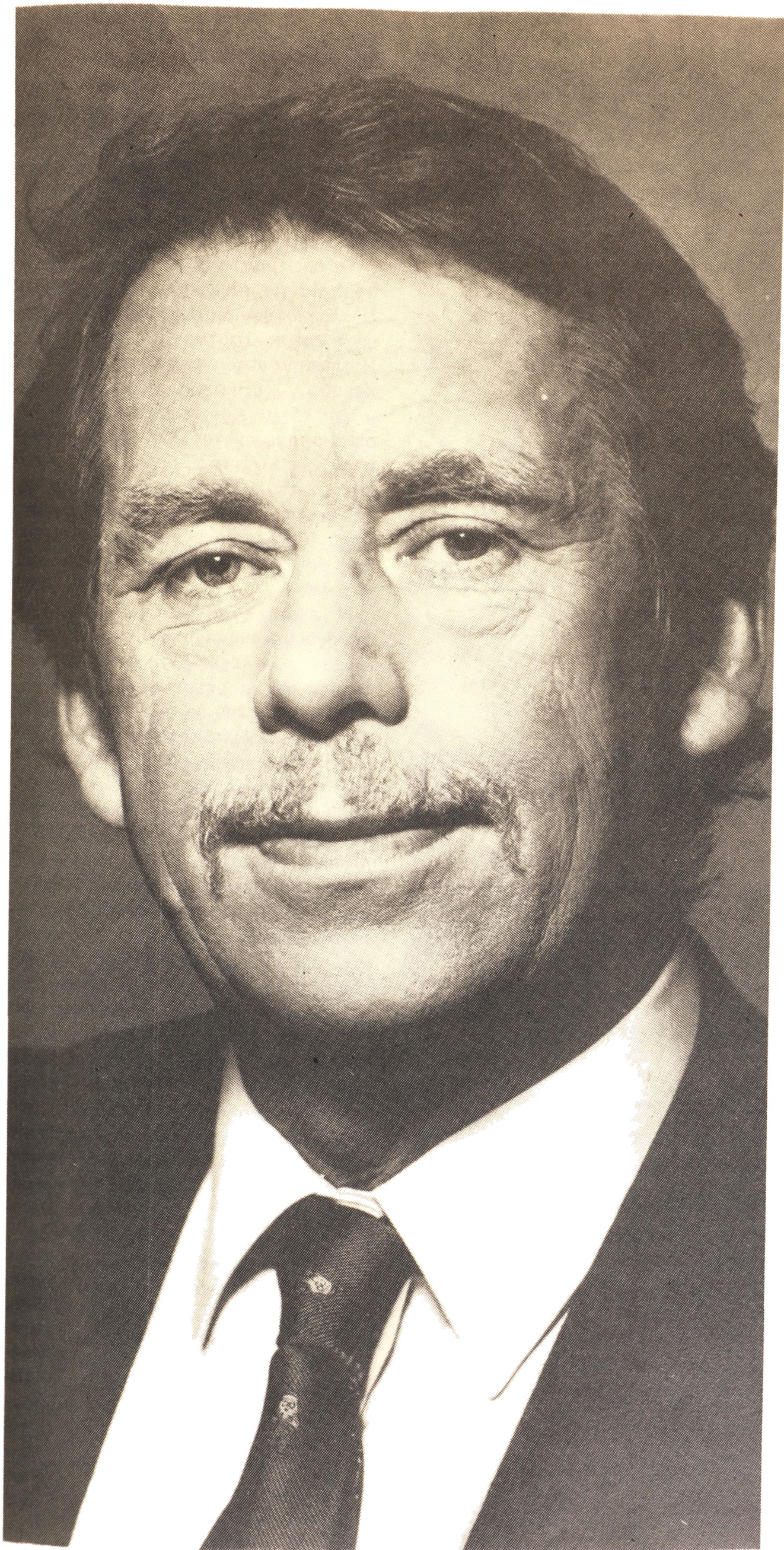
Για μια αντιπολιτική πολιτική

Θα κατορθώσουμε, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, να συγκροτήσουμε εκ νέου το φυσικό κόσμο καθιστώντας τον αληθινό πεδίο της πολιτικής; Θα θέσουμε την ηθική, υπεράνω της πολιτικής και την ευθύνη υπεράνω της χρησιμότητας; Θα ξαναδώσουμε νόημα στην ανθρώπινη γλώσσα;

Το ερώτημά περί του καπιταλισμού και του σοσιαλισμού. Ομολογώ ότι κάθε φορά που μου το θέτουν νομίζω πως ακούω μια φωνή που έρχεται από τα βάθη του προηγούμενου αιώνα. Οι δυο αυτοί όροι, εκτός του ότι καλύπτονται από τεράστια σημασιολογική σύγχυση, αποτελούν καθαρά ιδεολογικές κατηγορίες οι οποίες, εδώ και πολύ καιρό πλέον, δεν αποτελούν αντικείμενο συζήτησης. Κατά την άποψή μου το ερώτημα που τίθεται είναι εντελώς άλλο. Ερώτημα βαθύτερο, το οποίο αφορά εξ ίσου όλους μας. Θα κατορθώσουμε, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, να συγκροτήσουμε εκ νέου τον φυσικό κόσμο καθιστώντας τον αληθινό πεδίο της πολιτικής; Θα θέσουμε την ηθική υπεράνω της πολιτικής και την ευθύνη υπεράνω της χρησιμότητας; Θα ξαναδώσουμε νόημα στην ανθρώπινη κοινότητα και περιεχόμενο στην ανθρώπινη γλώσσα; Θα γίνει πόλος των κοινωνικών γεγονότων το ανθρώπινο «εγώ», το ολοκληρωμένο εγώ, με όλα τα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια του, υπεύθυνο για τον εαυτό του, καθ' ότι έχει τις αναφορές του σε κάτι πάνω από αυτό; Θα κατορθώσουμε να γίνει αυτό το «εγώ» ικανό να θυσιάζει ορισμένα πράγματα και, σε έσχατη περίπτωση, να θυσιάζει την ιδιωτική του ζωή και την καθημερινή του ευμάρεια —αυτήν που ο *Γιάν Πατόκα* αποκαλεί «καθημερινό (μας) βασίλειο»— προκειμένου να αποκτήσει νόημα ή ζωή;

Η αναμέτρηση με τον αυτοματισμό της απρόσωπης εξουσίας δεν έχει τίποτα το εντυπωσιακό, αλλά συγχρόνως, και εκ νέου, έχει κεφαλαιώδη σημασία για όλο τον κόσμο. Και εάν η τύχη, που έκανε να γεννηθούμε σε αυτήν ή την άλλη χώρα, μας αναγκάζει να έχουμε απέναντί μας ένα δυτικό μάντζερ ή έναν ανατολικό γραφειοκράτη, αυτό, πραγματικά, δεν έχει σημασία.

Αν κατορθώσουμε να υπερασπισθούμε τον Άνθρωπο τότε ίσως —λέω ίσως— μπορούμε να ελπίζουμε, αν και τούτο δεν θα γίνει αυτόματα, ότι θα βρούμε περισσότερο έλλογους τρόπους για να συνδιαλαγεί το φυσικό μας δίκαιο με τη συμμετοχή στις οικονομικές αποφάσεις που αφορούν την εργασία μας και με μια αξιοπρεπή θέση στον κοινωνικό χώρο. Αυτοί οι τρόποι θα συμφιλιώνουν τα φυσικά μας

δικαιώματα με την κινητήρια δύναμη κάθε εργασίας, δηλαδή το πνεύμα της ανθρώπινης επιχειρηματικότητας και την ένταξη των προϊόντων της σε σχέσεις αγοράς που δεν θα είναι τεχνητές.

•

Οσο όμως δεν θα υπερασπιζόμαστε τον Άνθρωπο κανένα οργανωτικό ή άλλο τέχνασμα, καμιά μεταρρύθμιση των οικονομικών μηχανισμών δεν θα μπορέσει να τον σώσει· όπως εξ άλλου, δεν εμπόδισαν το γενικό απανθρωπισμό τα φίλτρα που τοποθετούνται στις καμινάδες των εργοστασίων. Ο λόγος για τον οποίο λειτουργεί το σύστημα είναι πιο σημαντικός από τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί. Στο κάτω κάτω μπορεί κάλλιστα να λειτουργεί τέλεια, για να εκπληρώσει ένα έργο ολοκληρωτικής καταστροφής.

•

Γιατί όμως μιλάω εδώ για όλα αυτά; Παρατηρώντας τον κόσμο από τη θέση που μου όρισε η τύχη δεν μπορώ να απαλλαγώ από την αίσθηση ότι πολλοί στη Δύση εξακολουθούν να μην αντιλαμβάνονται τί, πράγματι, διακυβεύεται αυτήν την ώρα.

Προσωπικά πιστεύω σε μια «αντιπολιτική πολιτική». Μια πολιτική που δεν είναι ούτε μηχανική της εξουσίας και χειραγώγησή της, ούτε οργάνωση της ανθρωπότητας από την κυβερνητική, ούτε τέχνη του ωφελιμισμού, του επίπλαστου ή της συνωμοσίας. Η πολιτική, έτσι όπως εγώ την καταλαβαίνω, είναι ένας από τους τρόπους για να αναζητήσουμε και να αποκτήσουμε νόημα στη ζωή. Η πολιτική είναι ένας από τους τρόπους για να προστατεύσεις και να υπηρετήσεις το νόημα της ζωής. Αυτή είναι η πολιτική, ως *δρώσα ηθική*, ως υπηρέτης της αλήθειας, ως φροντίδα για τον συνάνθρωπο, φροντίδα ουσιαστικά ανθρώπινη, φροντίδα που καθορίζεται με ανθρώπινα κριτήρια.

•

Χωρίς αμφιβολία στο σημερινό κόσμο αυτή είναι μια αντίληψη ελάχιστα πρακτική και πολύ δύσκολα εφαρμόσιμη στην καθημερινή ζωή. Όμως δεν γνωρίζω καμιά άλλη καλύτερη λύση.

• Απόσπασμα από το δοκίμιο «Politique et conscience» του Βάτσλαβ Χάβελ που περιλαμβάνεται στο βιβλίο του «Essais politiques», εκδ. Calman - Lévy, 1989.

Είμαστε ή δεν είμαστε στην Ευρώπη; Άραγε πόσο απομακρυνθήκαμε από τη Δύση; Πόσο αλλοιώθηκε η συνειδησή μας, οι αντιδράσεις μας,

η καθημερινή μας στάση, η δημόσια συμπεριφορά μας; Σε ποιο βαθμό η οικονομία και η αντίληψή μας για την εργασία έχουν εκσοβιετισθεί;

Τα ερωτήματα αυτά έχουν τεράστια σημασία για τους κατοίκους «της άλλης Ευρώπης» διότι αγγίζουν την ιστορική και πολιτιστική τους ταυτότητα. Η σημασία αυτών των ερωτημάτων εκπηγάζει, αν και όχι αποκλειστικά, από ό,τι ο *Μιλαν Κούντερα*, έχει αποκαλέσει «απαγωγή της Κεντρικής Ευρώπης»* —αυτής της Ευρώπης που πνευματικά και πολιτιστικά ανήκει στη Δύση, αλλά που οι γεωπολιτικές συνέπειες του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου την προσέδεσαν πολιτικά στην Ανατολή.

Η περιοχή αυτή, όπως και τους προηγούμενους αιώνες, έτσι και τώρα, συνεχίζει να έχει δυτική κουλτούρα. Μπορούμε να υπερηφανευόμαστε για καλλιτέχνες που όχι μόνον επιβεβαίωσαν την ευρωπαϊκότητα των μικρών και φτωχών χωρών τους, αλλά συνήγειραν τη συνειδηση των δυτικοευρωπαίων. Αναφέρομαι σε προσωπικότητες όπως ο *Μιλαν Κούντερα*, ο *Τσέσλαβ Μίλος*, ο *Ιονέσκο*, ο *Ζμπίγκνιεβ Χέρμπερτ* και ο *Λέσεκ Κολακόφσκι*. Και όμως οι χώρες τους είναι προσδεδεμένες στην Ανατολή, ενσωματωμένες σε μια νέα ιστορική μορφή, τη Σοβιετική Ένωση, όχι πνευματικά αλλά υλικά.

Η δημιουργία του κομμουνιστικού καθεστώτος περιγράφεται συχνά ως διαδικασία «υπέρβασης» των μεγάλων περιορισμών που ορθώνονται στο δρόμο του. Παραδόσεις, πεποιθήσεις, ηθική, νόμοι, οργανώσεις, κρατικοί θεσμοί, πολιτικά κόμματα, εργατικά συνδικάτα —τα πάντα διαλύθηκαν, εκθεμελιώθηκαν.

Στην αρχή φάνηκε ότι το σύστημα δημιούργησε, άγνωστες μέχρι τότε, δυνατότητες κινητοποίησης ανθρώπων και υλικών πόρων. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, άρχισε να αντιμετωπίζει όλο και περισσότερο τα οξύτα προβλήματα που το ίδιο δημιουργούσε, και τα οποία προκάλεσαν την προϊούσα παράλυσή του.

Ας ρίξουμε μια ματιά στα προβλήματα

* (σημ. ANTI: βλ. σχετικά άλλες στήλες αυτού του τεύχους).

Η Δυναμική της Παρακμής

Στο κείμενο αυτό ο Πολωνός οικονομολόγος Αλεξάντρ Σμόλαρ επισημαίνει τα αίτια της παρακμής και πτώσης των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης και επικαλείται την ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα των χωρών αυτών, που οι ιστορικές συγκυρίες, τις απέκοψαν από τον κορμό της Ευρώπης. Ο Αλεξάντρ Σμόλαρ επέστρεψε φέτος στην Πολωνία, μετά από διαμονή αρκετών ετών στη Γαλλία. Από τον Ιούνιο, είναι σύμβουλος του πρωθυπουργού Ταντέους Μαζοβιέτσκι.

τα που δημιουργήθηκαν σε τρία κρίσιμα πεδία της «επίδοσης» του συστήματος: το κανονιστικό, το διανεμητικό και το συμβολικό.

Σπονδυλική στήλη του κανονιστικού ήταν το κομμουνιστικό κόμμα και ο μηχανισμός του (η νομενκλατούρα). Η αποτελεσματικότητα μιας τέτοιας κοινωνίας, ιεραρχικά ενσωματωμένης μέσω της γραφειοκρατίας, ήταν εξ αρχής περιορισμένη.

Το τίμημα της ανάπτυξης για τις μελλοντικές γενιές ήταν πολύ μεγάλο. Το ταξίδι από το «βασιλείο της ανάγκης» στο «βασιλείο της ελευθερίας» κατέληξε στο άθλιο βασίλειο των δραματικών ελλείψεων. Γραφειοκρατικοποιημένες και άκαμπτες οι «σοσιαλιστικές» οικονομίες, απεδείχθησαν ανίκανες να αφομοιώσουν τις τεχνικές και οργανωτικές καινοτομίες· ανίκανες να εφαρμόσουν αυτό που ο Σουμπέτερ έχει αποκαλέσει «δημιουργική καταστροφή».

Στη συνέχεια εμφανίστηκαν και νέα προβλήματα, που ήταν αποτέλεσμα αυτού του ιδιαίτερου τρόπου ανάπτυξης· εννοώ την τρομερή οικολογική καταστροφή τόσο στην Πολωνία όσο και στην Τσεχοσλοβακία, την Ανατολική Γερμανία και τη Ρουμανία.

Ολοένα αυξανόμενοι δομικοί περιορισμοί εμφανίστηκαν επίσης στο διανεμητικό πεδίο. Η διανομή «κοινωνικών αγαθών», θέσεων, εισοδήματος, κύρους κτλ. απέτελεσε ένα από τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποίησαν τα κομμουνιστικά καθεστώτα για να αποκτήσουν κοινωνική υποστήριξη.

Η επεκτεινόμενη και πανταχού παρούσα γραφειοκρατία έδωσε τεράστιες ευκαιρίες κοινωνικής ανόδου στις κατώτερες τάξεις. Πάνω από όλα όμως η μαζική, κτηνώδης και μονόπλευρη εκβιομηχάνιση σοβιετικού τύπου προκάλεσε δραματική άνοδο της κοινωνικής κινητικότητας.

Ωστόσο η κοινωνική κινητικότητα, που μαζί με τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης ήταν η βασική απόδειξη της υπεροχής του συστήματος έναντι του καπιταλισμού, σημειώνει μεγάλη επιβράδυνση ήδη από τις αρχές του '60.

Η αγανάκτηση του κόσμου για το αυθαίρετο σύστημα των προνομίων και παροχών γίνεται όλο και περισσότερο αισθητή.

Στο συμβολικό πεδίο η κατάσταση μοιάζει, εκ πρώτης όψεως, διαφορετική. Σιγά σιγά η μαρξιστική - λενινιστική ιδεολογία «έλυσε». Ο «σοσιαλισμός» απέκτησε το επίθετο «υπαρ-

κτός» και προσγειώθηκε. Επιχειρήθηκαν, επίσης, ορισμένες ιδεολογικού χαρακτήρα μεταλλάξεις που στόχευαν να τροποποιήσουν ελαφρώς το σύστημα και να δώσουν έμφαση στο συμφέρον του έθνους, την ανάπτυξη και την κατανάλωση. Ωστόσο, χωρίς ισχυρό σύστημα πεποιθήσεων κατέστη, περίπου, ανέφικτος ο εξαναγκασμός της κοινωνίας σε απάνθρωπες θυσίες.

Σε όλες τις χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού» η αντιπολίτευση ανέλαβε το ρόλο της εθνικής συνειδήσης. Τα αιτήματα ήταν: ελευθερία, δικαιοσύνη, δημοκρατία, ανεξαρτησία. Μόλις ξεπεράστηκε το φράγμα του φόβου, της απάθειας και της δυσπιστίας, επιβεβαιώθηκαν οι δεσμοί με τις παραδοσιακές αξίες της ευρωπαϊκής κουλτούρας.

Τα κομμουνιστικά καθεστώτα προσπάθησαν με τον ολοκληρωτισμό, την ορθολογικοποίηση, την απόσυρση, τη συνταγματοποίηση, τη διοικητική αποκέντρωση της εξουσίας, να άρουν το αδιέξοδο στο οποίο είχαν περιέλθει. Όλες αυτές οι προσπάθειες έπεσαν στο κενό. Απέτυχαν.

Οι μέθοδοι του ολοκληρωτισμού ενέτειναν —ήταν εξ άλλου αναπόφευκτο— τις κοινωνικές εντάσεις και τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά του συστήματος, δηλαδή το συγκεντρωτισμό, την αυθαιρεσία, την καταπίεση, και υποβάθμισαν υλικά και πνευματικά ολόκληρη την κοινωνία.

Η ορθολογικοποίηση ήταν η επιθυμία να γίνει το σύστημα αποδοτικό χωρίς όμως να αλλάξει.

Αρχέτυπο της στρατηγικής της απόσυρσης ήταν η Νέα Οικονομική Πολιτική (ΝΕΠ) του Λένιν. Η στρατηγική αυτή συνίστατο, ιδίως, στην επέκταση της σφαίρας της ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας. Έτσι έγινε σιωπηρά ανεκτή η «δεύτερη οικονομία», που λειτουργούσε παράνομα ή ημιπαράνομα, που δεν πλήρωνε φόρους και που γενικά εκμεταλλευόταν τους κρατικούς παραγωγικούς πόρους —από τον εργασιακό χρόνο, τα αγαθά, ως τις πρώτες ύλες, και τις μηχανές. Αναρίθμητα μέλη του κομματικού μηχανισμού συμμετείχαν σ' αυτή τη διαδικασία.

Με τη συνταγματοποίηση υποτίθεται ότι θα διευρυνόταν το κράτος δικαίου. Η πρόοδος εδώ ήταν βραδεία και πολύ άνιση. Η μικρότερη πρόοδος σημειώ-

θηκε στις σχέσεις μεταξύ του γραφειοκρατικού Λεβιάθαν και του ατόμου - πολίτη. Κύριο εμπόδιο για την εφαρμογή της μεθόδου αυτής ήταν το ίδιο κόμμα, το οποίο, λόγω της φιλοσοφίας, της παράδοσης και της θέσης του στην κοινωνία, έθετε εαυτό υπεράνω του νόμου.

Τέλος, στη διοικητική αποκέντρωση της εξουσίας οι σημαντικότερες αλλαγές έγιναν στην οικονομία. Και ποιο ήταν το αποτέλεσμα; Ένας υβριδικός μηχανισμός γραφειοκρατικών διαπραγματεύσεων που επέτρεψε μεν μια ορισμένου τύπου οικονομική ελευθερία, αλλά δεν κατόρθωσε να εγγυηθεί την παραμικρή αποτελεσματικότητα.

Οι δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις σε αρκετές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης δικαιολογήθηκαν, σε μεγάλο βαθμό, από την ανάγκη οικονομικής ανάπτυξης. Ο εκδημοκρατισμός πρέπει, λογικά, να καταστρέφει το σύστημα της νομενκλατούρας, να απελευθερώσει την οικονομία από την κηδεμονία της πολιτικής, να δημιουργήσει αντικειμενικές συνθήκες για οικονομική ανάπτυξη. Άλλωστε, η εφαρμογή των περιορισμένων δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων ήταν το μοναδικό αγαθό που οι κομμουνιστικές αρχές μπορούσαν να προσφέρουν στον πληθυσμό, για να εξουδετερώσουν τις αυξανόμενες εντάσεις και να διασφαλίσουν την κοινωνική σταθερότητα.

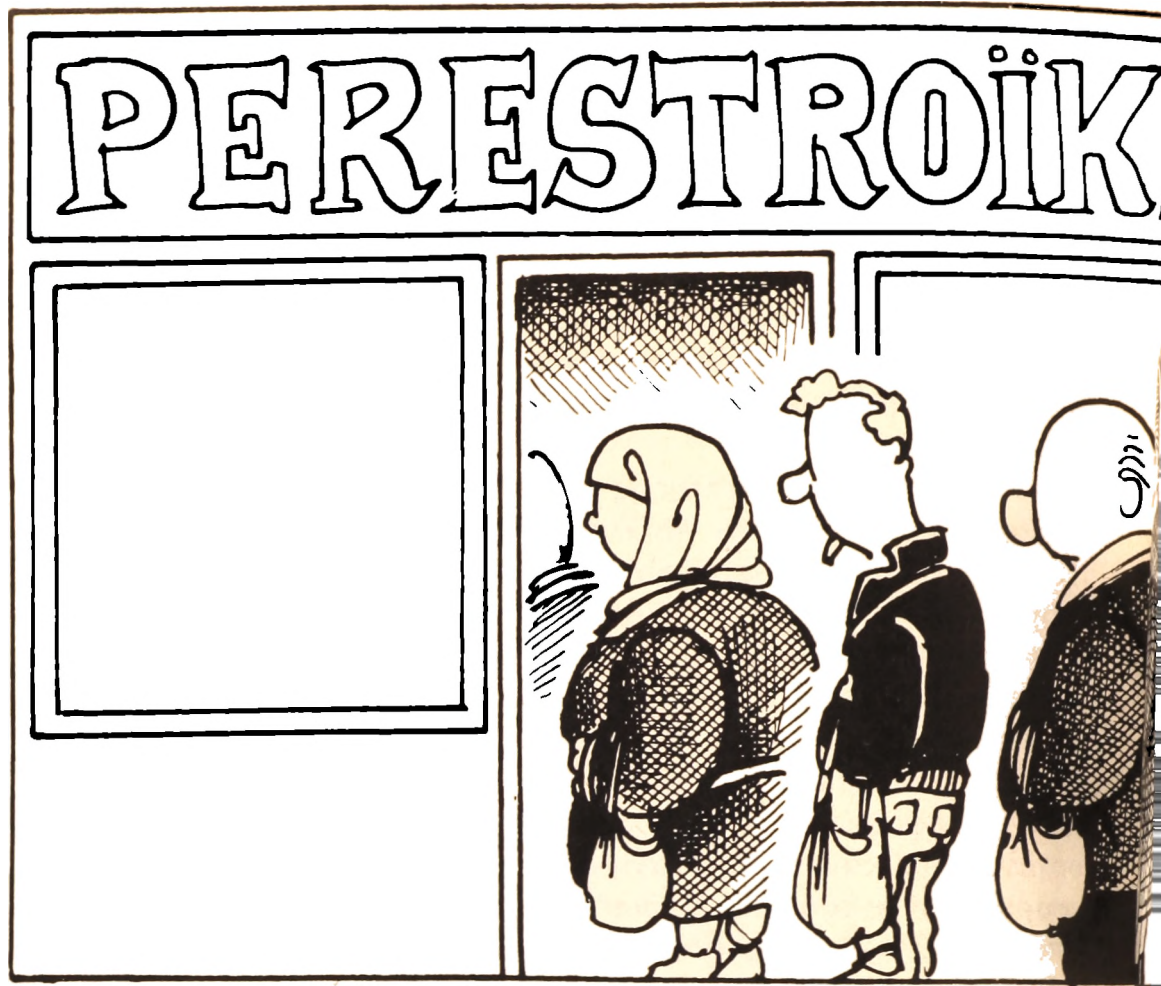
Το πρόβλημα όμως είναι, ότι οι χώρες αυτές αδυνατούν να εκσυγχρονίσουν τις οικονομίες τους υπό κομμουνιστικό σύστημα. Θα καταστεί τελικά δυνατόν να κινητοποιηθεί ο πληθυσμός υπέρ ενός προγράμματος που αναπόφευκτα συνεπάγεται μέτρα λιτότητας; Θα καταστεί δυνατόν να αποκτήσουν οι χώρες αυτές ισχυρή και δημοκρατική κυβέρνηση, ικανή να προωθήσει τις αλλαγές αυτές;

Πρόκειται για τεράστια προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι χώρες οι οποίες επέλεξαν να επιστρέψουν στην Ευρώπη.

● Η Δυναμική της Παρακμής είναι σύντομη άρθρου του Αλεξάντρ Σμόλαρ για το ANTI. Η σύντομη παρουσιάζεται με ευθύνη της σύνταξης του περιοδικού.

Εξέλιξη και Δημοκρατία

Σ’ ένα του άρθρο, που δημοσιεύθηκε το 1964¹, ο *Parsons* ανέπτυξε μια σειρά από εξελικτικές έννοιες που ρίχνουν σημαντικό φως στις κατακλυσμικές αλλαγές που έγιναν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης την τελευταία διετία.

Πράγματι, στο ύστερο έργο του, ο *Parsons* προσπάθησε να προσδώσει στη δομική - λειτουργιστική του προσέγγιση κάποιο δυναμισμό ενσωματώνοντας στοιχεία νεο-εξελικτικά. Κεντρικό σημείο στην προσπάθεια αυτή κατέχουν οι έννοιες της *δομικής - λειτουργιστικής διαφοροποίησης* και της *προσαρμοστικής ικανότητας* μιας κοινωνίας.

Εξελικτικά καθολικά στοιχεία

Σε αυτό το πλαίσιο ο *Parsons* εισάγει και χρησιμοποιεί την έννοια των *εξελικτικών καθολικών στοιχείων* σε μια προσπάθεια να προσδιορίσει μερικούς από τους μηχανισμούς, που επιτρέπουν στις κοινωνίες να αυξάνουν δραματικά τις προσαρμοστικές τους ικανότητες. Πρόκειται για *θεσμικές καινοτομίες* που διασφαλίζουν τη μετάβαση μιας κοινωνίας σε υψηλότερα επίπεδα διαφοροποίησης και προσαρμοστικής ικανότητας.

Εκκινώντας από το πρωτόγονο στάδιο ο *Parsons* επισημαίνει τέσσερα δομικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που είναι κοινά σε όλες τις ανθρώπινες κοι-

νωνίες: *συγγένεια, θρησκεία, γλώσσα, τεχνολογία*. Στην πορεία προς πιο προηγμένα αναπτυξιακά στάδια επισημαίνει έξι εξελικτικές καινοτομίες - κλειδιά: *κοινωνική διαστρωμάτωση, πολιτιστική νομιμοποίηση, χρήμα και αγορές, γραφειοκρατία, καθολικό νομικό σύστημα και «δημοκρατικός σύνδεσμος»*.

Θεσμοποίηση και εκσυγχρονισμός

Το σημαντικό είναι ότι για τον *Parsons* τα στοιχεία αυτά, καθώς αναπτύχθηκαν και θεσμοποιήθηκαν στις δυτικές καπιταλιστικές κοινωνίες, δεν αποτελούν απλώς μεταβατικές πλευρές της ανάπτυξης ούτε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δυτικής ευρωπαϊκής κουλτούρας. Ο *Parsons* δεν πιστεύει, όπως ορισμένοι μαρξιστές, ότι ο πολιτικός πλουραλισμός και η εναλλαγή των κομμάτων στην εξουσία αποτελούν, κυρίως, επιφαινομενικές εκφράσεις υποκείμενων ταξικών διαιρέσεων. Αντίθετα τις θεωρεί καθολικά αναγκαίους όρους και προϋποθέσεις για τις μεγάλες βιομηχανικές κοινωνίες που θέλουν να κινηθούν σε υψηλότερα επίπεδα πολυπλοκότητας και προσαρμοστικής ικανότητας. Όσο πιο πολύπλοκη είναι μια κοινωνία τόσο πιο πολύ χρειάζεται αποτελεσματική πολιτική οργάνωση, που με τη σειρά της χρειάζεται ευρεία κοινωνική συναίνεση, που μόνο ένας ευρέως εξαπλωμένος εκδημοκρατισμός μπορεί να την επιτύχει.

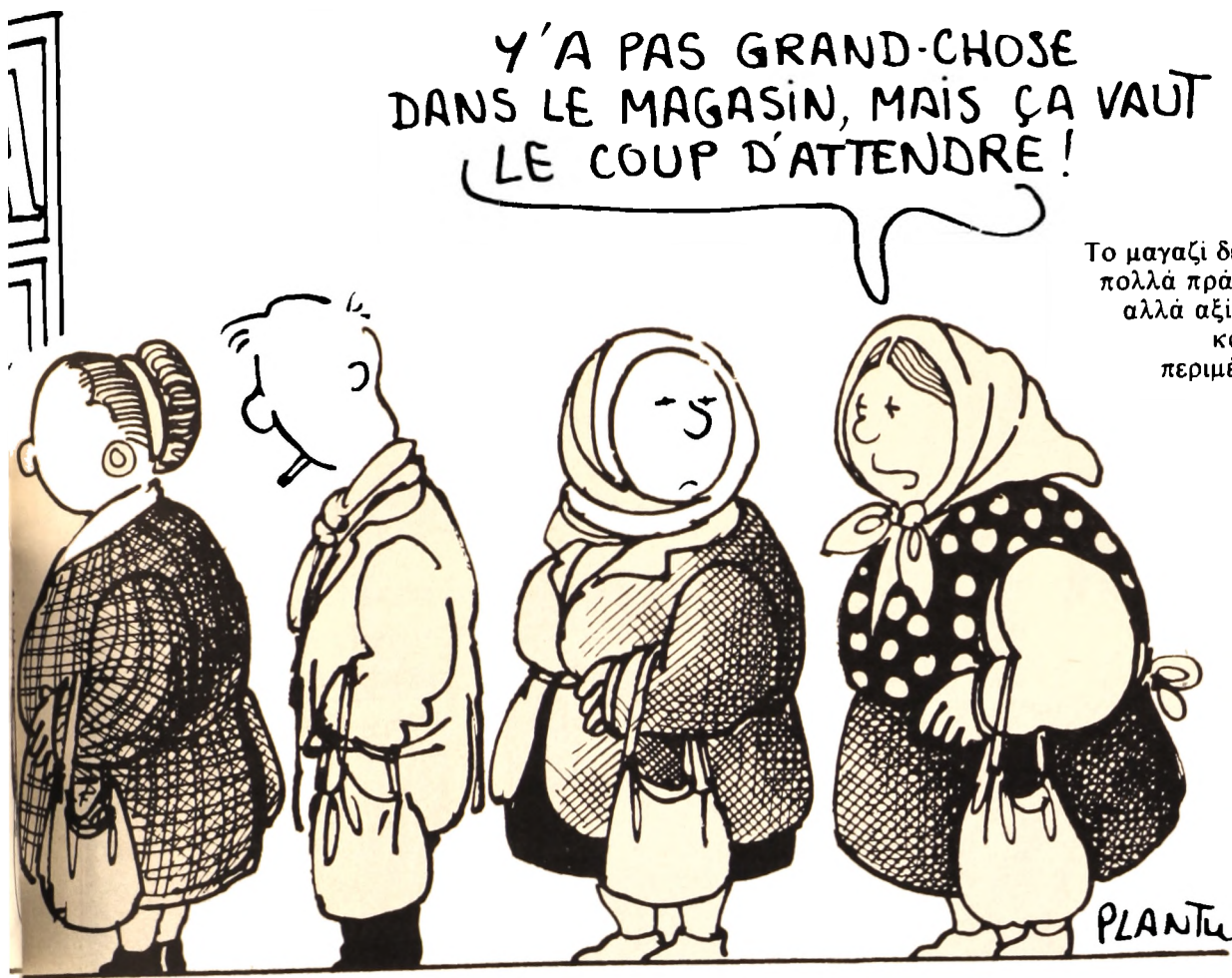
Οι βιομηχανικές κοινωνίες

Κατά συνέπεια, ο *Parsons* θεωρεί ότι οι βιομηχανικές κοινωνίες, που δεν κατέφεραν να εγκαθιδρύσουν κοινοβουλευτική δημοκρατία, δεν είναι απλώς διαφορετικές από τις δυτικές καπιταλιστικές κοινωνίες, αλλά πιο αρχαϊκές. Γράφει σχετικά:

«Η κομμουνιστική ολοκληρωτική οργάνωση προβλέπω ότι θα αποδειχθεί ασταθής και είτε θα προσαρμοστεί προς τη γενική κατεύθυνση ενός δημοκρατικού πολιτεύματος με εκλογές και πολυκομματισμό ή θα “οπισθοδρομήσει” γενικά σε λιγότερο προηγμένες και, πολιτικά, λιγότερο αποτελεσματικές μορφές οργάνωσης...».

Όταν πρωτοδημοσιεύθηκαν τα επιχειρήματα αυτά στα μέσα της δεκαετίας του '60 —περίοδο την οποία χαρακτήριζε η άνοδος του αλτσεριανού μαρξισμού και η εύκολη απόρριψη της κοινωνιολογίας του *Parsons* ως κενής, στατικής και συντηρητικής— επικρίθηκαν ως εθνοκεντρικά και αφελή. Το να χαρακτηρίζει κανείς από τη μια τις «σοσιαλιστικές» κοινωνίες του σοβιετικού μπλοκ ως αναπτυξιακά καθυστερημένες και από την άλλη να τοποθετεί τις δυτικές δημοκρατίες στην κορυφή της εξελικτικής κλίμακας, έμοιαζε τότε σαν απροκάλυπτη ψυχροπολεμική προπαγάνδα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις αρχές της ίδιας δεκαετίας είχε αρχίσει η

Σκίτσο του Plantu από τη Monde.

συζήτηση για τη θέση της *σύγκλισης*² που υποστήριζε ότι υπήρχε αφανής τάση των κοινωνικών δομών των καπιταλιστικών και σοσιαλιστικών βιομηχανικών χωρών να συγκλίνουν λόγω της ομοιότητας της τεχνολογικής τους υποδομής.

Φυσικά, οι επικριτές της θέσης αυτής τόνιζαν ότι οι δύο κοινωνίες παρουσίαζαν θεμελιώδεις διαφορές στο επίπεδο της οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής κοινωνικής οργάνωσης. Οι τροχιές τους ήταν διαφορετικές.

Η ανάλυση του *Parsons* προφανώς συνεπάγεται την απόρριψη και των δύο αυτών αντιθετικών θέσεων. Θεωρούσε ότι οι κομμουνιστικές κοινωνίες δεν ήταν ποιοτικά διαφορετικές από τις καπιταλιστικές αλλά πάνω από όλα πιο *αρχαϊκές*, δηλαδή από εξελικτική άποψη βρίσκονταν σε χαμηλότερο επίπεδο διαφοροποίησης και προσαρμοστικής ικανότητας. Επομένως, οποιαδήποτε μείωση των διαφορών μεταξύ των δύο συστημάτων αποτελούσε *μονόδρομο* κι έτσι αν οι κομμουνιστικές κοινωνίες ήθελαν να αποφύγουν την περιθωριοποίησή τους θα εξαναγκάζονταν να κάνουν ανοίγματα και να υιοθετήσουν πιο φιλελεύθερες και δημοκρατικές μορφές οργάνωσης.

Τα όρια του εκσυγχρονισμού εκ των άνω

Παρά την προβληματική φύση των εννοιών της διαφοροποίησης και της

προσαρμοστικής ικανότητας νομίζω ότι η ανάλυση του *Parsons* μας δίνει εξαιρετικά χρήσιμες ιδέες για να καταλάβουμε τις πρόσφατες εξελίξεις στις χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Είναι γεγονός ότι ο *Parsons* προέβλεψε την πορεία των γεγονότων με ακρίβεια και θεωρητική αυστηρότητα.

Επί πλέον τα επιχειρήματά του θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και στο επίπεδο της κοινωνικο-οικονομικής οργάνωσης. Από μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή προοπτική μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο *εκσυγχρονισμός εκ των άνω* —που ακολούθησαν οι τσαρικές κυβερνήσεις, στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, και ώθησε σε γκροτέσκα άκρα η σταλινική εκβιομηχάνιση— έφερε αποτελέσματα στα αρχικά στάδια, όταν πρωταρχικός σκοπός ήταν η δημιουργία βαρειάς βιομηχανίας.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι παρά το τεράστιο ανθρώπινο κόστος η σταλινική εκβιομηχάνιση και ο σχεδιασμός κατάφεραν να κάνουν τη Σοβιετική Ρωσία υπερδύναμη. Ωστόσο, οι αλλαγές που συνετελέσθησαν στη συνέχεια στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας και η μετακίνηση από τη βαρειά βιομηχανία και το φορντικό μοντέλο μαζικής παραγωγής της συσσώρευσης κεφαλαίου στις υπηρεσίες, στην ευλύγιστη εξειδίκευση και τις άλλες γνωστές τάσεις της μετα-φορντικής εποχής, απέδειξαν τις ανεπάρκειες της σοβιετι-

κής οικονομίας και την ανικανότητά της να αντιμετωπίσει τις καινούργιες πραγματικότητες.

Οι παράγοντες αυτοί, σε συνδυασμό με τους πολιτικούς, που αναφέρθηκαν πιο πάνω, και με την *περεστρόικα* η οποία απελευθέρωσε εθνικιστικά αισθήματα βίαια καταπιεσμένα μέχρι τότε, διαφωτίζουν σε σημαντικό βαθμό την αιφνίδια κατάρρευση των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης.

Συμπέρασμα

Πιστεύω ότι η έννοια του «δημοκρατικού συνδέσμου» του *Parsons* ως ένα *εξελικτικό καθολικό στοιχείο*, διασαφηνίζει σημαντικά τη φύση των δημοκρατικών αλλαγών στην Ανατολική Ευρώπη. Η άποψη σύμφωνα με την οποία ότι η δυτική κοινοβουλευτική δημοκρατία, δεν είναι μια ιστορική ιδιαιτερότητα των δυτικών κοινωνιών αλλά μια καθολική και αναγκαία (αν και όχι επαρκής) προϋπόθεση για την αποτελεσματική προσαρμογή και επιβίωση στο σύγχρονο κόσμο, επισημαίνει μερικές αιτίες που εξηγούν την εκπληκτική κατάρρευση των αυταρχικών καθεστώτων σε πολλές *βιομηχανοποιημένες* χώρες σε όλο τον κόσμο.

Δεν θα έπρεπε ωστόσο να κλείσουμε τα μάτια μας μπροστά στις άλλες μεγάλες αδυναμίες του συνολικού θεωρητικού σχήματος του *Parsons*, όπως τον υπερ-συστημικό χαρακτήρα του και την εννοιολόγηση των κοινωνικών αξιών κατά τρόπο που να παρουσιάζονται ως ουδέτερες οντότητες οι οποίες διακανονίζουν όλες τις εξελίξεις πίσω από την πλάτη των φορέων δράσης.

Δεν υπάρχει επίσης αμφιβολία ότι δεν είναι δυνατόν να εξαλειφθούν ολοσχερώς ορισμένες βασικές έννοιες του εξελικτισμού από κάθε σοβαρή προσπάθεια κατανόησης του πώς πολύπλοκες κοινωνίες συγκροτούνται, αναπαράγονται και μετασχηματίζονται.

1. T. Parsons, "Evolutionary Universals in Society", άρθρο στην *American Sociological Review*, 1964, τ. 29, σελ. 339-357.

2. Kerr C., Dunlop J. Harbison F., and Mayers C., *Industrialism and Industrial Man*, Λονδίνο, Heinemann, 1962.

• Το άρθρο του καθηγητή στο *London School of Economics and Political Sciences*, Νίκου Μουζέλη, δημοσιεύεται για πρώτη φορά στο ANTI με συντετμημένη μορφή.

Ανατολική Γερμανία:

Το τίμημα της αμαρτίας

του Νίκου Χειλά

Όταν το φθινόπωρο του 1989 κάθε δεύτερος Ανατολικογερμανός ετοίμαζε τις βαλίτσες του για τη Δύση η αμηχανία ήταν γενική. Τι θα 'πρεπε να γίνει για να ανακοπεί αυτό το πελώριο και ανεπιθύμητο, σε Ανατολή και Δύση, κύμα φυγής; Την πιο φαινή ιδέα είχε ένας Ανατολικογερμανός γελοιογράφος, που παρότρυνε τους Ανατολικογερμανούς μανάτζερς, να σταματήσουν να παράγουν βαλίτσες.

Σήμερα, μόλις κάτι περισσότερο από ένα χρόνο αργότερα, η πραγματικότητα έχει ξεπεράσει τη γελοιογραφία. Η παραγωγή βαλιτσών έχει κατέβει στο μηδέν. Όχι ότι η φυγή προς τη Δύση έχει σταματήσει —κάθε άλλο μάλιστα. Η κατάργηση των ενδογερμανικών συνόρων, που επισημοποιήθηκε με την Ένωση των δύο γερμανικών κρατών, την 3η Οκτωβρίου 1990, έδωσε νέα ώθηση στην εσωτερική μετανάστευση. Ο πλούτος της Δύσης έλκει τους Ανατολικογερμανούς σαν μαγνήτης. Μόνο που στη διακίνησή τους δεν χρησιμο-

ποιούν πια τα χαρτοκούτια των «λαϊκών» επιχειρήσεων, αλλά βαλίτσες της ADIDAS και άλλων δυτικογερμανικών фирμών.

Δεν πρόκειται όμως μόνο για τις βαλίτσες. Τα ράφια των μαγαζιών της πρώην χώρας - πρότυπου του υπαρκτού σοσιαλισμού έχουν κατακλυσθεί από μήνες με δυτικογερμανικά προϊόντα. Τα ανατολικογερμανικά, είτε καλά, είτε όχι, δεν έχουν πια την παραμικρή ζήτηση. Αυτό αφορά ακόμα και είδη διατροφής, των οποίων η ποιότητα είναι τουλάχιστον εφάμιλλη με εκείνη των δυτικών, όπως τυρί, βούτυρο και γάλα. Οι Ανατολικογερμανοί έχουν πάψει να τα βάζουν στο στόμα τους. Προτιμούν τα πολύ πιο ωραία συσκευασμένα αλλά και πολύ πιο ακριβά γαλακτερά της άλλης Γερμανίας. Το αποτέλεσμα είναι το κλείσιμο των περισσότερων γαλακτοκομικών επιχειρήσεων.

Τη χρεωκοπία της βιομηχανίας καταναλωτικών ειδών ακολουθεί η κατάρρευση της βαρειάς βιομηχανίας. Το 90% της παραγωγής αυτο-

κινήτων έχει διακοπεί ή πρόκειται να διακοπεί σύντομα. Το υπόλοιπο 10% θα συνεχισθεί υπό την κηδεμονία του δυτικογερμανικού κεφαλαίου. Ανάλογες μειώσεις παρατηρούνται και στον κλάδο της ηλεκτρονικής και της χημείας. Μόνο τα μοναδικά στο είδος τους προϊόντα, όπως οι φωτογραφικές μηχανές ZEISS, «αντέχουν».

Σταγόνα στον ωκεανό. Από τα 8.500 περίπου «KOMBINATE» της DDR, δηλαδή τα μεγάλα εργοστάσια, που, εναντίον κάθε οικονομικής λογικής, αποτελούσαν «αυτάρκειες» ενότητες (παρήγαγαν εκτός από τα τελικά προϊόντα και τα εξαρτήματα και εργαλεία που ήταν αναγκαία για την παραγωγή) τα μισά θα έχουν κλείσει μέχρι το τέλος του 1990. Το 1991 προβλέπεται νέο κύμα χρεωκοπιών. Ο πάλαι ποτέ οικονομικός κολοσσός, η δέκατη κατά σειρά βιομηχανική δύναμη στον κόσμο, όπως διατυμπάνιζε μέχρι πέρσι ο πρώην δικτάτορας της χώρας Έριχ Χόνεκερ, κινδυνεύει να γίνει «χώρα» του Τρίτου Κόσμου.

Υπάρχει σήμερα μια πολύ διαδεδομένη και όχι εντελώς ξεκάφωτη εξήγηση του φαινομένου. Σύμφωνα με αυτήν οι Ανατολικογερμανοί σιχαίνονται εαυτούς και αλλήλους, λόγω της μακρόχρονης ανοχής που επέδειξαν έναντι του σταλινικού καθεστώτος. Αντιδρούν λοιπόν στην ανάγκη της αυτοκάθαρσης με ένα ιδιότυπο τρόπο «φυγής». Όχι μόνο εγκαταλείπουν τον τόπο τους, αλλά και περιφρονούν τα προϊόντα των ιδίων των χεριών τους. Η οικονομική κρίση είναι συνέπεια της ψυχολογικής κρίσης.

Μια τέτοια εξήγηση δεν φτάνει βεβαίως για να ερμηνεύσει το εύρος της καταστροφής. Μια από τις βασικές αιτίες είναι σίγουρα η εγκληματικά ανεύθυνη διαχείριση του προηγούμενου καθεστώτος. Ακόμα και στην ολιγόμηνη περίοδο της κυβέρνησης του Χανς Μόντρωφ, με ή χωρίς συμμετοχή της αντιπολίτευσης, ελάχιστες επιχειρήσεις κατώρθωσαν να ξεπεράσουν τις «δομικές» τους αδυναμίες.

Όμως το γενικό «κραχ» θα μπορούσε σίγουρα να αποφευχθεί, εάν η Βόννη έδινε εκείνη τη βοήθεια, που είχε υποσχεθεί και μπορούσε να δώσει. Από τα 700 δισεκατομμύρια μάρκα, που είναι σύμφωνα με χονδρικούς υπολογισμούς αναγκαία για να ορθοποδήσει η ανατολικογερμανική οικονομία, δεν έχουν δοθεί μέχρι τώρα από τη Δύση περισσότερα από μερικές δεκάδες. Οι επιχορηγήσεις αναμένεται μάλιστα να μειωθούν δραστικά μετά τις πανγερμανικές εκλογές, της 2ας Δεκεμβρίου, όταν θα πάψει να υφίσταται η ανάγκη της «εξαγοράς» ψήφων. Ο υπουργός Οικονομικών Τέο Βάιγκελ αρνείται να δώσει το πράσινο φως για νέες φορολογίες για την χρηματοδότηση των ελλειμμάτων —παρά τις επείγουσες εκκλήσεις, που απευθύνουν οι κομματικοί φίλοι και νυν πρωθυπουργοί στα τέσσερα από τα πέντε κρατίδια της πρώην Ανατολικής Γερμανίας.

Ακόμα πιο συγκρατημένο φαίνεται το δυτικογερμανικό κεφάλαιο. Αν και οι βασικοί όροι του —ιδιωτικοποίηση, πάγωμα μισθών, κλπ.— εκπληρώθηκαν στο ακέραιο, οι νέες επενδύσεις έχουν ακόμα «διερευνητικό» χαρακτήρα. Οι πρόσφατες επενδύσεις της Φολκσβάγκεν, της Ντάιμλερ Μπεντς και ορισμένων άλλων μονοπωλίων εξασφαλίζουν μερικές δεκάδες χιλιάδες θέσεις εργασίας. Δεν μπορούν, όμως να ανακόψουν το κύμα των μαζικών απολύσεων, που μεγαλώνει καθημερινά. Ήδη

σήμερα θεωρείται ότι η ανεργία θα ανέλθει στα 3-4 εκατομμύρια —σε σύνολο ενεργού πληθυσμού οκτώ εκατομμυρίων ατόμων.

Αν, στην όλη διαδικασία της Ένωσης, μπορεί να γίνει λόγος για «ρεβανσισμό», για «εκδίκηση» της Δύσης σε βάρος των ηττημένων αντιπάλων της, τότε αυτό αφορά κυρίως τον οικονομικό τομέα. Η εντύπωση που κυριαρχεί είναι ότι οι δυτικοί κεφαλαιούχοι επιβραδύνουν επιτηδες την κατάληψη των νέων αγορών. Όχι επειδή δεν τους συμφέρει, αλλά επειδή προφανώς επιδιώκουν και μια «πολιτική» επιτυχία —τόσο απέναντι στους εργαζόμενους της DDR, που τους βλέπουν έτσι κι αλλιώς σαν «Μεσσίες», όσο απέναντι στους «δικούς» τους, τους Δυτικογερμανούς, στους οποίους θέλουν να αποδείξουν, μια για πάντα, πόσο τέλειο είναι το δικό τους και πόσο λανθασμένο κάθε άλλο σύστημα. Εξ άλλου δεν έχουν λόγο να βιάζονται. Ακόμα και οι λίγες επενδύσεις που κάνουν είναι υπεραρκετές για να κρατούν σε «έξαψη» την οικονομία. Σε μια εποχή κατά την οποία όλες οι μεγάλες βιομηχανικές

απίθανο, ότι θα κατορθώσει να πάρει εκείνο το 5% των ψήφων, σε πανγερμανικό επίπεδο, που είναι αναγκαίο για την είσοδό του στη Μπούντεσταγκ. Εισμάτην προσπαθούν ορισμένοι, όπως ο οικοσοσιαλιστής Τόμας Έμπερμαν από το Αμβούργο, να δικαιολογήσουν τα αδικαιολόγητα. «Ένα αριστερό κόμμα κάνει πολύ καλά που προσπαθεί να ξεγελάσει την εφορία ή το τελωνείο, αφού στόχος του είναι η καταπολέμηση του αστικού κράτους», απεφάνθη ο Έμπερμαν όταν έγινε γνωστό το σκάνδαλο. Πώς θα αποκτήσει όμως αξιοπιστία ένα κόμμα που δεν κάνει τίποτα άλλο απ' ό,τι και ο σταλινικός του πρόκατοχος, δηλαδή συσσωρεύει πλούτη με μεθόδους που προσβάλλουν το κοινό περί δικαίου αίσθημα;

Ένα χρόνο μετά την πτώση του σταλινικού καθεστώτος η αποσύνθεση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Όπως και εκείνη των «υπαρκτών σοσιαλιστών». Εκατοντάδες χιλιάδες μέλη του έχουν πάει στα σπίτια τους ή έχουν προσχωρήσει στα «αστικά» κόμματα. Αναρίθμητοι μάντζερς, των μέ-

Οι κάτοικοι της Ανατολικής Γερμανίας αποδεχόμενοι, θελητά ή αθέλητα, σαράντα χρόνια σταλινισμού, προφανώς «αμάρτησαν». Οι δυτικοί επιχειρηματίες είναι πρόθυμοι να τους συγχωρέσουν. Όχι βέβαια αμέσως. Το πλήρωμα του χρόνου θα έλθει μάλλον σε 3-5 χρόνια. Μέχρι τότε οι Ανατολικογερμανοί θα έχουν τη δυνατότητα να γευθούν και από την δυτική πλευρά «τί εστί βερούκοκο».

χώρες, αρχίζοντας από τις Ηνωμένες Πολιτείες, γλιστρούν σε μια βαθιά ύφεση, η Γερμανία, όπως έγραφε η δυτικογερμανική FAZ, συνεχίζει ατάραχη το BOOM της.

Η πολιτική που κάνουν οι επιχειρηματίες είναι παντως πολύ πιο επιτυχημένη από τις επιχειρήσεις ορισμένων αριστερών πολιτικών. Η προσπάθεια των ιδυνόντων του κόμματος του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού, PDS, διαδόχου του πρώην παντοδύναμου σταλινικού SED, να εξάγουν παράνομα στη Σοβιετική Ένωση 107 εκατομμύρια μάρκα, έδωσε της χαριστική βολή στα σχέδια του κόμματος να γίνει το πρώτο γνήσιο αριστερό κόμμα στο γερμανικό κοινοβούλιο. Η αξιοπιστία του έχει τρωθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε θεωρείται

χρι προ ολίγου κρατικών επιχειρήσεων, έχουν ενταχθεί ψυχή τε και σώματι στις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Παρά τις αξιολογικές εστίες αντίστασης, ενός μέρους της ηγεσίας του PDS περί τον Ικρέγκορ Ικούζι, του κόμματος Συμμαχία '90 και των Πράσινων, ή «παλινόρθωση», δηλαδή ή εξομίωση με τη Δυτική Γερμανία, προχωρά ακάθεκτη. Οι κάτοικοι της Ανατολικής Γερμανίας αποδεχόμενοι, θελητά ή αθέλητα σαράντα χρόνια σταλινισμού, προφανώς «αμάρτησαν». Οι δυτικοί επιχειρηματίες είναι πρόθυμοι να τους συγχωρέσουν. Όχι βέβαια αμέσως. Το πλήρωμα του χρόνου θα έλθει μάλλον σε 3-5 χρόνια. Μέχρι τότε οι Ανατολικογερμανοί θα έχουν τη δυνατότητα να γευθούν και από τη δυτική πλευρά «τι εστί βερούκοκο».

Η αυτοκτονία του Φαντέγιεφ

Στα τέλη του περασμένου μήνα δημοσιεύτηκε στη Μόσχα το γράμμα που έστειλε το 1956, βάζοντας τέρμα στη ζωή του, ο συγγραφέας Αλέξανδρος Φαντέγεφ, πρώτος γραμματέας επί σειρά ετών των Σοβιετικών συγγραφέων. Το δημοσιεύουμε μαζί με ένα σχόλιο που ζητήσαμε από το Μήτσο Αλεξανδρόπουλο.

Τριάντα τέσσερα χρόνια έχουν περάσει από την αυτοκτονία του Φαντέγεφ (Μάιος του 1956). Η εξήγηση τότε από την κυβέρνηση του Χρουσόφ αναφερόταν με δυο κουβέντες στον αλκοολισμό του και το γράμμα που άφησε για την Κεντρική Επιτροπή του Κομμουνιστικού κόμματος, ως αυτές τις μέρες που μαθαίνουμε ότι το δημοσίεψαν οι εφημερίδες στη Μόσχα, κρατήθηκε αυστηρά απόρρητο. Αλλά μ' έναν περιέργο τρόπο κυκλοφορούσαν από δω κι από κει κάποιες αδέσποτες φράσεις που προκαλούσαν αμφιβολίες. Τώρα βλέπουμε ότι πράγματι αντλούνταν από την πηγή —αυτό σαν ένα σχόλιο στην ατμόσφαιρα της εποχής.

Λίγοι τώρα θα θυμούνται τον Φαντέγεφ. Ήταν ένας από τους πιο προικισμένους Ρώσους πεζογράφους που εμφανίστηκαν μετά την επανάσταση. Το σπουδαιότερο μάλλον —μαζί με τον Σόλοχοφ— επικό ταλέντο, μεταξύ εκείνων που βγήκαν από τη φωτιά του πολέμου με το όπλο στο ένα χέρι και στο άλλο την πένα τους. Η δική του πένα έδωσε ένα καλό μυθιστόρημα, την «Καταστροφή», από τα καλύτερα της δεκαετίας του '20. Ήταν ένα έργο με εκείνα τα αδρά χαρακτηριστικά που αμέσως μεταλαμπαδεύονται στην τέχνη από μια στιγμή ιστορικής έξαρσης για να την κρατήσουν ζωντανή στη μνήμη και στη συνείδηση των ανθρώπων, να μνημειωθούν κάποια ασυνήθιστα γεγονότα, αλλά πολύ περισσότερο ο χαρακτήρας του ανθρώπου, όταν δοκιμάζεται σε περιστάσεις εξαιρετικές από την τραγική μοίρα.

Έγραψε επείτα κι άλλα βιβλία ο Φαντέγεφ, αλλά οι αξιολογες αρετές του πήγαν αλλού —στους ιδεολογικούς, για την ακρίβεια παραταξιακούς, αγώνες και στις διοικητικές μεθοδεύσεις. Μ' ένα λόγο ο Φαντέγεφ έγινε κι έμεινε ως το τέλος δεξί χέρι του Στάλιν στα ζητήματα κυρίως της τέχνης. Άδικο όμως θα ήταν να τον πει κανείς σταλινικό και να βάλει μια τελεία. Δεν του έλειπε καθόλου ο χαρακτήρας και ο ανδρισμός —και φαίνεται πως ήταν και ο μόνος που και ενώπιον του Στάλιν έλεγε αυτά που νόμιζε ότι έπρεπε να ειπωθούν. Και μετά ήταν και ο μόνος που έδωσε μια γενναία λύση στο ηθικό του πρόβλημα.

Επιγραμματικά, από όσα έχω ακούσει, διαβάσει και γνωρίσει, θα έλεγα πως ο Φαντέγεφ δεν ήταν καθόλου ο χειρότερος και πάντως το χειρότερο ήταν ότι και τη λογοτεχνία στην πατρίδα του την έκαναν μονάδα στρατού με δεκανείς, ταγματάρχαιους και στρατηγούς και κάποιος έπρεπε να τη συντάσσουν και να την στοιχίζουν ανάλογα με τα γαλόνια που έφερε ο καθένας και μ' έναν κυρωτικό μηχανισμό στο χέρι, που, αν ήθελε, μπορούσε να σου πάρει και την ανάσα ή και να δώσει ανάσα σ' όποιον δική του, από τον πατέρα του και τη μητέρα του, δεν είχε.

Η σφαίρα του Φαντέγεφ πήγε ίσα στην καρδιά της κομματικής ηγεσίας του 1956, του Νικήτα Χρουσόφ, και είναι απολύτως κυριολεκτημένος ο χαρακτηρισμός της ως υπερφίαλης κι αδιάβαστης, χαρακτηρισμός που κράτησε τη σημασία του και

Ο Φαντέγεφ με το γιο του

μετά τον Χρουσόφ, όλον αυτόν τον καιρό, ως το τέλος. Η αλαζονεία και η αγραμματοσύνη ρίζωσαν στο σύστημα, έγιναν στοιχεία απαραίτητα για τη λειτουργικότητά του. Και ανέδειξαν στο τέλος κι έναν Λεωνίδα Μπρέζνιεφ. Εδώ ήταν που η ηγετική ξιπασιά, η μακάρια άγνοια της στιγμής και γενικότερα ο πνευματικός —και ο πολιτικός ακόμα— αναλφαβητισμός συνέπεσαν σ' ένα πρόσωπο για να δώσουν, μαζί με την απίθανη δοξομανία του, έναν τύπο αληθινά τερατώδη, έργο της φαντασίας, θα έλεγε κανείς.

Δίχως άλλο τη στάση του Φαντέγεφ απέναντι στους νέους ιθύνοντες την επηρέασε και το πληγωμένο αίσθημα του παλιού καθοδηγητή και η πίκρα του παραμερισμένου. Αυτά του δημιούργησαν προβλήματα επικοινωνίας με τη νέα κατάσταση, οι επισημάνσεις του όμως (αυτές κυρίως, που κρατήθηκαν μυστικές, για την αλαζονεία, την αγραμματοσύνη και το νεοπλουτισμό της εξουσίας) επαληθεύτηκαν και με το παραπάνω και ας του αναγνωριστεί πως ήταν ο πρώτος που μίλησε μετά το θάνατο του Στάλιν.

Θα προσέξει επίσης ο αναγνώστης τους ερεθισμούς που περιέχει αυτό το γράμμα για να ξανασκεφτούμε και τις βλαβερές συνέπειες της εξουσίας για το πνευματικό και κυρίως το καλλιτεχνικό ταλέντο. Βλαβερές και όταν ο προικισμένος άνθρωπος ασκεί ο ίδιος εξουσία και όταν του την ασκούν απάνω

Δε βλέπω να μου μένουν άλλες δυνατότητες ζωής —η τέχνη, στην οποία αφιέρωσα όλη τη ζωή μου, οδηγήθηκε στην καταστροφή από την υπερφίαλη και αδιάβαστη ηγεσία του κόμματος και δεν είναι τώρα δυνατόν να διορθωθεί το κακό. Οι καλύτερες δυνάμεις της λογοτεχνίας καταδικάστηκαν σε φυσική εξόντωση και στην καταστροφή, σε αριθμούς που ούτε θα μπορούσαν να ονειρευτούν οι τύραννοι του τσαρισμού· κι αυτά όλα με την εγκληματική παρότρυνση των κρατούντων. Οι καλύτεροι άνθρωποι της λογοτεχνίας πέθαναν πριν τα χρόνια τους, μα κι όλοι εκείνοι που είχαν κάποιες ικανότητες, έστω μικρές, να δημιουργήσουν αξίες πραγματικές, πέθαναν κι αυτοί προτού φτάσουν τα 40 και τα 50.

Η λογοτεχνία —τα άγια των αγίων— δόθηκε να την κατασπαράξουν, οι γραφειοκράτες και τα πιο καθυστερημένα στοιχεία του λαού· κι από τις πλέον «υψηλές» εξέδρες —όπως αυτές της Συνδιάσκεψης της Μόσχας και του 20ού Συνεδρίου —αντήχησε ένα καινούργιο σύνθημα «Απάνω της!». Ο τρόπος, με τον οποίον ετοιμάζονται να «διορθώσουν» την κατάσταση, προκαλεί αγανάκτηση: συνάθροισαν ένα τσούρμιο αγροίκους, με την εξαίρεση ενός μικρού αριθμού έντιμων ανθρώπων που υποβάλλονται κι εκείνοι στην ίδια κατατρομοκράτηση και δεν μπορούν να βγουν και να πουν την αλήθεια, άλλωστε οι οδηγίες, βαθύτατα αντίθετες στο πνεύμα του Λένιν, καθώς είναι ριζωμένες στις γραφειοκρατικές συνήθειες, τελούν υπό το κράτος της ίδιας πάντα «ματσούκας».

Με τι αίσθημα ελευθερίας κι ενός κόσμου δίχως φραγμούς έμπαινε η γενιά η δική μου στη λογοτεχνία επί Λένιν, από τι απέραντες δυνάμεις έσφυζε η ψυχή και τι ωραία έργα που δώσαμε κι ακόμα θα μπορούσαμε να δώσουμε! Αφού πέθανε ο Λένιν, μας έκαναν πια σκολαροΐδια, μας σκότωναν, μας τρώμαζαν σείοντας την ιδεολογία και τα είπαν αυτά όλα «κομματικότητα» και τώρα, που όλα εκείνα θα μπορούσαν πράγματι να διορθωθούν, τον λόγο έλαβε ο πρωτογονισμός, η αμάθεια —μαζί με μια ξιπασία σε δόσεις εξοργιστικές— εκείνων που όφειλαν να προβούν στις διορθώσεις. Η λογοτεχνία παραδόθηκε στην εξουσία ανθρώπων ατάλαντων, μικρόψυχων και μνησικάκων. Οι ελάχιστοι, που κράτησαν στην ψυχή τους το θείο πυρ, έχουν καταντήσει παρίες, και, λόγω της ηλικίας τους, όπου να 'ναι θα πεθάνουν. Και κανένα κίνητρο πια στην ψυχή για έργο...

Προορισμένος να φτιάξω έργο μεγάλο εν ονόματι του κομμουνισμού, από δεκάξι χρονών μαζί με το κόμμα, με τους εργάτες και τους αγρότες, ευλογημένος από το θεό με ταλέντο αξίας, ένιωθα να με γεμίζουν όλες εκείνες οι υψηλές σκέψεις και τα αισθήματα που μπορούσε να γεννά η ζωή του λαού στη συνάντησή της με τα λαμπρά ιδεώδη του κομμουνισμού.

Αλλά μ' έκαναν ένα υποζύγιο, όλη μου τη ζωή σερνόμουν κουβαλώντας ένα σωρό άχαρα, μάταια βάρη, δουλειές που θα μπορούσε να τις κάνει ο καθένας, δουλειές ατέλειωτες της γραφειοκρατίας. Ακόμα και τώρα, κάνοντας τον απολογισμό της ζωής σου, δεν το αντέχεις να θυμάσαι όλη εκείνη τη σωρεία των κραυγών, των συστάσεων, των νουθεσιών, αλλά και των ιδεολογικών επιτιμήσεων που ρίχτηκαν απάνω μου, απάνω σ' έναν άνθρωπο για τον οποίο ο υπέροχος λαός μας θα είχε κάθε λόγο να περηφανευτεί για την ψυχική ακεραιότητα και την ταπεινοφροσύνη του βαθύτατα κομμουνιστικού μου ταλέντου. Η λογοτεχνία —αυτό το ύψιστο αγαθό της καινούργιας μας ζωής— ταπεινώθηκε, διώχτηκε, εξοντώθηκε. Η αυταρέσκεια των νεόπλουτων, που ξεπετάχτηκαν από τη μεγάλη διδασκαλία του Λένιν, νεόπλουτοι κι όταν ακόμα παίρνουν όρκους στ' όνομά της, έκανε να ξεριζωθεί από μέσα μου κάθε εμπιστοσύνη απέναντί τους γιατί από αυτούς μπορεί να περιμένει κανείς πράγματα πολύ χειρότερα κι από εκείνα του σατράπη Στάλιν. Εκείνος ήταν τουλάχιστον διαβασμένος, ενώ ετούτοι αγράμματοι.

Η ζωή μου ως συγγραφέα χάνει κάθε νόημα και με χαρά μου μέγιστη, σαν μια λύτρωση από αυτούς τους αποτρόπαιους όρους ύπαρξης, όπου με το σωρό πέφτει απάνω σου η παλιανθρωπιά, το ψέμα και η συκοφαντία, φεύγω από τη ζωή αυτή.

Είχα μια τελευταία ελπίδα να μπορέσω να τα πω τουλάχιστον αυτά σ' εκείνους που κυβερνούν το κράτος, αλλά επί τρία χρόνια, παρ' όλες μου τις παρακλήσεις, δεν μπορούν ούτε και να με δεχτούν.

Παρακαλώ να ταφώ δίπλα στη μητέρα μου.

13.5.56

Αλ. Φαντέγεφ

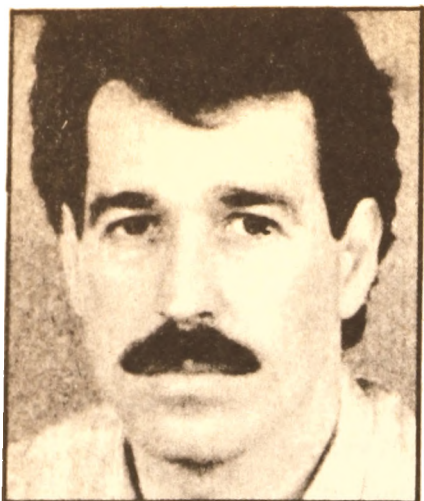
του. Το παράδειγμα του Φαντέγεφ είναι διδακτικό και για το ένα στάδιο και για το άλλο. Κάποιους αυτοχαρακτηρισμούς του μάλλον δεν τους διατύπωσε με τη δέουσα μετριοφροσύνη, πάντως πρέπει με κατανόηση ν' ακουστεί το παράπονό του. Είναι τυπική περίπτωση ο Φαντέγεφ καλού δημιουργού κι ευσυνειδητού αγωνιστή που οι άλλοι, καταχρώμενοι του ενθουσιασμού του και της υπευθυνότητάς του, τον εκμεταλλεύτηκαν και ουσιαστικά τον αχρήστεψαν —τραγωδία πολύ αντιπροσωπευτική για τον κλήρο που έλαχε σε πάρα πολλούς χαρισματικούς ανθρώπους κάποιων γενεών.

Εξίσου όμως αξιοπρόσεχτο το γράμμα του και με όσα δεν λέει. Ασφαλώς ο Φαντέγεφ εκεί που μιλά για τα χρόνια του Στάλιν, θα έπρεπε κάποια ρήματα να τα χρησιμοποιούσε σε πρώτο πρόσωπο. Ο ίδιος δεν υπήρξε μόνον θύμα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν είχε υποστεί «την ίδια κατατρομοκράτηση» και δεν έζησε τους ίδιους κινδύνους και τη φοβερή φθορά του ταλέντου του. Πάντως όλη εκείνη την εποχή την πέρασε με το άλλο μέρος, είχε δραστήρια —και πολύ κρίσιμη— συμμετοχή σε χιλίες δυο υποθέσεις που έληξαν τραγικά για πολλούς συναδέλφους του. Κι άλλη μια φορά βλέπει κανείς πόσο ταλαιπωρήθηκε, παραμορφώθηκε και ουσιαστικά ατόνησε στις πρακτικές εφαρμογές μιας τόσο ανθρώπινης ιδέας, όπως ο σοσιαλισμός, το αίσθημα του αυτοέλεγχου και της αυτοκριτικής. Θέμα με μεγάλες διαστάσεις —πώς συμβαίνει ένας άνθρωπος, ενώ, από το ηθικό του αίσθημα, τινάζει τα μυαλά του στον αέρα, να αφήνει ωστόσο μες στη σιωπή ό,τι πρώτο θα έπρεπε να γράψει και να υπογραμμίσει...

Σ κέφτομαι το ωραίο του παλιό μυθιστόρημα, Από εκείνο το καλοκαίρι του '56 είχα μείνει με την εντύπωση πως φεύγοντας κάτι θα ξανάβλεπε από τις τελευταίες σκηνές εκείνης της άλλης καταστροφής. Εκεί, σε κάποια στιγμή, ένας από τους ήρωές του, καθηλωμένος μες στον εχθρικό κλοιό, λέει για να δώσει μια άλλη ελπίδα στον εαυτό του: «Θα φύγω, δεν το βαστάω πια, δεν μπορώ να ζήσω άλλο τούτη την άθλια, φριχτή ζωή».

Κάποτε κι ο συγγραφέας ακολουθεί τα βήματα των ηρώων του: μ' αυτά τα ίδια λόγια αρχίζει και τελειώνει το γράμμα του ο Φαντέγεφ.

Μήτσος Αλεξανδρόπουλος

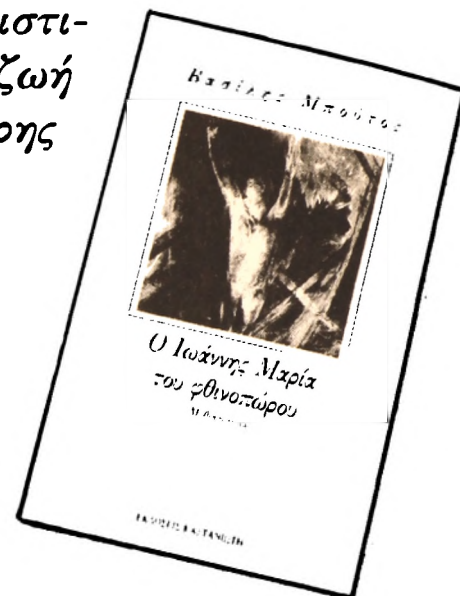
Κυκλοφορεί το νέο βιβλίο του **ΒΑΣΙΛΗ ΜΠΟΥΤΟΥ**

Ο Ιωάννης Μαρία του φθινοπώρου

Ένα σύγχρονο μυθιστόρημα που ανατέμνει με το φαντασιώδες την πραγματικότητα και διαπραγματεύεται, μέσα από την ερωτική (;) περιπέτεια των πρωταγωνιστών, την αιώνια διαμάχη καλού-κακού, την τραγική παρουσία του παράλογου στον ορθολογιστικά δομημένο κόσμο, το ρόλο της ομορφιάς, του Θεού και του έρωτα στη ζωή του νεοέλληνα, που εξακολουθεί να παραμένει παγανιστής και ειδωλολάτρης παρά τη χριστιανική κατήχηση.

Κυκλοφορεί επίσης:

Νυχτερινή αποστασία

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Κυκλοφορεί το νέο βιβλίο της **ΕΛΕΝΗΣ ΛΑΔΙΑ**

Ωρογραφία

Ωρογραφία, η καταγραφή των γεγονότων στις εποχές δηλαδή, είναι ένας γενικός τίτλος για τα δεκαπέντε διηγήματα του βιβλίου, που το καθένα έχει ιδιαίτερο υπότιτλο. Στα διηγήματα αυτά επισημαίνεται η προσπάθεια του ανθρώπου να συλλάβει από διαφορετικούς δρόμους το συμπαντικό μυστήριο και θαύμα και να βρει μέσα από αρχετυπικά και προσωπικά σύμβολα, από μυθολογικά και σύγχρονα συμβάντα, «το μυστικό» που θα 'δινε ένα νόημα και μια άλλη ποιότητα στην καθημερινή του ζωή.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Κυκλοφορεί:

ΕΡΜΑΝ ΕΣΣΕ

Το παιχνίδι με τις χάντρες

Ένα μυθιστόρημα, η δράση του οποίου τοποθετείται στο απώτερο μέλλον και αποτελεί τη συμπύκνωση, μα και επιτομή, ολόκληρου του ευ-

ρωπαϊκού πνεύματος που οδήγησε, με τον άτεγκτο ορθολογισμό του, στις ανθρωποσφαγές του Α' και του Β' Παγκόσμιου Πολέμου.

Κυκλοφορούν επίσης:

Σιντάρτα
Πήτερ Κάμεντσιντ
Ταξίδι στην Ανατολή
Κνουλπ
Γερτρούδη
Ροσάλντε
Κάτω από τον τροχό
Ο λύκος της στέπας

Ταξίδι στη Νυρεμβέργη
Ντέμιαν
Νάρκισσος και Χρυσόστομος
Το τελευταίο καλοκαίρι του Κλίνκσορ
Παράξενα νέα από κάποιο άλλο άστρο
Ο Βροχοποιός — Ο Εξομολογητής — Ινδική βιογραφία
Το νησί του ονείρου και άλλα διηγήματα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Κυκλοφορεί

το νέο βιβλίο

της **ΙΩΑΝΝΑΣ ΚΑΡΑΤΖΑΦΕΡΗ**

Η Ώρα του Λύκου

Η Ώρα του Λύκου είναι η ώρα του ονείρου. Ενός ονείρου που μετατρέπεται σε εφιάλτη. Το δημιουργικό ταλέντο της Ι. Κ. ξεπερνάει τον οροθετημένο

χώρο μας και τη συνειδητή μας υποβολή στο όνειρο, την Ώρα του Λύκου.

Κυκλοφορούν επίσης:

Το χαμένο κουμπί
Επιπλωμένα δωμάτια
Μπαζαγιάζι
Οι δύο τελευταίοι
4-2=0
Η ζωή σε τέσσερις πράξεις
Ιστορίες γι' άντρες

Τα κορίτσια της Ερεχθείου
Τέσσερις Πολωνέζες
Καφενείον ο Τέταρτος Κόσμος
Ζευγάρια της Αθήνας
Οι έφηβοι του Κολωνού
Χωρισμένη στα δύο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Γκέργκι
Φότεφ

Το Παράδοξο της Βουλγαρίας

Κανένas στις αρχές της δεκαετίας του '80 δεν ήταν σε θέση να προβλέψει την κατάρρευση του ανατολικοευρωπαϊκού ολοκληρωτικού συστήματος· ούτε, πολύ περισσότερο, τον τρόπο με τον οποίο έγινε. Σίγουρα ο ιστορικός χρόνος έχει τους δικούς του προφήτες. Οι ευκταίες προφητείες όμως δεν άλλαξαν το βαθύτατο σκεπτικισμό όσον αφορά τις δυνατότητες ενός ριζικού μετασχηματισμού της κομμουνιστικής αυτοκρατορίας. Οι επισημονικές προγνώσεις, εξ άλλου, δεν ενέπνευσαν ελπίδες για παρόμοιες αλλαγές. Η κατάρρευση του ανατολικοευρωπαϊκού ολοκληρωτισμού είναι πλέον γεγονός που η παγκόσμια ιστορική σημασία του πρέπει να αναλυθεί βαθύτερα.

Η ιστορική τύχη, μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, επεφύλαξε άσχημο παιχνίδι στη χώρα μου. Μαζί με τις υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η Βουλγαρία βρήκε τη «σοσιαλιστική ελευθερία» της, στη σταλινική υποδούλωση. Οι χώρες αυτές είχαν διαφορετικές κοινωνικοπολιτισμικές και πολιτικές παραδόσεις. Το σταλινικό μοντέλο όμως προκάθρισε, εξ ολοκλήρου, την πολιτική και κοινωνική συμπεριφορά πράγμα το οποίο μας δίνει το κλειδί για να κατανοήσουμε τα γενικά χαρακτηριστικά της πρακτικής αλλά και της ιδεολογικής του νομιμοποίησης.

Είναι γνωστό πώς επεβλήθη το ολοκληρωτικό σύστημα στη Βουλγαρία. Για να κατανοήσουμε όμως συνολικά

την παρούσα εξέλιξη, πρέπει να ρίξουμε μια σύντομη ματιά στο παρελθόν. Σε μια βιομηχανικά και οικονομικά καθυστερημένη χώρα η μεγαλομανία της λεγόμενης σοσιαλιστικής εκβιομηχάνισης αποτυπώθηκε σε συγκριμένες λαϊκιστικές συμπεριφορές καθώς συνοδεύθηκε από θυελλώδη εσωτερική μετανάστευση. Πλατιά κοινωνικά στρώματα έγιναν αντικείμενο ευρύτατης χειραγώγησης. Η χειραγώγηση αυτή ήταν τόσο επιτυχημένη όσο ισχνές ήταν οι δημοκρατικές παραδόσεις της χώρας.

Η γεωπολιτική θέση της Βουλγαρίας χρησιμοποιήθηκε ως πρόσχημα για την όσο το δυνατόν στενότερη εξάρτησή της από την ΕΣΣΔ. Η ιστορική απορία γεννάται από το γεγονός της σχεδόν τεσσαρακονταετούς επικυριαρχίας ε-

νός προσώπου, του Τόντορ Ζίβκωφ. Η μακροχρόνια κυριαρχία του δεν ήταν αποτέλεσμα συμπτώσεων. Αυτός ο αμόρφωτος άνθρωπος ήταν μακιαβελιστής πρώτης τάξεως. Ο ίδιος και το σύστημά του στηρίχθηκαν αφ' ενός στην υποκρισία, τον κυνισμό, την πονηριά και αφ' ετέρου στην αδίστακτη εξόντωση κάθε, έστω και σε εμβρυακή μορφή, προσπάθειας για διαφορετική σκέψη.

Η οικονομική εξαθλίωση η ηθική εξαχρείωση σημαντικών στρωμάτων του πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένης, δυστυχώς, και της διανοήσης, το καθεστώς Ζίβκωφ και το κομμουνιστικό κόμμα δεν επέτρεψαν να αναπτυχθεί αντιπολιτευτικό κίνημα, όπως αυτό συνέβη σε άλλα ευρωπαϊκά ολοκληρωτικά καθεστώτα. Παρ' όλα αυτά, στο λυκόφως του καθεστώτος Ζίβκωφ, η ατμόσφαιρα στην Βουλγαρία ήταν εύφλεκτη. Τώρα, πλέον, είναι δύσκολο να πούμε πώς θα εξελισσετο η κατάσταση, αν οι άνθρωποι του δικτάτορα δεν επιχειρούσαν το πραξικόπημα της 10ης Νοεμβρίου 1989.

Ο επί πολλά χρόνια υπουργός του δικτάτορα, Πέτερ Μλαντένωφ, όταν ανήλθε στην εξουσία, επεχείρησε να ακολουθήσει γκορμπατσοφική πολιτική. Ταυτοχρόνως η νεαρή αντιπολίτευση αύξησε την επιρροή της στον κόσμο. Με τη συνεχή πίεσή της, και μέσα στον κυκεώνα των κοσμογονικών αλλαγών της Ανατολικής Ευρώπης, το Κομμουνιστικό Κόμμα σιωπηλά αποδέχθηκε την «ταξινόμηση» του συστήματος —όπως πρότειναν ο Ζέλιο Ζέλεφ και η αντιπολίτευση— στον ιστορικό κατάλογο των ολοκληρωτικών συστημάτων.

Η ηγετική ομάδα του κόμματος δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσει γκορμπατσοφική πολιτική. Αντ' αυτής, άλλαξε το όνομα του κόμματος. Τις αλλαγές στην κορυφή του παγόβουνου οι συντηρητικοί κομμουνιστές τις εξέλαβαν ως αλλαγή τακτικής. Εξ άλλου οι ολοκληρωτικές δομές, ουσιαστικά, έμειναν άθικτες. Ο προεκλογικός αγώνας ήταν άνισος. Οι σφυγομετρήσεις της κοινής γνώμης παρουσίαζαν μία παράδοξη εικόνα. Αν και σε υψηλό ποσοστό οι ερωτώμενοι απαντούσαν ότι βρίσκονται σε δύσκολη οικονομική κατάσταση, όμως δήλωναν ότι θα ψηφίσουν το Σοσιαλιστικό Κόμμα.

Η εκλογή του Ζέλιο Ζέλεφ στην προεδρία διαμορφώνει έναν ιδιάτυπο δυϊσμό εξουσίας. Βασικός κορμός της αποδόμησης του ολο-

κληρωτικού συστήματος είναι η διαδικασία αποκομματικοποίησης του στρατού, της αστυνομίας, του διπλωματικού σώματος και της δικαιοσύνης. Το επόμενο βήμα εκδημοκρατισμού του συστήματος θα είναι οι εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση.

Η Βουλγαρία πλέον δεν είναι κομμουνιστικό και ολοκληρωτικό κράτος, αλλά διατηρείται ακόμη το «κομμουνιστικό έλλειμα» σε πολλές πλευρές της πολιτικής ζωής. Προσεγγίζοντας περισσότερο θεωρητικά την πραγματικότητα θα έλεγα ότι στη χώρα μου διαμορφώνεται ένα μεταολοκληρωτικό κοινωνικό σύστημα με ασαφείς ακόμα τις κοινωνικές του αναφορές και διαμεσολαβήσεις.

Η αντιπολίτευση, όπως δείχνουν οι τελευταίες δημοσκοπήσεις, ανακτά έδαφος, αλλά το ενδεχόμενο νέων εκλογών, δεδομένης της οικονομικής ερήμωσης, θα είναι ένα επιπλέον δυσβάστακτο φορτίο. Ο πρόεδρος Ζέλεφ επιδιώκει να γίνουν οι δημοκρατικές αλλαγές με ειρηνικό και κοινοβουλευτικό τρόπο, χωρίς εμφύλια σύγκρουση, η οποία ενδεχομένως θα οδηγήσει σε στρατιωτική δικτατορία.

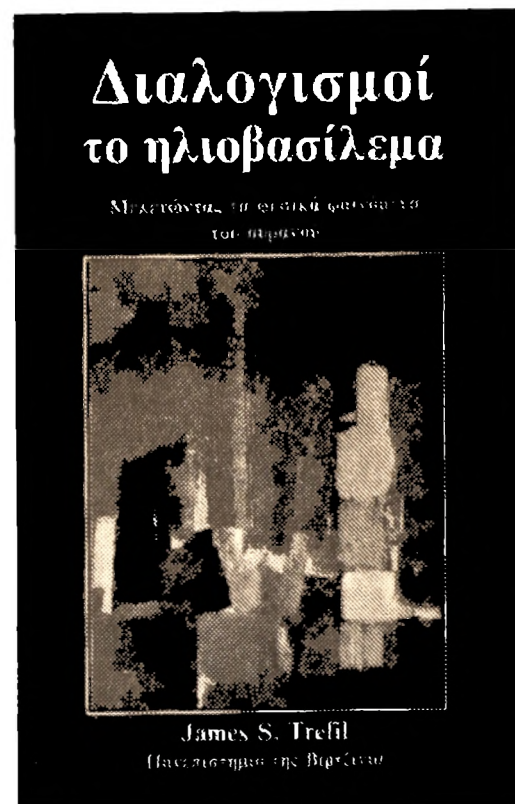
Οι δυσκολίες και ο παράδοξος χαρακτήρας της βουλγαρικής μετάβασης, από τον ολοκληρωτισμό στη δημοκρατία, επικαθορίζονται και από τα εθνικά της προβλήματα, που σε μεγάλο βαθμό είναι κληρονομιά του ολοκληρωτικού συστήματος. Η ορθολογικοποίηση των εξωτερικών σχέσεων, ιδίως στον οικονομικό τομέα, είναι ένα επίσης ιδιαίτερα μεγάλο πρόβλημα. Τεράστια, κοινωνικής τάξης, προβλήματα παρουσιάζει και η πορεία των ιδιωτικοποιήσεων η οποία, αν μη το ξεχνάμε, πραγματοποιείται σε μια κοινωνία στην οποία μέχρι χθες κυριαρχούσε η αρχή «ίσοι στη φτώχεια». Ο πληθυσμός της χώρας τρέμει τον επερχόμενο σκοτεινό και κρύο χειμώνα, με τα άδεια μαγαζιά, την έλλειψη προϊόντων πρώτης ανάγκης, φαρμάκων, τις πελώριες ουρές για βενζίνη κ.α. Ας ελπίσουμε ότι ο λαός θα ξεπεράσει με στωικότητα τη μακριά νύχτα του ολοκληρωτισμού. Ας ελπίσουμε ότι η μετάβαση θα είναι ειρηνική.

● Ο Γκέργκι Φότεφ είναι διευθυντής του Ινστιτούτου Κοινωνιολογίας της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών και στέλεχος της αντιπολίτευσης. Το κείμενο αυτό το έγραψε ειδικά για το ANTI.

Κυκλοφόρησε

James S. Trefil

ΔΙΑΛΟΓΙΣΜΟΙ ΤΟ ΗΛΙΟΒΑΣΙΛΕΜΑ Μελετώντας τα φυσικά φαινόμενα του ουρανού

- Ο Trefil ξεπερνά σχεδόν όλους τους συγγραφείς εκλαΐκευσης της επιστήμης. Ξανά και ξανά, αισθανόμαστε να έχουμε μπροστά μας ένα ζωντανό πρόσωπο που μας μιλά για τον φυσικό κόσμο...

"The New York Times Book Review"

- Ο James Trefil ανήκει σε εκείνη την μικρή ομάδα επιστημόνων που μπορούν όχι μόνο να παρουσιάσουν τις επιστημονικές γνώσεις με απλό τρόπο αλλά και να μεταδώσουν τη συγκίνηση που αυτές προκαλούν...

"Low Angeles Times"

- Ακόμα και όσοι δεν ασχολούνται ιδιαίτερα με τη Φυσική, θα βρουν αυτό το βιβλίο πολύ κατανοητό και ενδιαφέρον... Θα τους κρατήσει ευχάριστη συντροφιά κάποια βράδια...

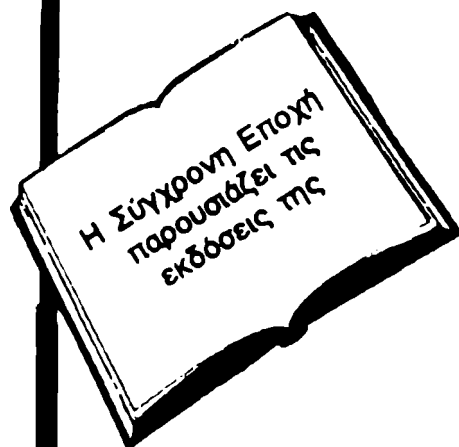
"The Physics Teachers"

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

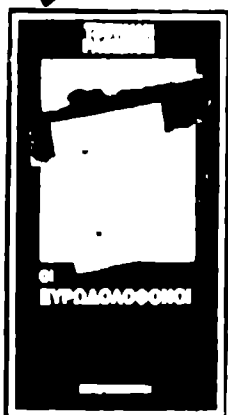
ΕΚΔΟΣΕΙΣ τροχαλία ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Ερμούπολις 5 (παράδος Σκουφά 64)
106 80 Αθήνα, τηλ. 364.64.26

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Από τα αριστουργήματα
των κορυφαίων δημιουργών
της ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Τ.Ζ. ΡΑΘΜΠΟΝ: Οι Ευρωδολοφόνοι

Ρ. ΝΟΓΚΕΡΑΣ: Κι αν αύριο πεθάνω...

Α.ΜΠΕΚ: Ο νέος διορισμός

Λ. ΑΡΑΓΚΟΝ: Οι κομμουνιστές II

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ:

Σ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ:
Κινηματογραφημένες πόλεις

ΜΕΛΕΤΕΣ:

ΧΡ. ΡΟΥΠΑΚΙΩΤΗΣ: Η κρίση
της κοινωνικής ασφάλισης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ Τηλ. 3623649, 3640713

ΣΕ
ΟΛΑ
ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΧΕΡΜΑΝ ΜΠΡΟΧ
Οι Αθώοι

ΕΡΙΚ ΑΜΠΛΕΡ
Υπόθεση Ντελτσώφ

ΓΙΟΖΕΦ ΡΟΤ
Ο ιστός της αράχνης

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ
*Οι δουλειές του κυρίου Ιουλίου
Καίσαρος*

ΑΛΜΠΕΡΤ ΣΤΙΦΤΕΡ
Η φοβερή τροπή των πραγμάτων

ΝΤΑΝΙΕΛ ΝΤΕΦΟΥ
Η πανούκλα στο Λονδίνο

ΕΝΤΓΚΑΡ ΑΛΑΝ ΠΟΕ
Ο Χρυσοκάραβος

ΟΝΟΡΕ ΝΤΕ ΜΠΑΛΖΑΚ
Μια σκοτεινή υπόθεση

ΡΙΚΑΡΝΤΟ ΜΠΑΚΕΛΙ
Ο διάβολος στο Ποντελούνγκο

ΓΙΑΚΟΜΠ ΒΑΣΕΡΜΑΝ
Το χρυσάφι της Καχαμάλα

ΤΟΜΑΣ ΜΑΝ
Τα αλλαγμένα κεφάλια

ΤΟΜΑΣ ΜΑΝ
Τρεις νουβέλες

Α.ΤΟΛΣΤΟΙ, Ο.ΣΟΜΟΦ
Βαμπίρ
Ιστορίες του θαμένου θησαυρού

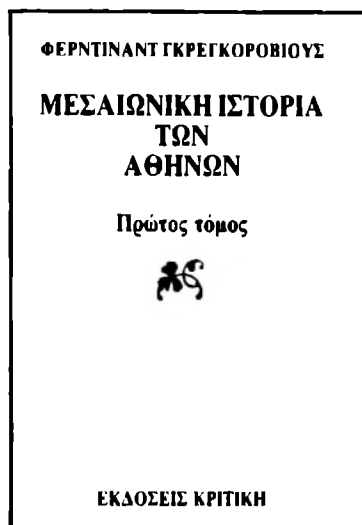
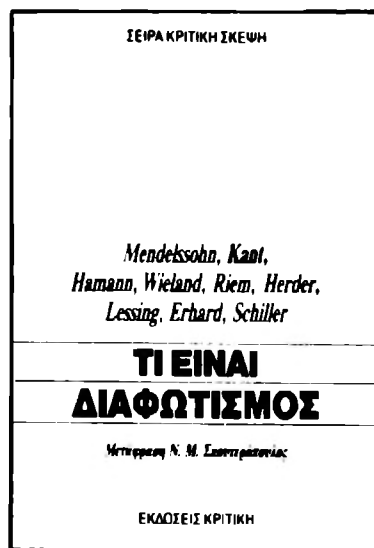
ΓΚΟΓΚΟΛ, ΠΟΥΣΚΙΝ κ.α.
Ρώσικες ιστορίες μυστηρίου

ΙΤΑΛΟ ΚΑΛΒΙΝΟ
*Η μέρα ενός εκλογικού
αντιπροσώπου*

ΝΤΕ ΣΑΝΤ
Ο Δήμιος και το θύμα του

ΣΤΑΝΛΕΥ ΕΛΛΙΝ
Ιστορίες της σκακιάρας

ΧΕΡΜΑΝ ΜΠΡΟΧ
Τσερλίνε

ΣΕΙΡΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

ΜΑΞ ΧΟΡΚΧΑΙΜΕΡ
Η έκλειψη του Λόγου

ΓΚΕΟΡΓΚ ΛΟΥΚΑΤΣ
*Αστική και σοσιαλιστική
δημοκρατία*

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΗΣ
ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗΣ**
*Κοινωνιολογία - Εισαγωγικά
δοχίμια*

ΚΑΡΛ ΣΜΙΤΤ
Η έννοια του Πολιτικού

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ
Για την αξία

ΝΑΤΑΛΙ ΜΟΣΚΟΒΣΚΑ
*Θεωρίες για τις οικονομικές
κρίσεις*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ
*Σχέδιο και αγορά στις
σοσιαλιστικές οικονομίες*

IMMANOUEL KANT κ.α.
Τι είναι Διαφωτισμός

**ΝΤΕΙΒΙΝΤ ΡΙΚΑΡΝΤΟ/ΚΑΡΛ
ΜΑΡΞ**
Αξία και Υπεραξία

ΝΙΚΟΛΑΙ ΜΠΟΥΧΑΡΙΝ
*Η πολιτική οικονομία του
εισοδηματία*

Φ.ΓΚΡΕΓΚΟΡΟΒΙΟΥΣ
Μεσαιωνική Ιστορία των Αθηνών

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ
*Η κρατική διαχείριση της
σημερινής
οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα*

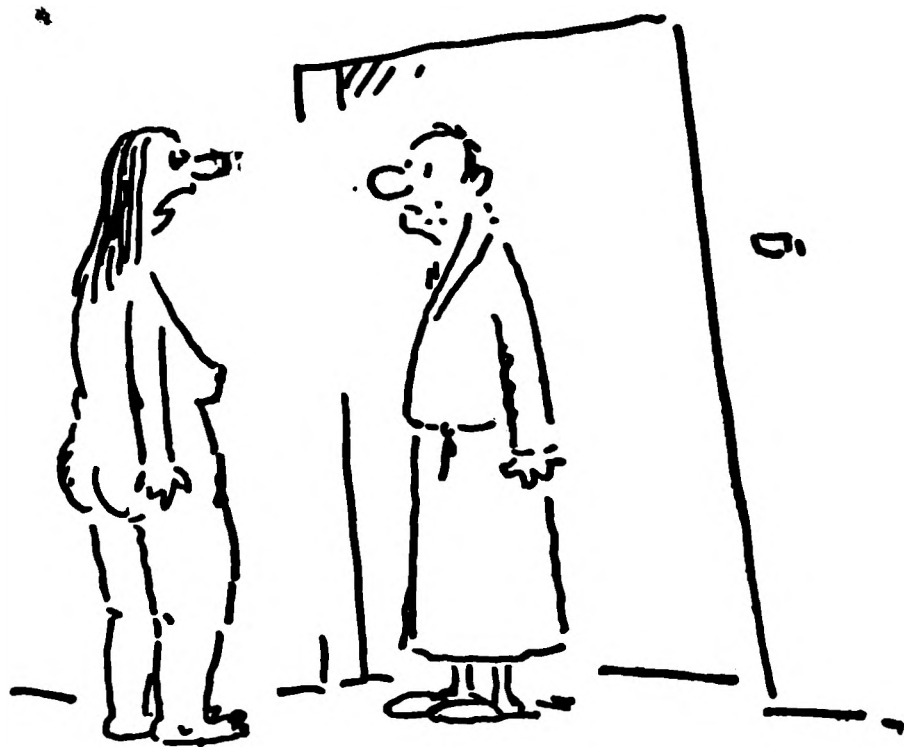
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ (επιμ.)
*Οικονομική κρίση και κρατική
πολιτική: η νεοφιλελεύθερη -
συντηρητική στροφή στην Ελλάδα
σήμερα*

Η Επανάσταση της Λατέρνα Μάτζικα

Ενα ευφυολόγημα ήταν η ταπεινή μου συνεισφορά στην επανάσταση. Φθάνοντας στην Πράγα, την Εβδομή Ημέρα (23 Νοεμβρίου), ενώ ο ρυθμός των αλλαγών ήταν ήδη απίστευτος, συνάντησα τον Βάτσλαβ Χάβελ στην πίσω σάλα της αγαπημένης του ταβέρνας. Του είπα: «Στην Πολωνία χρειάστηκαν δέκα χρόνια, στην Ουγγαρία δέκα μήνες, στην Ανατολική Γερμανία δέκα εβδομάδες· ίσως στην Τσεχοσλοβακία δεν θα χρειαστούν παρά δέκα ημέρες!». () Χάβελ μου έπιασε τα χέρια με κοιτάζε με το ακαταμάχητο χαμόγελό του και ζήτησε να έρθει αμέσως το συνεργείο του *Videojournal* (συνεργείο σαμιζντάτ), που βρισκόταν ακριβώς δίπλα. Με πείσε ευγενικά να επαναλάβω το ευφυολόγημά μου μπροστά στην κάμερα κρατώντας ένα ποτήρι μύρα στο χέρι, και ύστερα ο Χάβελ εξήγησε πώς είχε αντιδράσει: «Εάν μπορούσε να γίνει έτσι, θα ήταν φανταστικό...». Το να κάνεις επανάσταση, είπε, είναι κάτι πολύ εξαντλητικό.

Το τηλεοπτικό συνεργείο φρόντισε αμέσως να βγάλει κόπια στην ταινία, για να μπορέσει να παρουσιαστεί στην τηλεόραση και τους δημόσιους χώρους. Αυτό το χωράτο χρησιμοποιήθηκε σε πολλές συνεντεύξεις από τον Χάβελ και, επειδή το χρησιμοποίησε εκείνος, εγγραψε μια μικρή ιστορία. Το χρησιμοποίησαν και οι τσεχοσλοβακικές εφημερίδες. Ένας εκπρόσωπος της αντιπολίτευσης το επανέλαβε στην τηλεόραση, ακριβώς, πριν από τη γενική απεργία —την Ενδεκάτη Ημέρα. Έγινε, επίσης, πρώτη σελίδα στην πολωνική εφημερίδα της αντιπολίτευσης *Καζέτα Βυμπορτσ*. Το πήρε, ακόμα, και ο δυτικός Τύπος. Και όταν τελικά έφυγα από την Πράγα, τη Δεκάτη-Ενάτη Ημέ-

ΜΑ ΠΩΣ ΔΕΝ Μ' ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΤΕ;
ΕΙΜΑΙ ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΣΑΣ ΤΟΥ 1968!

Vladimir Jiránek, από το *Lettre Internationale*.

ρα, ενώ η επανάσταση βρισκόταν πολύ πριν το τέλος της, ο κόσμος έλεγε: «Βλέπετε, βλέπετε, εμείς σε δέκα ημέρες!». Να, λοιπόν, το μαγικό αποτέλεσμα των στρογγυλεμένων αριθμών.

Αναφέρω αυτή την ιστορία όχι από απλή ματαιοδοξία, αλλά επειδή απεικονίζει ορισμένα χαρακτηριστικά της λαμπρότερης από τις επαναστάσεις του 1989 στην Κεντρική Ευρώπη: την ταχύτητα, τον αυτοσχεδιασμό, τη χαρά και τον απόλυτα κεντρικό ρόλο του Βάτσλαβ Χάβελ, ο οποίος ήταν, ταυτόχρονα, ο σκηνοθέτης, ο δραματουργός, ο διευθυντής θεάτρου και ο κύριος πρωταγωνιστής όλων αυτών —του μεγαλύτερου θεατρικού έργου του. Εγώ δεν ήμουν παρά ένας από τους χιλιάδες που πρόσφεραν το κείμενο...

Γιατί το Νοέμβριο; Η σωστή ερώτηση θα ήταν, μάλλον: γιατί όχι νωρίτερα; Ιστορικά, η Τσεχοσλοβακία ήταν, πριν τον πόλεμο, σαφώς το πιο δημοκρατικό κράτος. Γεωγραφικά, η Πράγα βρίσκεται δυτικά της Βιέννης. Πολιτικά, η Πράγα είναι η μεγάλη πόλη της Κεντρικής Ευρώπης. Η *Άνοιξη της Πράγας* καταστράφηκε από εξωτερικές δυνάμεις. Αλλά το ποτάμι συνέχισε να κυλά κάτω από τη γη. Η άβυσσος που χωρίζει την πραγματική χώρα από τη νόμιμη, τη σουρεαλιστική, την πλαστή —το βασίλειο της λήθης του *Χούζακ*— μεγάλωνε όλο και περισσότερο. Στη διάρκεια των δύο τελευταίων χρόνων, εκείνοι που ήταν έτοιμοι να πουν αυτό που σκέφτονταν είχαν γίνει πολλοί. Σαραντα χιλιάδες υ-

πέγραψαν, μετά την *Ανοιξη*, το μανιφέστο «Λίγες φράσεις». Εκατοντάδες χιλιάδες πιστοί έβαλαν την υπογραφή τους σε κείμενα που ζητούσαν την αποκατάσταση της θρησκευτικής ελευθερίας. Από τη στιγμή που άρχισαν οι αλλαγές στη γειτονική Πολωνία και την Ουγγαρία, υπήρχε η αίσθηση ότι, και στην Τσεχοσλοβακία, η αλλαγή ήταν πλέον θέμα χρόνου.

Και ήταν αλήθεια. Αλλά η Ανατολική Γερμανία προπορεύθηκε. Κι όταν ρωτά κανείς, «γιατί τα πράγματα κύλησαν τόσο γρήγορα στην Τσεχοσλοβακία;» η πιο απλή απάντηση είναι, «επειδή οι Τσέχοι ήταν οι τελευταίοι». Η Ανατολική Γερμανία ήταν η σταγόνα που ξεχύλισε το ποτήρι. Και δεν ήταν μόνον στην τηλεόραση, αν θυμάστε, που φαινονταν αυτές οι αλλαγές, αλλά και στην Πράγα, όταν οι Ανατολικογερμανοί πρόσφυγες συνωστιζόνταν στην πρεσβεία της Ομοσπονδιακής Γερμανίας. Η εθνική υπερηφάνεια είχε αφυπνιστεί.

Τώρα, οι γρήγορες αλλαγές μπορούσαν να πραγματοποιηθούν, επιτρέπονταν και, μάλιστα, ενθαρρύνονταν από τον *Γκορμπατσώφ*. Από τους θεατές του ρεαλιστικού Θεάτρου που σηκώθηκαν αμέσως, το πρώτο Σάββατο, για να χειροκροτήσουν το κάλεσμα σε γενική απεργία των ηθοποιών, από τα πλήθη του κόσμου στην πλατεία Βεντσεσλάς που φώναζαν ρυθμικά «*Ηρθε η ώρα*», από τους δημοσιογράφους που ευθύς αμέσως έγραψαν την αλήθεια, μέχρι τους εργάτες που έκαναν απεργία χωρίς να διστάσουν ούτε στιγμή: όλος ο κόσμος ήταν έτοιμος. Όλος ο κόσμος ήξερε, έχοντας παρακολουθήσει τις εμπειρίες των γειτονικών χωρών, ότι μπορούσε να γίνει και στην Τσεχοσλοβακία ό,τι έγινε και στις άλλες χώρες.

Και πάνω απ' όλα, οι γείτονές τους είχαν δώσει στους Τσεχοσλοβάκους κάποιες ιδέες για τον τρόπο που έπρεπε να ενεργήσουν. Πράγματι, η Τσεχοσλοβακία επωφελήθηκε από μια δεκαετή εμπειρία στην Κεντρική Ευρώπη, της οποίας η τσεχοσλοβακική επανάσταση ήταν το κορυφαίο σημείο. Η Πολωνία ήταν η πρώτη, αλλά έμελε να το πληρώσει ακριβότερα απ' όλους. Η κατάληψη πανεπιστημίων από τους φοιτητές; Προφανώς όπως στην Πολωνία! Η μη-βία; Η «Πρώτη Εντολή» όλων των επαναστάσεων στην Κεντρική Ευρώπη. Μια «στρογγυλή τράπεζα» για να γίνουν οι διαπραγματεύσεις της μετάβασης; Ο-

πως στην Πολωνία και την Ουγγαρία. Και ούτω καθ' εξής. Πολιτικά, οι Τσεχοσλοβάκοι είχαν αυτό που οι ιστορικοί ονομάζουν «πλεονεκτήματα της καθυστέρησης». Μπορούσαν να βοηθηθούν από το παράδειγμα των άλλων και από τα λάθη τους.

Ωστόσο, με όλα αυτά τα δεδομένα, κανείς στην Πράγα δεν μπορούσε να αντισταθεί στο συναίσθημα ότι έπρεπε να υπάρχει, επιπλέον, και κάποιο στοιχείο όχι έλλογο. Για ορισμένους, ήταν το πνεύμα της εποχής του Χέγκελ. Ένας άλλος έλεγε σε μια συνέντευξη: «Ο κόσμος πορεύεται από τη δικτατορία στη δημοκρατία». Η επιλογή και η περιγραφή ενός μη έλλογου παράγοντα είναι προσωπικές —όσο για μένα, κρα-

κές διαφορές υποτάσσονταν, κατά κανόνα, στο κοινό καλό. Μια λογική ισορροπία βρέθηκε ανάμεσα στις πολιτικές και τις ηθικές επιταγές. Πάνω απ' όλα, άνδρες και γυναίκες που, επί είκοσι χρόνια, είχαν στερηθεί τις πιο ουσιώδεις πολιτικές λειτουργίες, αποδείχθηκαν ικανοί να μαζευτούν και να πουν, μέσα σε λίγες μέρες: «να τι θέλουμε, με αυτό θα έπρεπε να μοιάζει η νέα Τσεχοσλοβακία». Και το πρόσωπο που της έδωσαν, άντεχε να μπει κάτω από μικροσκόπιο.

Εχουν όμως και τύχη οι Τσεχοσλοβάκοι. Ακόμα κι αν τους συγκρίνει κανείς με την Αλληλεγγύη της Πολωνίας, πριν εννέα

**ΜΗΝ ΝΤΡΕΠΕΣΤΕ
ΠΟΥ ΕΙΣΑΣΤΕ ΤΣΕΧΟΙ!**

**ΟΙ ΞΕΝΟΙ
ΕΙΝΑΙ ΓΕΛΟΙΟΙ!**

Vladimír Jiránek, από το *Lettre Internationale*.

τάω τους αγγέλους. Τελικά, πάντως, αφού απαριθμήσει κανείς τις αιτίες με φειδώ, το όλον είναι σίγουρα μεγαλύτερο από το άθροισμα των μερών του.

Υπήρχαν άγγελοι, υπήρχαν και διάβολοι. Μπορούσες να δεις όλες τις μέρες, πώς οι διάβολοι της φιλοδοξίας, της ματαιοδοξίας, της αλλοζονίας, όλα αυτά τα μικροσκοπικά σπέρματα της διαφθοράς, τρύπωναν μέχρι και στα έγκατα της *Λαντέρνα Μάτζικα*. Στο σύνολό τους, πάντως, οι κεντρικοί εκπρόσωποι του *Φόρουμ* στην Πράγα ήταν μία ομάδα εντυπωσιακή. Ήταν όσο δημοκρατικότεροι μπορούσαν μέσα σε τέτοιες συνθήκες. Και ήταν όλο καλή διάθεση. Έδειξαν ότι είχαν την ιδιοφυία του αυτοσχεδιασμού. Οι βαθιές ιδεολογικές, θρησκευτικές και πολιτι-

χρόνια, η πολιτική τους ήταν πολιτική ερασιτεχνών. Πολλές φορές, στη δεύτερη εβδομάδα, είχες την εντύπωση ότι χάνονταν μέσα σ' ένα συρφετό αιτημάτων, βραχύχρονων και μακρόχρονων, ηθικών, συμβολικών και πολιτικών. Ένας κριτικός και ψυχρός παρατηρητής θα μπορούσε να σκεφτεί ότι το να μην δίνεις προσοχή στους κρίσιμους μοχλούς της εξουσίας που είναι τα υπουργεία Αμύνης και Εσωτερικών, σημαίνει ότι είσαι αδιάφορος. Το να γράφεις στα γρήγορα την επαύριο ένα γράμμα για να καλύψεις αυτή την παράλειψη, ή το να προσθέτεις ένα αίτημα, θα έκανε αυτό τον κριτικό και ψυχρό παρατηρητή να πει, ότι ακολουθείς περισσότερο τους νόμους του θεάτρου παρά της πολιτικής. Όλα όμως τελείωσαν καλά,

όντας γνωστό το πού πήγαινε η παλαιορία των αισθημάτων του κόσμου (που την ευνοούσαν και οι ούριοι άνεμοι από το εξωτερικό), και με ξεκάθαρη τη γενική κατεύθυνση που έπρεπε να ακολουθηθεί.

«Δυστυχισμένη η χώρα που έχει ανάγκη από ήρωες», φωνάζει ο Γαλιλαίος του Μπρεχτ. Δυστυχισμένη η χώρα που έχει ανάγκη από επαναστάσεις. Είκοσι χρόνια, και κατά κάποιο τρόπο σαράντα χρόνια, πράγματι χάθηκαν. Ζωές έγιναν ερείπια. Αν όμως έχετε ανάγκη από μια επανάσταση, θα ήταν δύσκολο να φαντασθείτε κάποια καλύτερη από εκείνη που έζησε η Τσεχοσλοβακία: γρήγορη, ειρηνική, χαρούμενη και παράξενη. Μια επανάσταση χαμογελαστή. Μια επανάσταση που, εξ άλλου, δεν την προκάλεσε η οικονομική κρίση, ούτε συνοδεύτηκε από αυτήν όπως συνέβη στην Πολωνία και την Ουγγαρία. Επιπρόσθετα, επειδή η αλλαγή έγινε τόσο γρήγορα —επειδή ο Κομάρεκ, ο Ντλόουχι και ο Κλάους μετέχουν ήδη στην κυβέρνηση και παίρνουν τα

απαραίτητα μέτρα— η Τσεχοσλοβακία έχει πράγματι πιθανότητες να επιτύχει την ευρύτερη μετάβαση από τη δικτατορία στη δημοκρατία, και από τη σχεδιασμένη οικονομία σε εκείνη της αγοράς, με σχετικά λίγα οικονομικά προβλήματα· υπογραμμίζω το «σχετικά».

Εικόνες ευτυχίας. Την ευτυχία όλων, όπως μπόρεσα να τη δω στην πλατεία Βεντσεσλάς, αλλά ακόμα περισσότερο την ευτυχία του καθενός ξεχωριστά. Σκέφτομαι τον Πάβελ τον θερμαστή, να φαντάζεται τη διπλή Βουλή μέσα στην καμπίνα του. Σκέφτομαι τον Πετρ, που βλέπει τώρα ένα συμπληρωματικό κεφάλαιο στην ιστορία του για την Τσεχοσλοβακία —αυτή που πρόκειται νόμιμα να εκδοθεί— ενώ ταξιδεύει στην Οξφόρδη. Σκέφτομαι τη Ρίτα, που προετοιμάζεται για την καινούργια της δουλειά—πρέσβειρα στην Ουάσιγκτον. Σκέφτομαι τον Γίρι, που χειρίζεται τώρα την εξωτερική πολιτική της Τσεχοσλοβακικής Δημοκρατίας (σοσιαλιστικής;).

Και σκέφτομαι τον Βάτσλαβ —δηλαδή τον Βεντσεσλάς— να κάνει πρόποση ανήμερα τα Χριστούγεννα.

Είμαι συναισθηματικός; Απολύτως. Κάθε μέρα όμως έχει τον πόνο της, κι ο θεός ξέρει ότι η Κεντρική και η Ανατολική Ευρώπη θα ζήσει αρκετές οδύνες την επόμενη δεκαετία: οδύνες κοινές, καθημερινές, που βγαίνουν μέσα από εύθραυστες πολιτικές και αποδυναμωμένες οικονομίες. Για μια στιγμή, μας επιτρέπεται σίγουρα να χαιρόμαστε. Ύστερα από είκοσι χρόνια τα ρολόγια ξανάρχισαν να δουλεύουν στην Πράγα. Ο πάγος έλιωσε. Η περισσότερο δυτική από τις λεγόμενες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης είναι και πάλι κύρια της ιστορίας της.

● Ο Τιμοθ Γκάρτον Ας είναι δημοσιογράφος, ειδικευμένος σε θέματα που αφορούν την Κεντρική Ευρώπη. Το κείμενο που δημοσιεύεται εδώ είναι απόσπασμα από το ομώνυμο άρθρο του στο *Lettre Internationale*, τχ. 24, Άνοιξη 1990.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ε. Γραμματική: Η ΚΟΜΠΗ ΤΗΣ ΒΕΡΒΕΝΙΚΗΣ. Ένα εκπαιδευτικό βιβλίο για τη μάθηση του Συμπαγούς, αλλά και τον ανθρώπινο πολιτισμό, τις αντιθέσεις και τις προοπτικές του. Ένα βιβλίο για τον καθένα σας.

Ε. Οικονομία: Η ΦΥΣΙΚΗ ΣΗΜΕΡΑ. Οι μεγάλες ιδέες της Φυσικής που διαμορφώσαν την εικόνα για τον σύγχρονο κόσμο μας. Για όσους αναζητούν εγκυρή και γλαφυρή ενημέρωση.

Ε. Σαββάκη: ΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ ΕΑΥΤΟΙ ΜΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΒΟΥΛΟ ΔΕΞΙ ΠΙΣΤΕΦΑΙΡΙΟ. Η ανθρώπινη νόηση μέσα από το πρίσμα της σύγχρονης νευροεπιστήμης. Ένα βιβλίο για εκπαιδευτικούς, γονείς αλλά και κάθε σύγχρονο άνθρωπο.

Β. Σανθόπουλος: ΠΕΡΙ ΑΣΤΕΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΑΝΤΩΝ. Ένα χρονικό της ιστορίας του Συμπαγούς και οι σύγχρονες επιστημονικές απόψεις πάνω στα μεγάλα τεκμήρια κοσμολογίας και ερωτήματα.

Σ. Τραζανά: ΔΙΑΦΟΡΙΚΕΣ ΕΞΙΣΩΣΕΙΣ. Ένα πολύ πρωτότυπο βιβλίο, με σπάνια παιδαγωγικά χαρακτηριστικά. Για φοιτητές Μαθηματικών, Φυσικής και Πολυτεχνείου.

Α. Οικονομία: ΠΥΡΗΝΙΚΑ ΟΠΛΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. Ποις φτάσαμε στην ανακάλυψη της πυρηνικής ενέργειας; Έχει μελλον η συμβίωση του ανθρώπινου πολιτισμού με τα συγχρόνα πυρηνικά σπλυστάσια; ΕΜΦΙΣ ΚΑΙ Η ΡΑΔΙΟΕΝΕΡΓΕΙΑ. 7 Ελληνες ειδικοί γράφουν για τα Τετρασπύλ και για τον μεζονα κίνδυνο της εποχής μας, τη ραδιενέργεια.

Γ. ΛΩΣΛΑ PASCAL - ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΑΛΓΟΡΙΘΜΩΝ. Άλλο βιβλίο για την εισαγωγή της Πληροφορικής στη Μέση Εκπαίδευση, δοκιμασμένα ήδη μετά από 3ετη διδασκαλία σε Γυμνάσια και Λύκεια.

Σ. Τραζανά: ΚΒΑΝΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ Ι, ΙΙ, ΙΙΙ. Ένα καθαρομένο πιο βιβλίο πάνω στις αρχές και τα επιτεύγματα της Κβαντικής Θεωρίας. Για φοιτητές Φυσικής, Χημείας και Πολυτεχνείου.

Κεντρική διάθεση:
«ΤΡΟΧΑΛΙΑ»,
Τριβλιών 5,
τηλ.: (011) 3646426
Για παραγγελίες
με αντικαταβολή:
Π.Κ. Τ.Θ. 1527,
71110, Ηράκλειο,
τηλ.: 231199-239779

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ

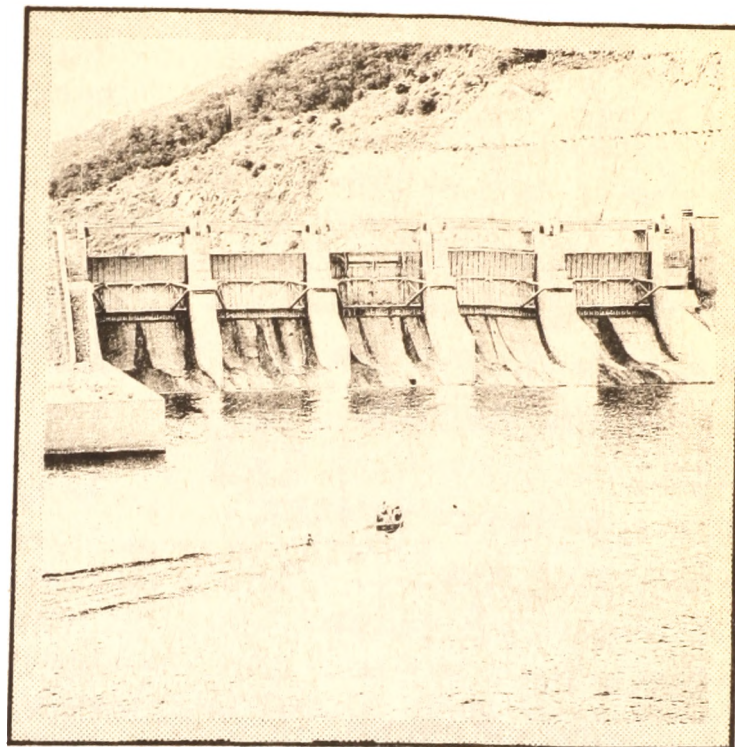
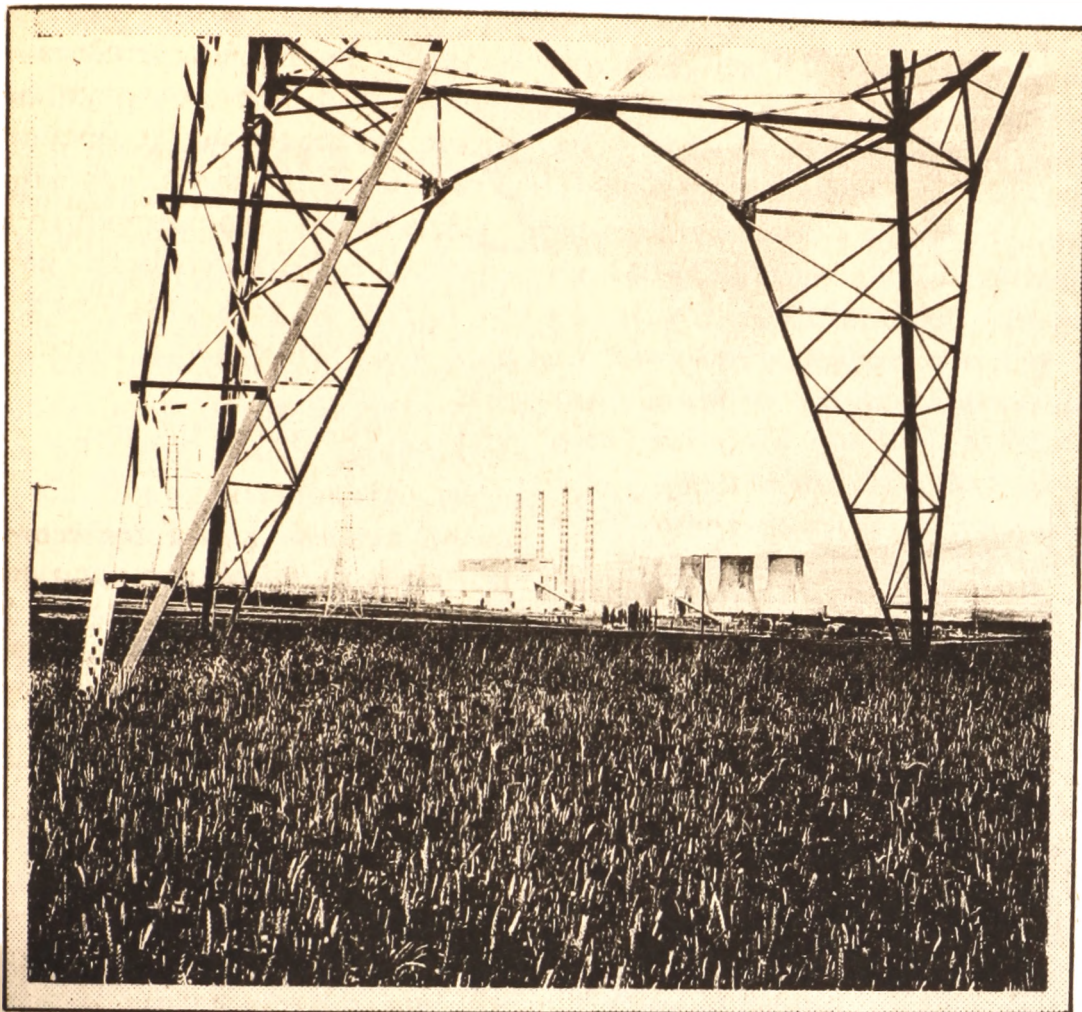
Απ' αφορμή τις
Δημοτικές Εκλογές

13ο Συνέδριο:

Προγραμματική
Διακήρυξη
Διάλογος

Το
νόημα του 1989

Μια εντελώς ανανεωμένη ΚΟΜΕΠ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

40 ΧΡΟΝΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕ ΣΕΒΑΣΜΟ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στην κατάρτιση του νέου δεκαετούς προγράμματος της ΔΕΗ (90-99) η φροντίδα για το περιβάλλον αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα. Στα επόμενα πέντε (5) χρόνια οι επενδύσεις για νέα έργα θα φθάσουν τα 875 δις δρχ. και για το περιβάλλον τα 100 δις δρχ. Μέσα από τη σταθερά ανοδική πορεία και το συνεχή εκσυγχρονισμό της η ΔΕΗ επιδιώκει την αρμονική συνύπαρξη ανάπτυξης και περιβάλλοντος.

Το Χθες και το Σή

της Τέτας Παπαδοπούλου

ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ

Λέξεις και ονόματα
από το παρελθόν,
το κομμουνιστικό και το
προ-κομμουνιστικό.
Λέξεις που
δημιουργήθηκαν το 1989.
Η Κεντρική και
η Ανατολική Ευρώπη
μπόρεσε να
διατηρήσει τη μνήμη
της. Τώρα ξαναβρίσκει
την ιστορία της

Αόπως **ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ**.
Ένας από τους δαίμονες του
παρελθόντος που επανεμφανί-
στηκε στις χώρες της Κεντρικής και Α-
νατολικής Ευρώπης αμέσως μετά την
κατάρρευση των κομμουνιστικών κα-
θεστώτων. Από τη Βαρσοβία ως τη Μό-
σχα και από το Βουκουρέστι ως τη Λει-
ψία, παντού, παρατηρούνται φαινόμε-
να αντισημιτισμού. Εκείνοι που ζητούν
«να πεθάνουν οι Εβραίοι» καλύπτονται,
συνήθως, με τον αποτελεσματικό μαν-
δύα του εθνικισμού και του λαϊκισμού.

Βόπως **BENTΣΕΣΛΑΣ**. Η πλα-
τεία της Πράγας. Σύμβολο της
νεώτερης ιστορίας των Τσέχων.
Εδώ έγινε, το 1918, η ανακήρυξη της
ανεξαρτησίας της Τσεχοσλοβακίας. Ε-
δώ, επίσης, τον Αύγουστο του 1968, ά-
πλοι κι απελπισμένοι πολίτες προσπα-
θούσαν να αναχαιτίσουν τα σοβιετικά
تانκς. Εδώ αυτοπυρπολήθηκε, τον Ια-
νουάριο του 1969, ο φοιτητής *Γιαν Πά-
λατς*. Από την πλατεία Βεντσεσλάς,
πέρσι το Νοέμβριο, ξεκίνησε η βελουδι-
νη επανάσταση.

Γόπως **ΓΚΑΖΕΤΑ ΒΥΜΠΟΡ-
ΤΣΑ**. Η πρώτη ανεξάρτητη εφη-
μερίδα της Πολωνίας και της Α-
νατολικής Ευρώπης. Κυκλοφόρησε την
άνοιξη του 1989 και κατέκτησε αμέσως
την πρώτη θέση. Πουλά ημερησίως, πε-
ρίπου, 400.000 φύλλα. Ψυχή της *Γκαζέ-
τα*, όπως συνοπτικά τη λένε οι Πολω-
νοί, είναι ο θεωρητικός της Αλληλεγγύ-
ης και βουλευτής *Άνταμ Μίχνικ*.

Εόπως **ΕΓΚΥΕΣΑΛΟΜ**. Ένα ά-
σημο ουγγρικό χωριό, κοντά στα
αυστριακά σύνορα, που πριν ενά-
μιση χρόνο πέρασε στην ιστορία. Στο
Εγκυεσαλόμ ξηλώθηκαν, παρουσία δε-
κάδων ξένων δημοσιογράφων, το Μάιο
του 1989, τα πρώτα εκατό μέτρα του
περίφημου *σιδηρού παραπετάσματος*.
Σε 13.500 υπολογίζονται οι Ούγγροι που
επιχείρησαν, στο διάστημα 1967-1989,
να αγνοήσουν τα ηλεκτροφόρα συρμα-
τοπλέγματα για να διαφύγουν στην Αυσ-
τρία. Το κατόρθωσαν μόνον 300. Οι υ-

πόλοιποι είτε συνελήφθησαν στην πα-
ραμεθόρια περιοχή, είτε πυροβολήθη-
καν από τους φρουρούς τη στιγμή που
προσπαθούσαν να περάσουν «στην άλ-
λη πλευρά».

Ζόπως **ΖΑΧΑΡΩΦ**. Ο διασημό-
τερος Ρώσος αντικαθεστωτικός,
ο εξόριστος του Γκόρκυ, ο βρα-
βευμένος με το Νόμπελ Ειρήνης, ο επι-
φανής φυσικός, ο πατέρας της ρωσικής
υδρογονοβόμβας που, ήδη, από το 1957
είχε ζητήσει να σταματήσουν οι πυρηνι-
κες δοκιμές. Όμως πάνω απ' όλα ο
Αντρέι Ζαχάροφ είναι η κατ' εξοχήν α-
ναφορά εκείνων που προσβλέπουν σε
μια Ρωσία δημοκρατική και ευρωπαϊ-
κή.

ΙΙΛΙΕΣΚΟΥ. Ο ηγέτης της μετα-
τσαουσέσκικης, αλλά πάντα δοκι-
μαζόμενης, Ρουμανίας. Λίγες ημέ-
ρες πριν εκλεγεί Πρόεδρος της χώρας
(20 Μαΐου '90) αποκαλεί «*golanii*», δη-
λαδή «*αλήτες*», τους χιλιάδες Ρουμά-
νους της αντιπολίτευσης που έχουν
συγκεντρωθεί στην πλατεία Πανεπι-
στημίου του Βουκουρεστίου και καταγ-
γέλλουν ότι «*η επανάσταση προδόθη-
κε*». Μετά την εκλογή του στέλνει ρο-
παλοφόρους ανθρακωρύχους να λυν-
τσάρουν τους «*golanii*». Αποτέλεσμα: έ-
ξι νεκροί, τρακόσιοι τραυματίες. Από
την ημέρα αυτή ο *Ιον Ιλιέσκου* εκτός
από *απαράσιγκ* και *νεοκομμουνιστής*
χαρακτηρίζεται, επάξια, *πρόεδρος με
τα βρώμικα χέρια*.

Κόπως **ΚΑΤΥΝ**. Το δάσος στην
περιοχή Σμολένσκ, δυτικά της
Μόσχας, όπου το Σεπτέμβριο
του 1939 οι Σοβιετικοί εκτέλεσαν 4.000
Πολωνούς αξιωματικούς και στρατιώ-
τες και τους έθαψαν σε κοινούς τά-
φους. Όταν η βαρβαρότητα απεκαλύ-
φθη οι Σοβιετικοί τη... μεταχρονολόγη-
σαν κατά δύο έτη, και την απέδωσαν
στους ναζί. Πέρσι τον Απρίλιο, μετά α-
πό μισό αιώνα, η ΕΣΣΔ δέχθηκε την α-
λήθεια για το Κατύν. Αναγνώρισε επί-
σημα ότι η φρικαλεότητα αυτή ήταν έρ-
γο δικό της (της ΝΚΒΔ, της διαβόητης
πολιτικής αστυνομίας) και όχι των χι-
τλερικών.

ΕΡΑ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Λόπως **ΛΕΙΨΙΑ**. Από την πόλη αυτή άρχισε το γκρέμισμα του Τείχους του Βερολίνου. Εδώ σε αυτή την πανεπιστημιούπολη της τέως Ανατολικής Γερμανίας άρχισαν, το καλοκαίρι του 1989, με την υποστήριξη του *Νόυες Φόρουμ* και της προτεσταντικής εκκλησίας, οι πρώτες ογκώδεις αντικαθεστωτικές διαδηλώσεις. Γρήγορα επεκτάθηκαν στο Βερολίνο και στα υπόλοιπα μεγάλα κέντρα της χώρας. Στις 9 Νοεμβρίου 1989, καθώς έπεφτε το τείχος της ντροπής, οι Γερμανοί έκαναν το αποφασιστικό βήμα για την Ένωση.

Μόπως **ΜΑΖΑΡΥΚ**. Ο πρώτος Πρόεδρος της Τσεχοσλοβακίας (1918). Προσωπικότητα διεθνούς κύρους, άνθρωπος αρχών. Καθηγητής φιλοσοφίας και συγγραφέας, ο *Τόμας Μάζαρυκ*, εννοούσε την πολιτική ως ηθικό χρέος. Ενδιαφερόσα λεπτομέρεια: στις δεκαετίες της κομμουνιστικής βασιλείας απαγορευόταν ακόμη η αναφορά του ονόματός του.

Νόπως **ΝΑΓΚΥ**. Ο ηγέτης της μεγαλειώδους εξέγερσης της Βουδαπέστης —Οκτώβριος 1956— την οποία έπνιξε στο αίμα ο σοβιετικός στρατός. Ο *Ίμρε Νάγκυ* συνελήφθη, δικάστηκε επί «εσχάτη προδοσία» —μία από τις περιβόητες σταλινικές δίκες— και απαγχονίσθηκε το 1958. Τον έθαψαν σε ανώνυμο κοινό τάφο, θεωρώντας ίσως ότι έτσι τον παρέδιδαν στη λήθη. Μετά από τριάντα χρόνια, στις 16 Ιουνίου 1989, εκατοντάδες χιλιάδες Ούγγροι παρακολουθούν την τελετή της «επίσημης ταφής» του *Ίμρε Νάγκυ* και, ταυτοχρόνως, όπως γράφει ο *Πιερ Κέντε* στο **ΑΝΤΙ**, «κηδεύουν τον κομμουνισμό».

Οόπως **ΟΝΤΕΡ - ΝΑΪΤΣΕ**. Οι δυο ποταμοί που ορίζουν τα γερμανοπολωνικά σύνορα. Η κυβέρνηση Μαζοβιέτσκι απαίτησε να αναγνωρίσουν ρητά οι δυο Γερμανίες, πριν από την ένωσή τους, ότι τα σύνορα Όντερ - Νάϊσε είναι δεδομένα κι α- παραβίαστα. Επί χίλια χρόνια η Πολω-

νία έχει το θλιβερό προνόμιο να διαθέτει τα πιο ευμετάβλητα σύνορα σε όλη την Ευώπη. Ανάλογα με το τι συμβαίνει στη Γερμανία και τη Ρωσία, η Πολωνία μικραίνει, διαμελίζεται, ή... μετακινείται —άλλοτε μερικές εκατοντάδες χιλιόμετρα ανατολικά, άλλοτε δυτικά.

Πόπως **ΠΟΠΙΕΛΟΥΤΣΚΟ**. Ο Πολωνός ιερέας - μάρτυρας της Αλληλεγγύης που δολοφονήθηκε από τη μυστική αστυνομία τον Οκτώβριο του 1984. Ο *Γιέρζυ Ποπιελούτσκο* είναι, ιδίως, ο μάρτυρας εκείνου του τμήματος της καθολικής εκκλησίας που επιθυμεί να γίνει η Πολωνία μια πραγματικά ανοικτή πλουραλιστική κοινωνία.

Ρόπως **ΡΟΜ**. Οι τσιγγάνοι της Ρουμανίας πάντα ανεπιθύμητοι, το ίδιο με τους απανταχού ομοφύλους τους. Έζησαν επί Τσαουσέσκου ακόμη πιο δύσκολα, για προφανείς λόγους, από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Οι Ρομ, τη νέα πολιτική πραγματικότητα της Ρουμανίας την αντιμετωπίζουν με μεγάλη δυσπιστία. Για το λόγο αυτό φεύγουν κατά χιλιάδες στη Γερμανία· όμως οι Γερμανοί δεν τους επιτρέπουν να μείνουν. Άλλοι, πάλι, καταλήγουν στη Γαλλία. Αλλά και εκεί η υποδοχή δεν είναι καλύτερη.

Σόπως **ΣΤΑΖΙ**. Η περιβόητη μυστική αστυνομία της Ανατολικής Γερμανίας. Χιλιάδες υπάλληλοι, αξιωματικοί και πληροφοριοδότες. Υποδειγματική η οργάνωση και η λειτουργία της. Πρόσφατα απεκαλύφθη ότι η Στάζι ταξινομούσε καταλλήλως ακόμη και τα «προσωπικά απόβλητα» των αντιφρονούντων που συνελάμβανε. Στα αρχεία της βρέθηκαν χιλιάδες δοκιμαστικοί σωλήνες με ούρα και άλλα εκκρίματα. Σε έναν από αυτούς υπήρχε η ένδειξη «οσμή ιδρώτος δεξιάς υπομασχάλης της Μπέρμπελ Μπολάϋ». Η Μπολάϋ είναι η ζωγράφος - συνιδρύτρια του *Νόυες Φόρουμ*...

Τόπως **ΤΡΑΝΣΥΛΒΑΝΙΑ**. Μια από τις πλέον εύφλεκτες περιοχές της «άλλης» Ευρώπης. Από

τα οκτώ εκατομμύρια του πληθυσμού της Τρανσυλβανίας τα δύο είναι Ούγγροι ή ουγγρικής καταγωγής. Οι σχέσεις Ούγγρων και Ρουμάνων δεν ήταν ποτέ αρμονικές. Επί αιώνες η ουγγρική αριστοκρατία καταπίεζε τους Ρουμάνους. Από το 1919 και, ιδίως, μετά από την εγκαθίδρυση του ολοκληρωτισμού οι ρόλοι αντεστράφησαν. Τα θύματα έγιναν θύτες· φαύλος κύκλος. Οι συγκρούσεις και τα εθνικά μίση στην Τρανσυλβανία, μετά την πτώση του καθεστώτος Τσαουσέσκου, έχουν λάβει τέτοιες διαστάσεις, ώστε πολλοί φοβούνται μήπως η περιοχή αυτή γίνει το Ναγκόρνο Καραμπάχ της Κεντρικής Ευρώπης.

Φόπως **ΦΟΡΟΥΜ**. Ο τίτλος τον οποίο υιοθέτησαν τα κινήματα της αντιπολίτευσης την ώρα της κατάρρευσης του ολοκληρωτισμού. Στην Τσεχοσλοβακία, *Φόρουμ Πολιτών*. Στην Ουγγαρία, *Δημοκρατικό Φόρουμ*. Στην Ανατολική γερμανία, *Νόυες Φόρουμ*. Το πρώτο με τον *Βάτσλαβ Χαβέλ* έφθασε στην εξουσία. Το δεύτερο είναι επικεφαλής του κυβερνητικού συνασπισμού. Το τρίτο όμως καταποντίστηκε στις εκλογές της 18ης Μαρτίου 1990.

Χόπως **ΧΑΡΤΑ '77**. Η αντιπολίτευση στην Τσεχοσλοβακία κατά την τελευταία δεκαετία του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Δημιουργήθηκε και πλαισιώθηκε σχεδόν αποκλειστικά, από συγγραφείς, καλλιτέχνες και πρώην μέλη του κόμματος. Ονομάστηκε έτσι γιατί η ιδρυτική της διακήρυξη —η Χάρτα— κύκλοφόρησε τον Ιανουάριο του 1977. Οι Χαρτιστές ανέλαβαν, όχι μόνο μια πολιτική, αλλά μια ηθική πρωτοβουλία. Και το έπραξαν στα πλαίσια μιας κοινωνίας που είχε παραλύσει από το φόβο.

Ωόπως **ΩΡΑ-ΜΗΔΕΝ**. Μετά τη χαρά της απελευθέρωσης, η ώρα της σκληρής πραγματικότητας για όλες τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ 1990 – 1991

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Βασίλης Γκουρογιάννης
Διηγήσεις παραφυσικών φαινομένων
Αφηγήματα

Ντίνος Δημόπουλος
Η μεσαία όχθη
Μυθιστόρημα

Πάνος Ιωαννίδης
Η αβάσταχτη φιλοπατρία του Π.Φ.Κ.
Μυθιστόρημα

Ιωάννα Καρατζαφέρη
Η ώρα του λύκου
Μυθιστόρημα

Γιάννης Κατσούρης
Στυλιανού ανάβας
Μυθιστόρημα

Νίκος Κυτόπουλος
Εξομολόγηση
Νουβέλα

Ελένη Λαδιά
Ωρογραφία
Διηγήματα

Νίκη Μαραγκού
Μια στρώση άμμου
Διηγήματα

Παύλος Μάτεσις
Η μητέρα του σκύλου
Μυθιστόρημα

Τατιάνα Γκρίση-Μιλλιέξ
Σπαράγματα
Διηγήματα

Και ιδού ίππος κλωρός
Μυθιστόρημα

Βασίλης Μπούτος
Ο Ιωάννης Μαρία του φθινοπώρου
Μυθιστόρημα

Δημήτρης Νόλλας
Ονειρεύομαι τους φίλους μου
Διηγήματα

Γιώργος Ξενάριος
Η πώση του Κωνσταντίνου
Αφήγημα

Φαίδων Πατρικαλάκης
Ελέφαντας σε μοναστήρι
Μυθιστόρημα

Αλέξης Σεβαστάκης
Ο ύπνος έφευγε προς τον ουρανό
Μυθιστόρημα

Γιώργος Σκούρτης
Το χειρόγραφο της Ρωζάνης
Νουβέλα

Περικλής Σφυρίδης
Κούφια λόγια
Διηγήματα

Μαριάννα Τζιαντζή
Παπούτσια για πέταμα
Μυθιστόρημα

Χριστίνα Τσεκούρα
Τα μπλε κείμενα
Πεζογραφήματα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα
Ζωοδόχου Πηγής 3, 106 78 Αθήνα, τηλ. 360.32.34 – 360.13.31

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ 1990 – 1991

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΠΟΙΗΣΗ

Άννα Γριμάνη
Το μπιλιάρδο

Ερρίκος Μπελιές
Τα εισόδια του φόβου

Νίκος Λαββέτας
Τα μήλα της Εδέμ

Χρήστος Μπράβος
Με των αλόγων τα φαντάσματα

Αγγελική Ελευθερίου
Αργά τ' απόγευμα

Μανόλης Πρατικάκης
Η μαγεία της μη διεκδίκησης

Αντώνης Ζέρβας
Τα κουρσιμαία

Τάσος Ρούσσος
Προς την οροφή

Κώστας Καναβούρης
Νυχτολόγιο χειρός

Νίκος Σιδέρης
Περίπλους ή Ανατροπή των ονομάτων

Θανάσης Κωσταβάρας
Κήποι στον Παράδεισο

Θανάσης Τζούλης
Όταν ο Θεός εις το σώμα έλδη πολύς

Μιχάλης Μεϊμάρης
Το εξοντωτήριο

Θανάσης Χατζόπουλος
Το άφωτο

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Σόφη Μεριά — Λίλη Γιαλέσσα-Λεοντίδη
Ξεριζώματα

Μάριον Σαράφη
Ο στρατηγός Σαράφης όπως τον γνώρισα

Γιώργος Ι. Χριστογιάννης
Στη χώρα των Υπερβορείων

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ

Μαρία Καραβία
Κρανίου τόποι
(Ταξίδια στην Ανατολική Μεσόγειο)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα
Ζωοδόχου Πηγής 3, 106 78 Αθήνα, τηλ. 360.32.34 – 360.13.31

Εκδόσεις Κέδρος

Γ. Γενναδίου 3 – Τηλ. 36.02.007

ΚΩΣΤΗΣ ΓΚΙΜΟΣΟΥΛΗΣ «Ο άγγελος της μηχανής»

Η ιστορία ενός άντρα και του φορτηγού του, που, μέσα από συνεχείς στάσεις, θα κόψει την πόλη στη μέση για να συναντήσει το φίλο του.
Η αγωνία ενός οδηγού πριν τη δύσκολη στροφή, που θα τον φέρει αντιμέτωπο με τη δύναμη της φιλίας του, τη δύναμη της αγάπης του, αντιμέτωπο με τον ίδιο τον άγγελό του.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΗΣ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Ο τρόμος του κενού

Δυο φίλοι παγιδευμένοι στην εφηβεία. Η γνωριμία τους με τη γυναίκα και το μεταφυσικό. Διαρκείς ανακατατάξεις των αξιών και μια ηρωίδα του Λιούις Κάρολ. Επινοήσεις για νυχτερινές συναντήσεις στο σπίτι των γονιών της. Ένας καθηγητής της Ιστορίας. Ο χορός της κοιλιάς και ο δραπέτης ηγούμενος. Μια μορφή από τον Άδη. Η χρυσή δεκαετία του '70 και η νυμφομανής χίμαιρα. Ζήτω οι παρθένες!
Με δυο λόγια, μια πολύ τρυφερή ερωτική ιστορία. Ή, αλλιώς, ο τρόμος του κενού.

Εκδόσεις Κέδρος

Γ. Γενναδίου 3 – Τηλ. 36.02.007

Εκδόσεις Κέδρος

Γ. Γενναδίου 3 – Τηλ. 36.02.007

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ Εις τον πάτο της εικόνας

Είχα φανταστεί τον Αντώνη Λύτρα, έναν ταξιτζή. Τον είχα φανταστεί να εξηγεί την εποχή του, όπως μόνον ένας άνθρωπος που συχνάζει στην Ομόνοια θα μπορούσε να εξηγήσει.

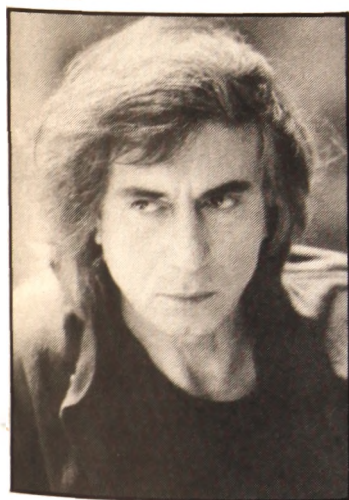
Έπειτα φαντάστηκα το δικηγόρο Αλέξανδρο Παπαδάκο που θα ήθελε να γράψει ένα μυθιστόρημα. Και αυτός, απορροφώντας τον Αντώνη Λύτρα, φαντάστηκε μια ιστορία.

Μ.Δ.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ Ο Εχθρός του ποιητή

Η ζωή ενός νέου ποιητή στον ιστό που έχει υφάνει γύρω του η Ποίηση. Είναι ένα ενιαίο αφήγημα χωρισμένο σε δύο μέρη: τον «Εχθρό του ποιητή» και τον «Βοηθό των θαμμένων». Εμβόλιμο επεισόδιο ανάμεσά τους ο «Διάδρομος», χρησιμεύει πραγματικά σαν ένα πέρασμα που πρέπει ο αναγνώστης να διασχίσει για να φθάσει από το πρώτο στο δεύτερο κείμενο.

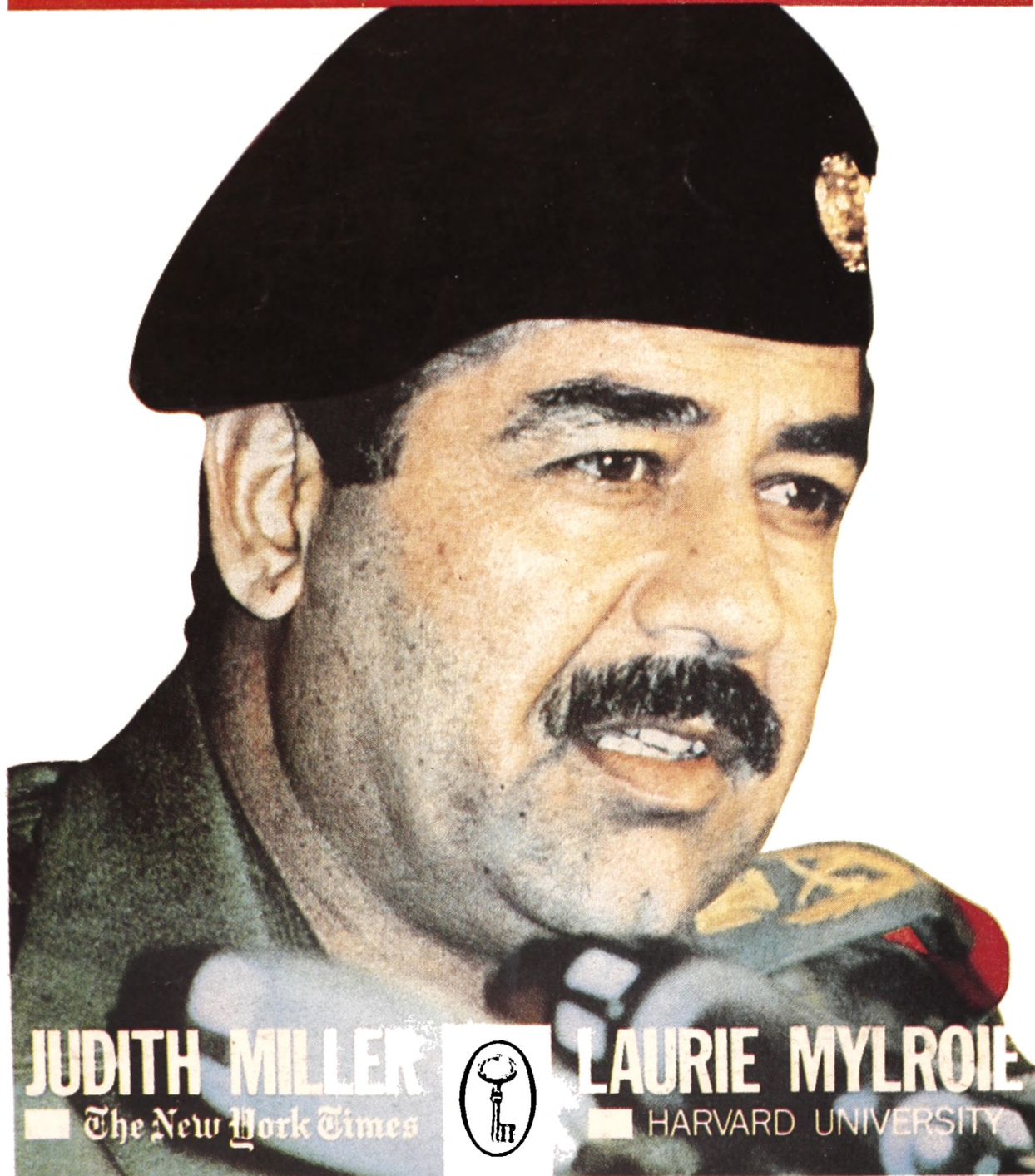
Εκδόσεις Κέδρος

Γ. Γενναδίου 3 – Τηλ. 36.02.007

ΟΛΑ ΟΣΑ ΠΡΕΠΕΙ
ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΥΠΕΥΘΥΝΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΣΤΟΝ ΚΟΛΠΟ

ΣΑΝΤΑΜ ΧΟΥΣΕΪΝ

Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΟΝ ΚΟΛΠΟ
ΣΤΑ ΠΡΟΘΥΡΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

JUDITH MILLER
The New York Times

LAURIE MYLROIE
HARVARD UNIVERSITY

Το βιβλίο αυτό προσφέρει στον αναγνώστη μια πλήρη γνώση του τρόπου με τον οποίο ο Σαντάμ Χουσεΐν κατόρθωσε να μεταμορφώσει το Ιράκ σε μικρή «υπερδύναμη». Τους λόγους που τον οδήγησαν να εισβάλει στο Κουβέιτ. Τους κινδύνους που εγκυμονεί η εκεί παρουσία του για τη σταθερότητα στη Μέση Ανατολή. Τα διπλωματικά και πολιτικά παρασκήνια με τις χώρες της Δύσης και της Μέσης Ανατολής, πριν και μετά τη 2α Αυγούστου. Οι συγγραφείς, επίσης, αποκαλύπτουν άγνωστα στοιχεία για την προσωπικότητα και τη ζωή του Σαντάμ Χουσεΐν.

Πρόκειται για ένα έγκυρο, τολμηρό βιβλίο.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ...

Από τις Εκδόσεις ΝΕΑ ΣΥΝΩΡΑ - Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ